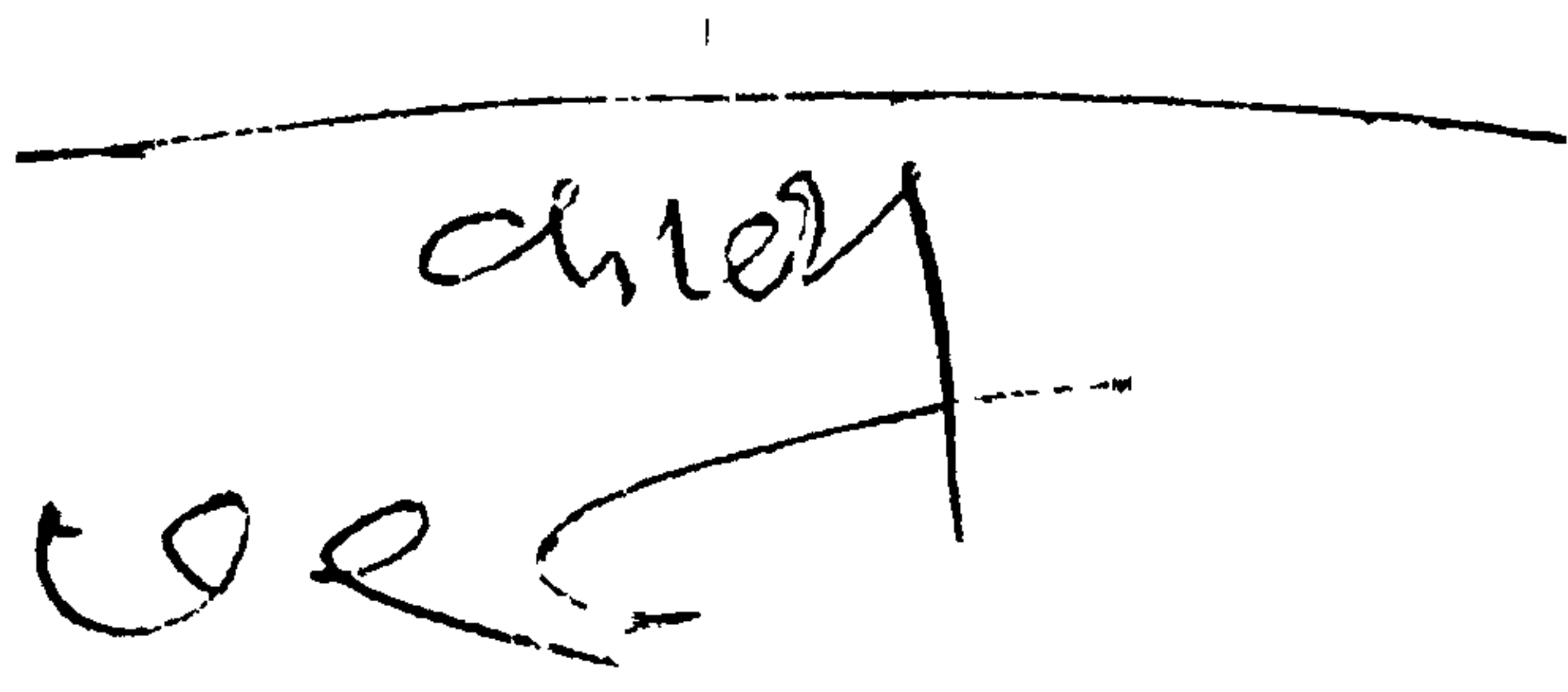

म. प्र. सं. ठाणे

विषय

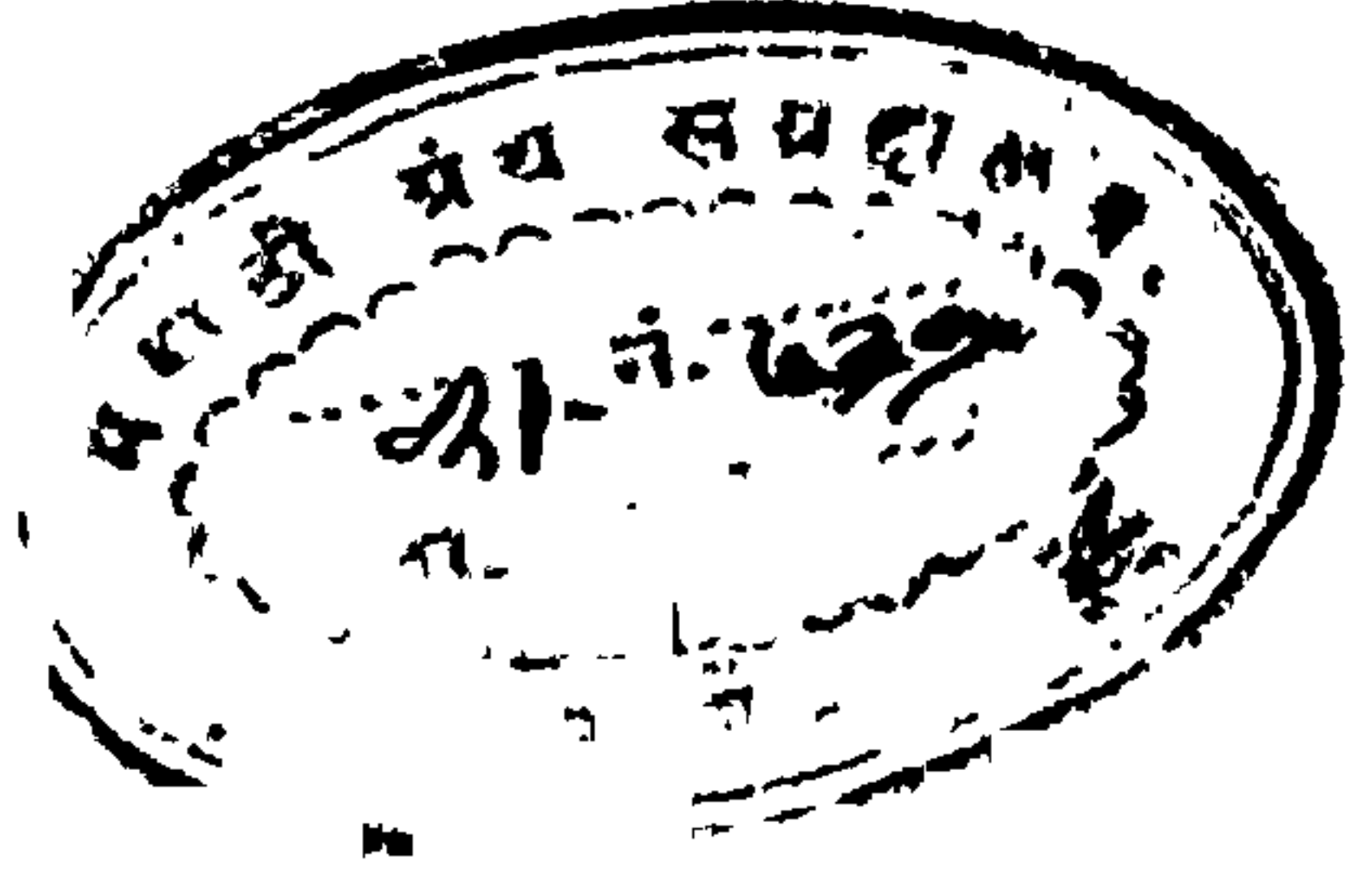
सं. नं.

1
center

Hand-drawn diagram consisting of several scattered dots and small marks on the left side of the page.

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ, पुणे

विठ्ठलु गळंडो कृत

रसरत्नदीपाचें ' मराठी रूपांतर

मराठी ग्रंथ संग्रहालय
२६
२८

मराठी ग्रंथ संग्रहालय
११. नं ७३३

विठळु-गलंडो-कृत

रसरत्नदीपाचें मराठी रूपान्तर

(सुमारें शक १३००)

मराठी ग्रंथ संग्रहालय
१२५००
शाळा
१२५००

१ काशीस पराडकर यांच्या संग्रहास हें बाड होतें. यात राम-
दासकृत रसरत्नदीप नामक रसग्रंथाचें व इतर अनेक रसग्रंथांतील
उताऱ्यांचें मराठी रूपान्तर विठळु गलंडो यानें केलेलें दिलें आहे. रस-
रत्नदीपकार रामदास दिल्लीच्या उत्तरेस यमुनेच्या काठीं असलेल्या
काष्टेन ऊर्फ काष्टा ऊर्फ काढा शहरचा रहाणार. ह्या रामदासानें
रसरत्नदीपग्रंथाचा प्रारंभ येणेप्रमाणें केला आहे:—

“ त्रुं नमो गणेशाय नमः ॥ शिवाय ॥ श्रीधन्वंतराय नमः ॥

प्रेखालत्स्फुटनीलनीरजदलद्वैतप्रतीतिप्रदा
वृष्टिर्दोष्णितमालिनीलिमगुणाद्रोहिण्यनंतस्य वः ॥
लक्ष्म्याः सास्तु सुखाय विंबितवती या भाति नीलांबुद-
श्यामश्रीयमुनाप्रधाहजठरे लोलेव मीतांगता ॥ १ ॥
स भवति शिवताति र्वः शिवो यस्य कंठे
विलुलदलमूर्त्तिर्भाति सर्पाधिनाथः ॥
गलगरलसमुत्था कंदलीवस्त्रवन्हि
मुकुटमणिसुधांभो विंदुमि र्वर्धितांगी ॥ २ ॥
जयति विदितसारः सृष्टिविश्वोपकारः
प्रबलगदकुठारः संहिताकंठहारः ॥
सकलगुणसमाजः सिद्धविद्यानिकुंदः
त्रिपुरहर ++ ज स्तेजसंस्फारपुंजः ॥ ३ ॥
अस्ति प्रशस्ति रिव भूरि सुवर्णपूर्णा
काष्टेननामनगरी यमुनातटाके ॥
यस्यां नरेन्द्रतिलको हरिचंद्रनामा
टंकान्त्रयैकमुकुरः क्षितिपो वभूव ॥ ४ ॥

यस्यात्मजः क्षितिपतिर्जगतिप्रसिद्धः
 साधारणो रणविनिर्जितशत्रुशेनः ॥
 त्रिस्थानमार्गं मधिगम्य जगद्विरिंचै
 भूतस्थितं च पुरवास्यकरोत्प्रसादात् ॥ ५ ॥
 तस्यात्मजा स्त्रिय इमे विदिता जयंति
 ज्यायानयं समिति लक्षणसिंहनामा ॥
 शत्रून्विजित्य कृतवान्निपुकामिनीनां
 वर्षा विलोचनयुगे हृदये निदाघं ॥ ६ ॥
 श्रीमान्परः सहजपाल इति क्षितीन्द्रः
 सोयं सुशीतलविलोचनकैरवाणां ॥
 स्त्रीणां नृणां हृदयपंकजकर्णिकायां
 तुल्यानुराग इव भाति गुणैः सदा यः ॥ ७ ॥
 यत्कीर्त्तिकांतिविमलो वचसां विलासो
 हारावलीव लुठति स्तुतिपाठकानां ॥
 कंठेव वित्तंधनिनां मदनो नरेन्द्रा
 लक्ष्मीविलासनिलयो बलिवद्वदान्यः ॥ ८ ॥
 वंशेऽथ विश्वविदिते + + रत्नपालः
 प्रादुर्बभूव करुणा + + + लयेस्मिन् ॥
 यस्माद्भूत् सुतनयो विनयांबुराशिः
 श्रीरामराज इति रम्यतया श्रिया च ॥ ९ ॥
 साधारणक्षितिपतेः सुनियोगयोगात्
 तं प्राप्य सेवकपदं स च रामराजः ॥
 नानामयांधतमसप्रशमाय धन्वो
 रम्यं करोति कुतुकात् रसरत्नदीपं ॥ १० ॥
 दृष्ट्वैवं रससागरं शिवकृतं श्रीकाकचंडेश्वरी—
 तंत्रं सूतमहोदधिं जलसुगंधाभोधि + + + + ॥
 व्याडिं सुश्रुतसूत्र मीशहृदयं स्वच्छंदशक्त्यागमं
 श्रीदामोदरवासुदेवभगवद्गोविंदनागार्जुनात् ॥ ११ ॥

वरील श्लोका वरून दिसते कीं रसरत्नदीपकार रामराज
 याला काष्ठेन-नगरच्या टंकवंशीय साधारण नृपतीचा आश्रय होता.
 राजा साधारण याला (१) लक्षणसिंह, (२) सहजपाल व (३)
 मदनपाल असे तीन पुत्र होते. त्यांचा हि आश्रय रामराजाला होता. पैकीं

मदनपाल हा शक १३०० च्या सुमारास काष्ठा ऊर्फ काढा येथे राज्य करीत होता, हे डॉक्टर भांडारकरांच्या इ. स. १८८३।१८८४ च्या रिपोर्टावरून दिसते. अर्थात्, रसरत्नदीपकार रामदास शक १३०० च्या सुमारास ज्ञाला, ह्यांत संशय नाही. ह्या रसरत्नदीपाचे रूपान्तर विठलु गलंडो याने मराठींत केले. या रूपान्तराची भाषा ज्ञानेश्वरी भाषेच्या सारखी असून किंचित् तत्पश्चात्क आहे, परंतु एकनाथ व दासोपंत यांच्या भाषेच्या पूर्वीची आहे. या वरून असे लक्षणतां येते कीं विठलु गलंडो शक १३०० पासून शक १४०० पर्यंतच्या काळांत केव्हां तरी होऊन गेला असावा. गलंडे हे आडनांव देशस्थ ब्राह्मणांत व ब्राह्मणेतरांत सध्यां आढळते. ते शक १३०० तीळ गलंडो या शब्दाचा अपभ्रंश आहे. हा विठलु गलंडो काशीप्रांतांत शक १३०० च्या सुमारास रहात असावा व वैद्यकीचा धंदा करीत असावा. तेथे जवळच्या काढा गावांत रहाणाऱ्या रामराजाचा रसरत्नदीप त्याच्या दृष्टीस पडला असावा. विठलु गलंडो शक १३०० च्या सुमारास काशीप्रांतांत कसा, असा प्रश्न उद्भवतो. त्याचे समाधान येणे प्रमाणे. शक १२३९ त महाराष्ट्रांत मुसुलमानी अंमल जाला. मुसुलमानांनी त्यांच्या स्वभावानुरूप महाराष्ट्रांतील देवळे व राजळे यांचा ध्वंस करून व धर्मादाय व ब्राह्मणवृत्त्या बंद करून, क्षेत्रे व नगरे उद्ध्वस्त केलीं. शक १३५० च्या सुमारास महाराष्ट्रांत एक हि हिंदू संस्थानिक, इनामदार, जहागीरदार, अग्रहारवाला, किंवा वृत्ति-वाला राहिला नाही. अशा समयी क्षेत्रीक्षेत्रींचे विद्वान् ब्राह्मण देश-त्याग करून काशीवास पत्करते जाले. पुणतांबे, नाशिक, कऱ्हाड, नेवासे, पैठण, वगैरे क्षेत्रांतून विद्वान् ब्राह्मणकुले वाराणसीस गेलीं. त्यांत च गलंडो याचे पूर्वज काशीप्रांतांत गेले. काशीस महाराष्ट्र-ब्राह्मणांची विशेष वस्ती त्या कालीं जाली. असे हि घडले असल्याचा संभव आहे कीं रामराजाचा रसरत्नदीप काशीयात्रेस गेलेल्या महाराष्ट्र-ब्राह्मणांनी आपल्या बरोबर परत येतांना महाराष्ट्रांत आणिला

व तो महाराष्ट्रांत विठलु गलंडो याच्या दृष्टीस पडला. महाराष्ट्रांत रहाणाऱ्या विठलु गलंडोनें रूपान्तरिलेला रसरत्नदीप काशीस जाणाऱ्या यात्रेकरूंनीं त्या पुण्यक्षेत्रास नेला व त्याच्या प्रती काशीतील महाराष्ट्र-ब्राह्मणांनीं करून घेतल्या. कोणता हि पक्ष स्वीकारिला तत्रापि एवढें निश्चित आहे कीं विठलु गलंडो हा शक. १३०० पासून शक १४०० च्या मध्यंतरीं केव्हां तरी होऊन गेला. ह्या कालांतील चोंभा-कवि-कृत एक कृति प्रसिद्ध होऊन गेली आहे. चोंभा कवीची कृति पद्यात्मक होती. विठलु गलंडो ची ही कृति गद्यांत आहे. तात्पर्य, चोंभा व विठलु गलंडो यांच्या कृती प्रसिद्ध केल्यापासून शक १३०० पासून शक १४०० पर्यंत मराठी भाषेचें गद्य व पद्य रूप कसें असे तें समजण्यास मार्ग झाला. आतां इतकें खरें कीं नकलकारांनीं भाषा क्वचित् स्थलीं आधुनिक केलेली आहे. परंतु हीं आधुनिक स्थलें भाषेचा आस्थेवाईक अभ्यास करणाऱ्यांच्या सहज लक्ष्यांत येतील.

२ भारतेतिहाससंशोधकमंडळाच्या शक १८३५ च्या इतिवृत्ताच्या ७९ व्या पृष्ठावर गलंडसंहितेचा निर्देश केला आहे. त्या संहिताकार गलंडाहून प्रस्तुतचा हा विठलु गलंडो बहुशः भिन्न असावा. परंतु तो व हा एक च असण्याचा संभव नाहीं असें नाहीं. सुश्रुत, हारीत, यांच्या नंतर हरिमेखल, भेड, वृंद वगैरे संहिताकार झालेले आहेत व त्या सर्वांच्या शेवटीं गलंड झाला असें धरल्यास संहिताकार गलंड व विठलु गलंडो एक च असें कल्पण्यास किंचित् वाव मिळतो.

३ विभक्तिप्रत्यय ह्मणून ज्या शब्दांस अलीकडील मराठी व्याकरणकार ह्मणतात ते ह्या ग्रंथांत तोडून लिहिले आहेत. ते शब्द विभक्तिप्रत्यय नसून स्वतंत्र अव्यये व सर्वनामें आहेत. स, ला, तें, सिं, हीं अव्यये आहेत. च (चा-ची-चें) हें सर्वनाम आहे. ह्या अव्ययां च्या व सर्वनामा च्या आधीं मराठींत शब्दांना विभक्तिकार्य होऊन गेलेलें असतें. उदाहरणार्थ राम शब्द घेतला, तर स, ला, तें, सिं, वगैरे अव्यया पूर्वीं राम या शब्दाचा रामा असा विकार आधीं

ज्ञालेला च असतो. येथे रामा हे विभक्तिरूप आहे व स, ला, ते, सिं, हीं तात्पश्चात् येणारीं अव्यये आहेत. संस्कृतांतल्या प्रमाणें हुबे-हुब हा प्रकार होतो.

रामं प्रति = रामा ते

रामं परा = रामा ला

रामं सं = रामा स

रामेन समं = रामे सिं

७३१

येथे संस्कृतांत प्रति, परा, सं यांच्या पूर्वी शब्दांची द्वितीया होते असें समजतात. तो च प्रकार मराठींत हि अर्थात् होतो. स, ला, ते या कर्मप्रवचनीयां पूर्वी राम शब्दा ची रामा अशी द्वितीया होते. समं या अव्यया पूर्वी संस्कृतांत राम शब्दा ची तृतीया होते. तो च प्रकार जुन्या मराठींत होतो. सिं या अव्यया पूर्वी राम शब्दाची जुन्या मराठींत रामे अशी तृतीया होते. रामे सिं या जुन्या प्रयोगाचा अपभ्रंश वर्तमान मराठींत रामा शीं असा होतो. तात्पर्य, स, ला, ते व सिं हीं अव्यये आहेत व ह्यांच्या आधीं शब्दांना विभक्तिकार्य होऊन गेलेले असते. सबब, हीं अव्यये प्रस्तुत जुन्या मराठी ग्रंथांत तोडून छापलीं आहेत.

४ तसें च, सर्व शब्दयोगी अव्यये हि ह्या ग्रंथांत तोडून छापिलीं आहेत. जोडून आजपर्यंत तीं कां छापित ते कळत नाहीं. च, हि, देखील, वगैरे हि अव्यये मागील शब्दरूपांना जोडून छापण्याचा प्रघात दुष्ट च आहे.

५ प्रस्तुत ग्रंथांत प्रथम कांहीं विभक्त्या टिपांत स्पष्ट करून दाखविल्या आहेत. ज्यांना जास्त माहिती हवी असेल त्यांनीं मीं केलेले सुब्रंतविचारादि प्रबंध पहावे.

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

सुमहूर्त्ती चंद्रवली सरखली घालिजे । विहिसा हलदि । इटाली । जेणा ची मसि । या चे निर षोडसांसे घालूनि कांजिये मर्दिजे ऐसे दिन १ सम रसै मग थाल घालूनि हलु हलू रसु (सुष) धुइजे । मग कुवारि चित्रकु त्रिकटुक । त्रिफला निवूरसे मर्दिजे दिन १ मग धूइजे । मग कांजिया मध्ये षलिनि । डोलकायंत्री स्वेदिजे । तिया रसा चौथे नि भागे रेवीलें तांम्र घालिजे निवूरसु घालूनि अवधे मर्दिजे लोणिया सारिषें तैसी पीठी होय । मडकीया चा बुढी ठेविजे सोधन जाले ॥

सपक्षीक दुसरा । माका मीठ । वाझ करटोली । ये णे स्वेदिजे स्थिर होय । इति रससोधन ॥

कुसि वरी मडके दुधें भरीजे । तौडी लौवत लुगडे बांधौनि गंधक चूर्ण करुन घालिजे तेथे । वरि चाकी कलासीजे मडके काठ वरि भरिजे । पुट सैणी वीसा चे दीजे । तो दुधा माजि गलाला ॥ गंधक-शोधन ॥

कोहलेया चा रसु । चुना । तेल । या तूँ शोधिला तालुकु ॥ तालुकूशोधन ॥

सावेरी चा रसु मनसीध्र शोधीली कैसी । देहे सुद्ध होय रसी घाली सुषें ॥ इति मनसीलसुद्धिः ॥

नरमूत्री नीच नवा दीस २१ षापरीया भीजावा शुद्ध होय ॥ सैधव डहुलून उदकी हीगुल स्वेदीजे सुध्र होय ॥ ५ ॥

गोमूत्रा मधे दीस सात भीजे घालिजे वीष सुध्र होय ॥ विष-शोधन ॥ ५ ॥

षापरी घालुनि ताविजे कृष्णाभ्रकु शुध्र होय ॥ ५ ॥

मग सालिफोतरे रगडीजे । होय धान्याभ्रकु । ते णे सी समु टंकणु धमिजे मुसे घालुनः ॥ मुस्ताकवाथे गजपूटे दीजेः

१ खलुनि. २ षष्ठि. ३ चा=चआ=चा=च्या. चा चा उच्चर संस्कृतांतल्या प्रमाणें करावयाचा. ४ सप्तमीदर्शक अव्यय. ५ भीज या स्त्रीलिंगी शब्दाची दुसरी विभक्ति.

ति^१ सातः देउन अग्नि दी (जे) एणें निश्वंद्री अभ्रकु होय ॥
 पारंबीरसे पुटीलां होइः । अलोहितु ॥ ५ ॥
 दहीये प्रहर १ मर्दिजे रात्री सेणी ५० साचे पुट दीजे या
 परी सोधिजे अभ्रकु ॥ ५ ॥ इति अभ्रकमारणं ॥ ५ ॥
 कवडेसंघु मुक्ताफलें नीवूरसे धूइजेति सुध होती ॥ इति कवडे-
 मोतीसंघुसोधनं ॥ ५ ॥
 टरलीं फेडिजेति उदके कढीजेति जीभां कहाडीजेति ॥ जेपाल
 सुध होती ॥ ५ ॥
 माक्षिकु नरमूत्रांतु । विमला—महीषी—मूत्रांतु । स्वेदिजे प्रहर
 ४ सुध होती ॥ ५ ॥
 कुलीत—कढणा महुरीया हीरा स्वेदिजे प्रहर ४ सुध होय
 कुसरि काइसी बहुत ॥ ५ ॥
 ढेकुणरक्ते माषुन वेला सात ताविजे उष्णी । बदरीकलके
 वेष्टुनि गजपुट दीजेः ॥ ऐसी पुटे सात हीरा भस्म होय ॥
 इति वज्रभस्म ॥ ५ ॥
 ती वरसें पल्हे । कां नागवेली चें मूलें वाटुनि कांजिये गोला
 कीजे गजपुट दीजे हीरा भस्म होय ॥ इति हीरासोधन ॥ ५ ॥
 ताड—निबोलिया रसी । वैक्रांत चिकु विज्ञविती । ऐसी सुधि
 बोलिजति वंडीलीये ग्रंथी ॥ ५ ॥
 वाली उतराणी । तीया माकु विक्रांत सुनी दिजेति गजपुटे तीनी
 होय भस्म ॥ ५ ॥
 येही रसी रसायने योजावीं हीरेया चे नि भावे अष्टगुण
 जाणावे ॥ ५ ॥
 हीरेया चे चि ॥ ५ ॥ वैक्रांत सोधन ॥
 गोमूत्र तैल तोक कांजी कुलीथकढण यां पाचा माझि वेला
 सात ताउ ताउ वीझवीजे ॥ सुध आठ लोहे ॥ ५ ॥
 निवूरसे मनसील नागपत्रा सि लेपु केला तीपुटी भस्म
 होइल ॥ काजला सारीषे ॥ ५ ॥

१ दीजे+ति=दीजेति. मध्ये दोन शून्ये निरर्थक दिली आहेत. १ (पुष्टणें)
 पुटीला हणजे पुट दिलेला. ३ वृद्ध, जुनाट.

नागभस्मे सी सरिसे सुवर्णरज कालबीजे नीबूरसे तीनि पुटी
अनयासे होय भस्म ॥ ५ ॥

नीबुरसे माहापुटे देता नागु वीरे सुवर्ण भस्मा तें उरे ॥ योजिले
रसी घारे करी काज ॥ ५ ॥

नीबुरसे माक्षिकु मर्दुनि सोनियां कां रुपेया ची पत्रें लेपुनि
दीजेति पुटे २ होइल भस्म ॥ ७३ ॥

नीबुरसे पारजे ताम्रयात्रा लेपु कीजे दुणा गंधकु देउनि घालिजे
मडकेयाचा बुडी ॥ ७४ ॥

कलासुनि मीठ भरीजे काठ वरी ॥ पणती ठेवीजे वरी । पचिजे
पाहार च्यारि ॥ मरैल ताम्र ॥ ७५ ॥

वांती भले ती वीरके वीण ताम्र होय नीके दीपन होय
वीसेषे गुणा ते करी ॥ ७६ ॥

पांडु पित्तरोगु कवलु कुष्ठ वातरक्तः फेडी ऐके गुजे कवलु ॥
इत्ती ताम्रभस्म ॥ ५ ॥ ७७ ॥

लाहान रेतीलें तीषें । मर्दुनि त्रिफलोदकेः कुंभ पुटे तीस ऐके
होइल भस्मः ॥ वारितरु ॥ ७८ ॥

प्रभेह ग्रहणी शूल काश्य क्रीमि पंडु कामला लोहो सेवीलेयां
वाल दोनि दोनि वाल निवरावे हे दोष मी. ७९ ॥

वचि । चा क्षारु का सेलीये, ची लेंडी ऐसी कां तीला ची
पेडी वंगभस्म कुंडी करीती यो ॥ ८० ॥ इति अष्टलोहो--मारण
समाप्त ॥ ५ ॥ ५ ॥

आतां असो हा षडुणा ।
कीजे गंधकजारणा ।
ते णे रसा होतील गुणां ।
असंक्षात ॥
ऐके मुसे उन्हा तीलेला ।
महुरसु घापे सोधिला ॥
एरी मुसे एकला ।
गंधकु घापे ॥ ८२ ॥

दोनी नीरुंधून मुसा माहुआ त्या मुसा दोन्ही निरुंधूनि कलासा
विया गंधकु कोलिसा फुकिजे कोलिसा ढाले ढाले ॥ ८३ ॥
नलिये चे नि रंध्रं गंधकुधूम सचरे । रसा समु जीरे ऐकवीस
वेलां ॥ ८४ ॥

या परी सां वेलां गंधकु—जारणा केली ॥ तरि रोगा ची फुडी
उमटे वेगां : ॥ ८५ ॥

शत भरि हंस—पदी—रसं गंधकु भाविला असे तो चि पुटी घापें
रस मुसे तातलीये वरि ॥ ८६ ॥

ऐसा जारिजैल षड्गुणा । हे एक एक जारणा जालियां आपुली
आण रोगा सि वाय ॥ ८७ ॥

आता जारणा ऐकि उमटली । कीजे गंधकु—पीठी । ते आतां पर-
पाटी सांघै वैद्या सी ॥ ८८ ॥

तांभाणीं जोंधले इतुका रसु घापे गंधका किणु किणु घालूनि
आटका मर्दिजे गाढें ॥ ८९ ॥

पुडती रसु पुडती गंधकु घालिजे स्तोकं स्तोके मर्दिजे पिंडु
ऐकु पडे पीठी ॥ ९० ॥

हंसपदी का निवूरसां पीठी मर्दुनि सम रसी वैद्ये रस-भस्म
दोसे कीजे गोटी ॥ ९१ ॥

ऐसी करून गोटी घालीजे पणती संपुटी टुणा गंधकु देउन
पुटीं भूधरि पचिजै ॥ ९२ ॥

तुरंगपुर प्रमाणे पुट गोवरिया चे जाणे । निवाळिया दिडुपणे रापे
चे चि ॥ ९३ ॥

घरि या चि परी एकदाटें । दिजेति सात पुटे । सकल लोहीत
गोमटें रसभस्म होय ॥ ९४ ॥

ऐकि आपुलीया उपपती । हा चि रसु मुछीत्त करिती । ह्यणती
जे उथापन अतिपातनायंत्रां ॥ ९५ ॥

हा सेवीलेयां अनुपाने सी । भले तो ही रोगु नासी । गुंज
मात्रा या सि जाणावी निरुती ॥ ९६ ॥

मेह क्षयो दीर्घज्वरु कासु स्वासु कृमि-विकार कृशत्व ज्वरु पांडु
हे विसेषे फीटती जाण ॥ ९७ ॥

रसु ये णे योगें सी वरीसैं सेविता मृत्या तें जौकैलें । वार्धिक्य
नासे नीकें : सा मासीं ॥ ९८ ॥ इति रसगंधकुजारणा समाप्त ॥ १५ ॥

आता कराविया मुसा का पुडती । आणिजे वावरुलीं ची माती ।
तीये चतुर्थासे घापती चीधीया कोलिसे ॥ ९९ ॥

ते आधी चांग कुटिजे । मग लिहीन वाटिजे । तिया कुपी लेपिजे
सा सात वेला ॥ १०० ॥

तीये कुपिये आतु घालिजे सम गंधकु सूत । रसा चतुर्था सीं
निभ्रांतु घापे नवसादरु ॥ १ ॥

अलंदिया चा बुडों । डोलां पाडुनि ठेविजे निठाली । तेथ कुंसी वरी
घाली लिहीन वालु ॥ २ ॥

मग क्रमवृधितु अग्नि प्रहर १२ करुन निवालियां । कुपी फोडुनि
घेइजे । रसभस्म ॥ ३ ॥

हें एक कुंकुमपींजर । भस्म परि मागिला चे चि गुण मात्रा-
महिमा परियेसी । महिमा अती विना ॥ ४ ॥

वर्त्त जाणे कुपी चे तोड करीत जाइजे । अवघड इतुके नि
नाही । अवघड कुपीये सि ॥ ५ ॥

वाकुडेया कांडेया चा निवडिंगु । आठ आंगुले तिया चा
अग्रविभागु सेणें मातिया बावुनि चांगु अल्प पुट दीजे ॥ ६ ॥

तिया नि रसें सि रसु तीनि दीस असो दीजे । इतुके नि
सुवर्णाचा ग्रासु दीधलीयां चरैल ॥ ७ ॥

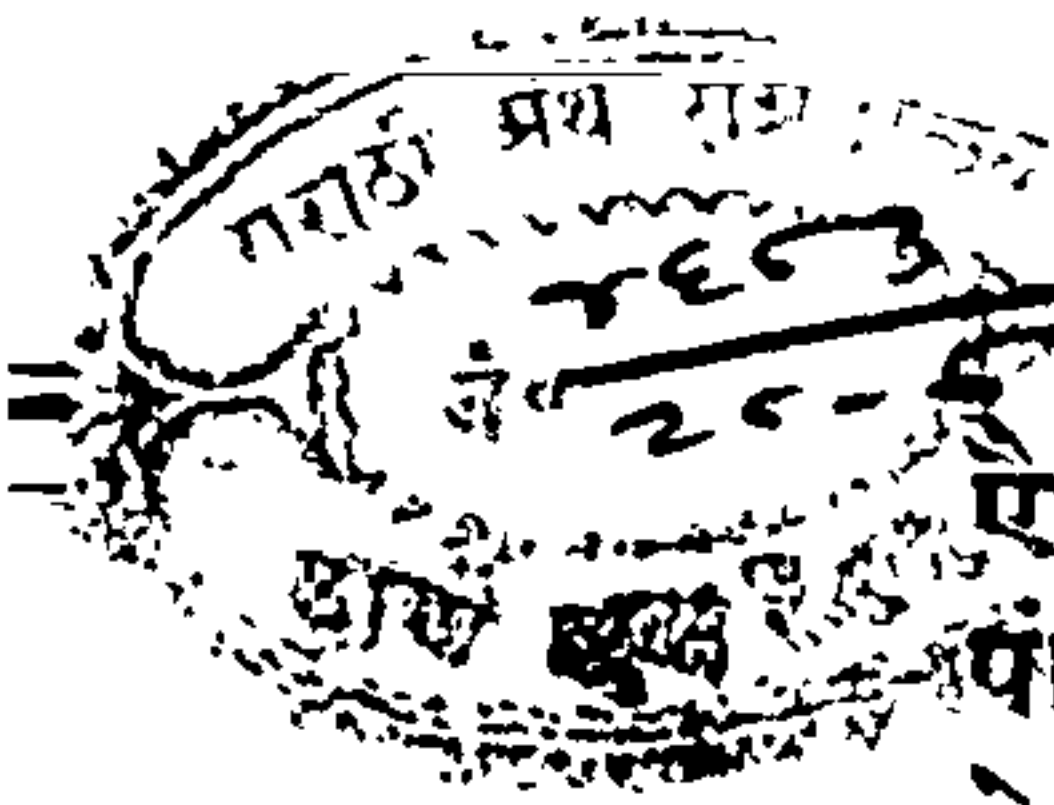
मयूरा चे पिच्छे सि रसेलें । चौदिया चे पत्र केलें तें षलिं
रसा माझि मिलें मर्दना स्तव ॥ ८ ॥

तो रसु भुजपत्रा चां पुडां वाधौनि स्वेदिला फुडा । इतुके
नि चडे येवडा । विस्मोदेपां ॥ ९ ॥

रसु चौसटीया चे नि भागे सोने पहीले चारावेः । लागें ॥ मग
बत्तीसां चे नि सोला चे नि भागें चारिजे सुषें ॥ १० ॥

सोलावीया भागा अधिक पेके वेलेन चोखे । कनकः । प्रति
यासि राजिका मीठे मर्दिजे ॥ १ ॥

रसु ग्रासुनि कनक होय ॥ अर्धा सारिपे या चे भस्म सुलिका
किजे ॥ १२ ॥

एसे नि करीती जारणा ।

पंति साखोक्त गुणं ।

केवला भित्तिबीजे वणा ।

पिके जवी ॥ १३ ॥

धातुजारणां न करीती रसु मारणें उचितिं । नव्हे हो सर्वथा
दोषु लागे ॥ १४ ॥

सिद्धी न वचे उपाउ । नुरे आपुला ठाउ । श्री सिवे सीं द्रोह
केला होय ॥ १५ ॥

परि एका चें मत मनोहर । गंधकी असे तांम्र : तें जारणा
सर्वे करी रसु जीरे ॥ १६ ॥

दोष करी ते णें भजे । थोडें बहुत फल लाहिजे ह्यणौनि
गंधके चि मारिजे । अजरी रसु ॥ १७ ॥

जितुके जारिजे रसु कौसल । तीतुकें सांघो सकल । तरि
ग्रंथु थोरावेल न भरे हावे ॥ १८ ॥

असो हें मनी सरौनि श्रीगुरु ।

गलंडो विठलु चतुरु ।

रसु निफजवितां प्रकारु ।

निरुपिन ॥ १९ ॥

रसु गंधकु तांम्र तियड । कटुकी । कचोरा । पीपली ।
हिरडे या समग्रा सम जेपाल ॥ २० ॥

मर्दिजे निवडींग--रसें । जवं अवघें सम रसें या नाम त्रैलो-
क्यतापहर । या त्रैलोक्या सारिषे वोषद नाहीं ॥ २१ ॥

मात्रा वालु एकु या सि दीजे आर्द्रक रसें । का साकरे सी
नवज्वरु पैजे सी भले तो फीटे ॥ २२ ॥

मुगभातु का ताकभातु भाजी चीली ताकवतु । हा पथ्या
चा पंथु भले तीये ज्वरी ॥ २३ ॥ त्रैलोक्यडंबरु तापहरण
हा चि ॥ ४ ॥

निर्गुडीरसें रसु गंधकु विष मर्दिजे प्रहरु दोनि एका निर्गुडी-
आलेया चे सप्तक भावना चें ॥ २४ ॥

मात्रा गुज १ नवज्वरा तें सोषी । ऐथे दोष विसेषीं काज नाहीं ॥ २५ ॥

ताकभातु पथ्य दीजे । ताहाने ताक पाजिजे ॥ तेलें माथा मषिजे
म्हाणिजे उष्णोदके ॥ २६ ॥

सर्वांगी लाविजे चंदन : फुलें घाजातुरें वजति पडे विजणा । तांबोल
भक्षण किजे सुपें ॥ १७ ॥ इति रसुचंडेस्वरु नाम रसु ॥ ४ ॥
तांम्ररसु गंधकु त्रियड त्रिकटुक । दाति हियाचलि । वीष
टंकण । कटुकी जेपाल ॥ १८ ॥

अवधीया समान । दाती—कवाथे चांग लिहीन । निवडिंग-
चिके मर्दन प्रहर च्यारि । बोरा चे आठोलीये येवढी गोली
दीजे मीरीयां सी । वडी तीव्र ज्वरा तें दवडी । भले
तिया ॥ ३० ॥

सामु भावे निरामु ज्वरु—भावे विषमु । न यावा घामु
फीटे वेगे ॥ ३१ ॥

ग्रहणी पांडु । सुलु । कृमि उदर गुद । कल हे क्रमें नासेति
सकल दोष ॥ ३२ ॥ इति विनोदविद्याधरु ॥ ४ ॥

सुवर्णभस्म : मोतीये । त्रिकटुक । हिंगुल । टंकणु विष । चित्रकु ।
रसे प्रहर दोनि मर्दिजे ॥ ३३ ॥

तो वाफे चुने नि लेपिला दृढे । येके कोंढला निरंधूनि सिवे
पुटिला आलुमालु ॥ ३४ ॥

सर्व ज्वरु सन्निपातु ग्रहणी अतीसारु वातु । करी गुंजमात्रा ॥ ३५ ॥
रोगा ची अनुपाने वेगलालीं ॥ अथवा मधुपीपली । पथे दीजेति
आपुलाले रोगानुरूपे ॥ ३६ ॥ इति त्रिभुवनकीर्त्ति नाम रसु ॥ ४ ॥

भाग दोनि सोधिला पापरिया भागु १ सोलिली मीरी । गाइ
चे लोणिये कालउनियां । मर्दिजे चांग ॥ ३७ ॥

जव जाय लोणीयां चें चोपड—पण : तव किजे निलुरसे मर्दन
मात्रा वाल दोनि : अनुपान मधुपीपली ॥ ३८ ॥

तुटे ज्वरु धातुगतु । विषमु नासे अदतः भले तो ही रक्त-
जनितु समे रोगु ॥ ३९ ॥

रक्तातीसारु रक्तपित्तः प्रदर अर्शां चे रगतः ग्रहणी भले तें
पित्त ; समे वेगां ॥ ४० ॥

अथ दुधभातु निसांकः कां पथ्य मधुर ताक । सालि चा भातु
शाक पडवल्लैः तौडोल्लै ॥ इति व्याधिगजकेसरी नाम
रसु ॥ ४१ ॥

कलिलवी । पाहाड । घेटुलि । कडिसरा । देवडागरी । सकल
हे रसः घेउनि मर्दिला रसु घेपे ॥ ४२ ॥

मग ऐही रसै रसु
स्वेदिजे ऐकु दीसु ।
मग. द्विगुणा भेलविजोसु ।
सोधिला गंधकु ॥ ४३ ॥

मग ब्रह्म मांडुकी सहदेवी । बांबि कासोदा । कलिलावी ।
धोतीरा । विष्णुक्रांता । आठवी कामोणीकाली ॥ ४४ ॥

• थां चे नि रसे अटंक प्रहर आठ एक ते मर्दूनिः रस गंधकु
किजे गोली ॥ ४५ ॥

तो घालूनि एके कोठलां पहर बारा वालुकायंत्रै पचिला ॥
जालेयां स्वांग-सीतल आलां पुट दीजे ॥ ४६ ॥

तिया सोलावे नि भागे त्रिकटुक टंकणु ॥ लागे मग षलिजे
अवधै । भरीजै सेदे ॥ ४७ ॥

थाला अक्षतां चे अष्टदल कीजे । तेथे तेथे श्रीबुधु ह्यणौनि
रसु पुजिजे । आटे दले अर्चिजे । लोकपाला तै ॥ ४८ ॥

मग तांबोलवना माझारि । दिजेति रसा वाल च्यारि । अनुपान
ही कुसरी । केवल साषरा ॥ ४९ ॥

कुष्ट कृमि ने दीजे । एरि भले तिये रोगी दीजे । पण गुण
लाहिजे । पाणीढाले ॥ ५० ॥

विषमु वाचुन ज्वरु ।
सन्निपातु घोरु ।
अजीर्ण सर्व अतिसारु ।
ग्रहणी ॥ ५१ ॥

क्षय गुल्म कास स्वासु । ए णे फीटेति सहसा रक्तपित्तः
पांडु भरवासा प्राणेश्वरां चा ॥ ५२ ॥

पुडती उदैलीयां उपद्रवा । पाणीढोल्लु करावा । ते एहे उणिवा
रोगा सि होय ॥ ५३ ॥

सदा तैल्यादि पित्तलै एकु मासु । इये रसी वर्जिजोसि ॥
एरवी गुणा चा भृशु होयील रसा सि ॥ ५४ ॥ गणेश्वर
नाम रसु ॥ ५३ ॥

रसभस्म हेमभस्म मोतीयेः रसा दुणो रसा चतुर्थांशे टंकणु ।
गंधकु सर्वा समु ॥ ५५ ॥

कांजी घालुनि कीजे गोलां । कापडमाती देउनी वालविला ।
तो लवण भांडा पचिला । प्रहर च्यारि ॥ ५६ ॥

होय मृगांकरसु । क्षयरोगां करी नासु । अनुपाना मीरीये ।
षतीस मात्रा वालु च्यारि ॥ ५७ ॥

ना तरी दाहा पिपली मधुः अनुपानु विसेषु प्रसिद्ध ।
सेलीये चे कां गाइ चे दूध तुप ताक ॥ ५८ ॥

आलें सैध्रव रुचती तें साक सिजती अहर्निश । एला
मिरिये नावें घापे तुप ॥ ५९ ॥

कारलें वांगें बेल । कोहले कांजी तेल कडु चिचा हें सकल
वर्जिजे येथे ॥ ६० ॥

हा रसु ज्वरादिकां तें फेडी । कास स्वास धातुगता ते
दवडी दीपना पुष्टि ची प्रौढी । दावी वेगां ॥ ६१ ॥ इति
मृगांक नाम रसु ॥ ५३ ॥

रसु मनसील तालकु तुथेः षापरिया माक्षिकु सातवां
घालिजे गंधकु अवधी समे ॥ ६२ ॥

रसा चतुर्थांसे सुवर्ण-भस्म रुचिकें । मर्दिजे प्रथमेः सावेरी
चित्रकः भृंगी नाम । आडुलिसा । पाहाड ॥ ६३ ॥

कलिलवी हे तिया या चा रसी मर्दुनियां मृगाका चिया
परि । पचुनियां लवण भाडां ॥ ६४ ॥

आलेरसु त्रिकटुक यां चीया भावना सात सात प्रत्येक
दीजेति । कनकसुंदर होय ॥ ६५ ॥

गुंजा ३ मात्रा या रसा पवित्रा । सर्व रोगा ते हरिताः ॥
हा चि एकु ॥ ६६ ॥

क्षयीं मधु पिपली सी दीजे । गुल्मी शूली पांडुरोगी हीरडा
कांजे घाले सी ढालावया । आरद्रकरसे सन्निपाती । ज्वरी

ते णे सी च देती । एथे पथ्ये चि स्थिति मृगांका चीया
परी ॥ ६८ ॥ इति कनक-सुंदर नाम रसु ॥ ६ ॥

रसु भागु १ गंधकु १ भाग च्यारि कवडे । संषा टंकणुः
तृतीयांसे आइका रसा चेनि ॥ ६९ ॥

दीनु १ मर्दुनियां किजे लाहान । काँढता घालुनि । रुंधुन
कीजे चांग राजहस्त षोलया चे गजपुट दीजे वल सेणी
चें । निवालेयां तीया चे कीजे चूर्ण ॥ ७० ॥

मात्रा वाल दोनि । यासि बतीस मीरीये तुपे सी । रक्त-
पित्ति कुष्ठा वाचुनि रोगा सि करि नासु ॥ ७२ ॥

क्षयरोगी विसेषे बोलिलाः अनुपानु तुप पलः तुप-भातु दर्ही-
भातु । जेवील उच्चाणा भूमी निजे ॥ ७३ ॥

ऐसे दो प्रहरा चे नि अंतरे । पथ्य दूसरे तीसरे । तीही
दिसा माजि सारी वमि षंरे । वरि लागला रेसु ॥ ७४ ॥

ना तरि पुडती दीज ये चि रसी । पहिलीये सप्तकी । रो-
गिया सि पथ्य विसेषु ॥ ७५ ॥

लावेया चा रसु । मुगवतिया सूरण तुप सैधवें सिजुनिया ।
एला मीरी जीरे । ताकवतु साकवत्तीया रुचिकरा । घेपति
॥ ७६ ॥

कफ-वाती उन्हशीर । खाती । निवालेया साकर राती चे : आ-
हारु घे परि चे : ॥ ७७ ॥

व्याली झालेया वरि संष भस्मा वाल दोनि । च्यारि वालु
विजया तुपे सेवी जरि आरोग्य होय ॥ ७८ ॥

दुसरा सप्तकी मासे मीस : केलें । कालें उस पाजिजे तुप
॥ ७९ ॥

तीसरा सप्तकी गोधूमचूर्ण उडीद या चे प्रकार । अमर्याद
करुनि सेवी प्रसिद्ध उपचार हे ॥ ८० ॥

अंगोद्धर्त्तन कीजे : साहे तैसे उदक घेइजे । भले तेये उ(प)
द्रवी : सेविजे तुपभातु ॥ ८१ ॥

उदेलियां वायो चे भरी । पोइ चा रसु घापे सीरी । अल्प
मर्दन सरीरी कीजे तुपे ॥ ८२ ॥

अधी पीता चा ठाई : डहुलुनि देउली ची सुइ । पीयीजे उ-
ठिला देही । साकर गुलवे-रसू ॥ ८३ ॥

श्लेष्मादिक-सैका पल ॥

मीरीयें भाजिजे केल ।

कनकबीयां स्थल ।

तु । पे दीजेति ॥ ८४ ॥

वाता सि गुलवेली—रसु मधु जरि दिसे क्रिमि चा
वाधुः । अजमोदा विडिगेंः मधु चाविजें जरि ॥ ८५ ॥

विरेक उदैला जरि तरि दीजे दहीये । पिचकुला दुधे तुपे
नस्य घेतल ॥ जरी कपाल दुषेः ॥ ८६ ॥

आणिष होती उपद्रव ॥ सहितेया उपचारु करावा । तिये
लागि सेवा वैद्येचंद्रिके सी ॥ ८७ ॥

बाविसावां दीसी ।

तीलेंले माझने तथा सी ।

कुमरी-देव-द्विजा सी ।

किजे संतोषु ॥ ८८ ॥

वैद्या सि चांग पुजा किजे ।

आंगा सि दृष्टि पडो नेदिजे ।

सांडिले ते सेविजे ।

ढाले ढाले ॥ ८९ ॥

ग्रहणीये अतिसारी । हा चि रसु तुप मीरीये सी विजय
संघ-भस्मे सीं या वरी तुपे दीजे ॥ ९० ॥

साकरुहुः षडी विजयाः नावेक जीरे घालुनियां ।

हैसी चेया दहीयां सवे दीजे ॥ ९१ ॥

ये लोकनाथी आदिदैवतः

तो पुजीजे रसु देतां ।

रस-सिधु त्वरिता ।

ततक्षणे लाभे ॥ ९२ ॥

इति लोकनाथ-पोटली ॥ ५ ॥

सुवर्ण मोतीयें भागु एकु ।

रसभस्मा चारि गंधकुः ॥

आठ आठ भागु । कवडे संपु

मदिजे ॥ चित्रकरसे ॥ ९३ ॥

ते णे दाहां दातीरियां चे कुरुगें । कवडे भरीजेति । पांच डोंघे ।
टकण कसी सातेर अवघेनि रुंधीजेति ॥ ९४ ॥

चुन्येन लेपिले लोटिगें । मागिलीये चि परी । गजपुटी पाकु
कीजे । परिपाटी लोकनाथा चीया ॥ ९५ ॥

ते चि मात्रा उपचारु ।
सुवर्णबंधु हा लोकेस्वरु ।
ह्यणौनि गुणवंतु ।
मागिला पासुनियां ॥ ९६ ॥

॥ इति लोकेस्वरु नाम रसु ॥

रसभस्म । हेमभस्म । गंधकु । मोती । विष । कवडे ।
अभ्रकु । अवघीयां दुणा संषु । मेलविजे ॥ ९७ ॥

चित्रकु विजया-रसे मर्दिजे
तो गोला चुनेन लेपिजे ।
मृगाका चिया परी । पचीजे
लवण भांडा ॥ ९८ ॥

मग ते लोहपार्ती । चित्रकरसे पचिजे घडीया च्यारि : सीसे ।
मग षलुनि पोटलीये ऐसे प्रयोजिजे ॥ ९९ ॥

वात श्लेष्मा तरि रोगी ।
मीरीयें तुपें देतां चांगी ।
पित्तप्रकोपा चां । लागी
मधु—पिपली ॥ १०० ॥

सर्व ग्रहणी सर्वातीसारी । समे मद्यसुल येरु मात्रा वालु ।
चमत्करु क्षया ते ही जीणे ॥ १ ॥

पथ्य तुप-दही भातु दीजे ।
रुचि मोडो नेदिजे ।
आतीरेकी चाटिजे ।
कुटजा आवले होय ॥ २ ॥

इति ग्रहणीकपाट नाम रसु ॥ ३ ॥

तीनि भाग पांच लवणे : । चिचाक्षारु सवे लिबूरसु, दुणा ।
डहुलुनि हे पूर्ण झोल किजे ॥ ३ ॥

तेथ संषु सात वेला
 ताउ ताउ विझविला ।
 तेयां भाग सोला ।
 हिंगु भाग च्यारि ॥ ४ ॥

सूठि । मीरी । पीपली । हींगा बरावरी : रसु गंधकु विष
 घाली । एक एक भागु ॥ ५ ॥

वाल संष-वटिका । नासी सर्व शूल ग्रहणी । अजीर्ण अरुचि ।
 विषुचिका अग्निमांघ ॥ इति संषवटिका ॥ ६ ॥ ७ ॥

रसु हिंगुलु गंधकु । ये भागु येकु येकु पलूनियां । कृष्ण-
 कनकरसे भावना सात ॥ ७ ॥

विजया रसु । त्रिकटुक ये ही भावना प्रत्यक दीजेति । या
 लिद्धिदायका गणेश्वरा सी ॥ ८ ॥

दारुणु तले तो ज्वरु निरामु । अतिसारु वांतिकारु । अथवा
 ज्वरातीसारु वांतिकारु ॥ ९ ॥

इतुकियां ते नासी । वालु मात्रा यासि दीजे मधु-पि(प)ली
 सी । कां आनुपानुभेदे ॥ १० ॥ सिद्धगणेश्वरु नाम रसु ॥ ७ ॥

रसु गंधकु विष : या सम त्रिकटुक । निवूरसे नावेक मर्दि-
 जे । आटे ॥ ११ ॥

रस समाने विष धूपिजे । बुद्धिविषे ॥ कोरडे षलिजे
 निके । मात्रा गुंज १ ॥ १२ ॥

सनिपातु निवारे तंद्री मौढ्य निवारे हॉंकार शय्या शैत्य नि-
 वारे । आर्द्रकरसे सी दीजे ॥ १३ ॥ इति सन्निपातुभैरव ॥ ७ ॥

रसु : गंधकु : हरितालु । मनसील । माक्षीलु । लोह । ताम्र ।
 नागु । अभ्रकु । वंगु । सुवर्ण ॥ १४ ॥

मुसलीकंदु । चित्रकरसे मर्दूनि कूपिये घालिजे । बुद्धि-
 विषे ॥ ते कापड मातिया लेपिजे जो सोसे उन्हवतिये ॥ १५ ॥

मग त्यासि लघु पुट दीजे । कापडमाती फेडिजे । कुपीस-
 कट रगडीजे षलीजे चांग ॥ १६ ॥

ज्वालाभूषी माका चित्रकु । आघाडा षारु । अजमोदा : विष ।
 समुद्रफल गुगुलु । आर्द्रकरसु ॥ १७ ॥

अज्ञा : महिषी । मयूर । रोही मासा सोरु । या चिया पित्ता
चिया भावना सात ॥ १८ ॥

मग रसा सि वेधी विषे धूपुनि आद्रकरसे मर्दुनी किजेति
घटिका ॥ १९ ॥

ते आद्रकरसे सन्निपाती भले तीया स्थिती उपद्रव निवारेति
जलयोगा स्तव ॥ २० ॥

असाध्या ते सचेतन करी । विसेषे सावधान करी । आ-
पुली वाववी आण सन्निपाता सि ॥ २१ ॥

बहु पाणी ढालीजे । सीतोपचारु किजे । पथ्य दहीभातु
दीजे वालुक साकर । उस ॥ २२ ॥

इति कालविध्वंस नाम रसु ॥ ४ ॥

जेपाले नि निंबू उसुनि बाधिजे घुई भाग दोनि । सोलिली
मीरी ही असो मासु १ मग निबूरसे तीया चिया पलूनि
किजेति वडीयां । खीदुधे प्रतुनियां उषोत डोलां लासुभे ॥ २४ ॥

थोर ज्ञानी होय रोगिया सि
परि तंद्री मौल्य नासी
विसंग्यता केसी
वेगा फीटे ॥ २५ ॥

सोए नुरे सर्व विषा ची । नासे अजीर्णा विषुचिका । परि
डोले सविया ची लोहीवे होती ॥ २६ ॥

तरी जीरे दुध वाटिजे । पातीयां वरि लेपु देइजे । ढाले
ढाले लाहिजे । नेत्रसुषा ते ॥ २७ ॥

इति अमृतसंजीवनी नाम रसु ॥ ४ ॥

षापरिया । रसु । गंधकु । मनसील । विमला : तालकु
मर्दूनि दिसु १ कारलीरसे ॥ २८ ॥

वालु करि तौली भरिजे । एकि वरि कलासिजे चाकी । तिया
वरि मर्दिलिया ची गोली ठेविजे ॥ २९ ॥

वरि ताम्बवाटी कलासिजे । त्या वरि साली चा दाणा ठेविजे
तो करपे तौ अग्नि कीजे ॥ ३० ॥

ते निवालेयां वरी दीस दोनि कारल-रसे षलौनि मात्रा वाल
तीनि कीजेति वडीया ॥ ३१ ॥

ते वडी दीजे गुलकेले सी । पाचा ही विषमा तें नाशी ।
पाचारुनि पैजे सी ॥ ३२ ॥

पहीलीये चि मात्रे एकाहिक जाय । द्याहिक त्र्याहिक चातुर्थिक
निवारे मात्रा चौथीये ॥ ३३ ॥

दाहपूर्वका ते जीणे । एकादा वेलु वमन करी । सकुमारा
ची वांति धरणे । कढणे सुगा चे नि ॥ ३४ ॥

पथ्य त्थभातु साकर मासु एकु सेवी गोडरे । बल पुष्टे
होय थोड दीपन करी बहुत ॥ ३५ ॥

इति विषमसोधन नाम रसु ॥ ४ ॥

रसभस्म । गंधकु कुमारीरसे षलूनि प्रहर एकु । वाधिजे
एरंडपत्री ॥ ३६ ॥

धान्यराशी दीन तीनि असो दीजे पूरुनि । मग दीजे मधे
त्रिफले नि वा च्यारि ॥ ३७ ॥

कां रोगानुपाने । अथवा दीजे रसायने ; ते पडविजे वाणें
माहारोगा वारि ॥ ३८ ॥

प्रमेही तरि या चा भरवसा विभाडी स्वासा कासा क्षय
रोगु कैसा या पुढे ॥ ३९ ॥

वर्णु शूल वातरोग कुष्ट । मंदाग्नि । पंडुरोगु । कामला ।
ग्रहणी । कृमिरोगु ॥ इत्यादिक फीटती ॥ ४० ॥

आणिपा रसा नाव वैद्य ठेविती । कीरु सर्व । पारि या
वोषदा च. हेवा पीउषे न करावा ॥ ४१ ॥ इति लक्ष्मी-
विलास ॥ ४ ॥

कुमारीरसे प्रहर १ मर्दिजे रसु । तेया अर्द्ध गंधकु दोही
सम ताम्रपत्रे कलंकु लेपिजे तो ॥ ४२ ॥

तो मडकिया चा वुडी ठेविजे वारि पणती कलासिजे । वरिते
मीठ भरौनि रुधिजे पचिजे पाहार च्यारि ॥ ४३ ॥

मग स्वाग शीतल षलौनि दीजेति गुंजा दोनि ॥ देवदारु :
इद्रवारुणी । मूल । त्रिकटुक । साकर । या पाचा चे
समभागे चूर्ण किजे । अनुपान ते णे स्वास कासु दारुण
भर्वसे नि जाय ॥ ४४ ॥

इति स्वासकासारि नाम रसः ॥ ४ ॥

रसु मनसील । तालकु । टंकणु । हींगुल । माक्षिकु । ये
भागु ऐकु । ताम्र गंधकु भाग दोनि । दोनि ॥ ४६ ॥

लोह भाग च्यारि । निवूरसे मर्दिजे चांग पुटे सात दीजेति ॥४७॥
था षोडशांशं विष । मेलविजे सारती । कुष्ट जाती सदेषा ।
करी देषा ॥ ४८ ॥

उन्हवणीयें बाउचिया गद्याणे तीनि । वाटूनिया हे अनुपान
सांविया सांप्रतेया ॥ ४९ ॥

कालेमंडल उदंबर । काकण । पसुल । पांडुर । जाति कुष्ट-
विशेष अपार सप्तक सातां ॥ ५० ॥

पथ्या ताक पातल । कां पाणीभातु केवल । पास तया आले
पडवले । दोडके । तोडोली ॥ ५१ ॥

हा क्षुद्र दीजे दीर्घा तापा सि दीजे । मधुपीपली सी । प्रलापीं
आद्रकरसे । अन्येका ते ॥ ५२ ॥

वातरोगीं । सन्निपाती । उन्मादु । प्रसूतिवातु सुल शोफा
पांडु ॥ सि घातु करी हिरडे गुले सी ॥ ५३ ॥

अवस्ता पाहोन उचिते । अनुपान पथ्य योजिजे । हा कल्पतरु
हाती असतां चिंता काइसी ॥ ५४ ॥ इति कल्पतरु नाम रसु ॥ ५४ ॥

चव्य : तीन्ही लोणे । पीपलीमूल । हींगु । जीरे चोहतरा ।
त्रिफला । अजमोदा । त्रिकटुक । चित्रकमूल । दाडिबसाल ।
हींगां अर्ध नागु । घालावा सर्वा समु । ओवां निवूरसे
भावावा वेला तीनि ॥ ५६ ॥

वाल च्यारि दीजे वटिका । शूल समे । अग्निमांघ । विशू-
चिका जाय । वात श्लेष्मा । सुषदायका वटिका नाम ॥ ५७ ॥
इति सुषदायक वटिका ॥ ५७ ॥

रसभस्म । लोह । गंधकु । या भागु एकु एकु । ती ही
समु अभ्रकु । एला । पत्रज । नागकेसर । मोचरसु । आसंदु ।
षजुर । मुसली । सतावरी । गोषुह । कौचा । द्राक्ष । सर्वा
समु मालेषडा । का साकर घालिजे । त्रिफला । काथे भावना
बाशवर ॥ इक्षुरसा चिया ॥ ६० ॥

गदियाणा मात्रा । वटिका सेविजे एक एक । दुध सेरु १
वरि घेइजे । अम्ल तेल राइते वर्जिजे : । राषोन रुचि दी-
पन । ते सेविजे मधुर ॥ ६२ ॥

रति शक्ति आहुति उठी । वातरोगा ते जीणे उठा उठी ।
दीपन बल पुष्टी वाढे चांग ॥ ६३ ॥

इति मदनसुंदर नाम रसु ॥ ४ ॥

रसु गंधकुं । वीष चित्रकु । रसु नावेक मर्दुनि भरिजे कवडे ।
वरि बिबवा १ बाबुले चा काटा ऐसे थरोथरी भरिजे । तोड
निरुधूनि गजपुट दीजे । षलुनि वाल १ सेविजे विजया—
जीरेन सी ॥ ६५ ॥

का मीरीये तुपे सी अनुपान । ए णे रसे अतिसारु नासे
भले तैसा ॥ ६६ ॥

ग्रहणी शूल मंदाग्नि । अजीर्ण जाती भरवसैं न । अतिसार-
दहनी नवल थोरु ॥ ६७ ॥

इति अतिसारु-दहन रसु ॥ ४ ॥

समान रसु गंधकु । मर्दिजे नावेकु । दोही त्रिगुण सोधिला
जेपाल । घापति ॥ ६८ ॥

गंध चांग मर्दिजे । वाल दोनि तुपे सी दीजे । वाल दोनि
तुपे सी दीजे । अमा ते रेचिजे सुषोपाय ॥६९॥ सुषरेचकु ॥४॥

रसु गंधकु हिगुलु । सर्वा सम जेपाल । मर्दिजे दीनु सक-
लु । दंती-काथे मर्दिजे । दीधलीयां साकरे सी । प्रबल
दोही प्रहारी ज्वरु पले । पथ्य ताकभानु ॥ ७१ ॥

बालसूर्योरस । विषुत्रिगुणा हिगुलु षलीजे अर्ध गुंज साकरे
सी दीजे । दीर्घ तापु जिणीजे । सप्तके एके ॥ ७२ ॥

यासि मीनपित्ता चिया भावना सात दीधलीयां तरि सन्नि-
(पा)ता वांकुलीया वाइजोसि ॥ ७३ ॥ इति उदयभास्करु
नाम रसु ॥ ४ ॥

हलदि । निंबपत्रे । विष वावडींगे : मुस्ता त्रिकटुक । अजामूत्रे
न्नणक प्रमाणे वटिका ॥ ७४ ॥

सर्वा रोगि योगवाहक । काइ बोलू विसेषु । आरोग्यदायक
हे चि एक ॥ ७५ ॥

इति क्षयवटिका ॥ ४ ॥

तालीस : निबु । पाहाड । मीरीये । पौपली । वेषंड ।
विष । आसंदु । बोकडमूत्रे मर्दिजे ॥ ७६ ॥

हे योगवाहक । वडी । दीजे चणेया एव्हडी सर्व रोगा ते
दवडी अनुपानभेदे ॥ ७७ ॥

इति जयंतीवटिका ॥ ४ ॥

बिबवे सेर २ । वीवा सेर भुस २ । बोल पावसेर -
वेषंडे पावसेर - हलदि पावसेर - या चे चूर्ण करून टाक
३ घेइजे पाणी पारिसे निसि घेइ वायु समे ॥

उडिदा ची मूलें तांबोला मध्ये घेइजे प्रदर समे ॥ श्वेत
साट हडीमूल मधे सी दीजे श्वेत प्रदर समे ॥ त्रिकटुक
ब्रह्मदोडी तीला च्या पाणिये सी पीजे स्त्री स फुल ये ॥

तुबीचीया कलिया जवषारु । दाती नीबुं पिपली । गुल ।
मेढल । निवडिंग दूध पाणि घालिजे पाजिजे स्त्री स पुष्प
ये ॥ पलस-बीज मधु सम योनि घालिजे गर्भवती स्त्री होय ।
आंबा मूल मधु कपूर मेलवीजे योनी मध्ये घालिजे योनि
गाठि पडे ॥ हरिताल पलास-षारु । चुना भाग पाच पाच
एकत्र कीजे योनि लेपु पाणिये सी लोम जाय ॥

ॐ नमो , काला कुत्ता , वौंके ना भुंके , ये , वीष उत्तर,
भजेपाल ची रक्षा, वीरा हणवंता ची रक्षा । वाल मंतून
घारावे कुतारि पडेति । भुम्यामलकी मूल कुवासूत्र मस्तकात्
अंगुष्ठप्रमाण ते णे गुंडुन धूप देउन कडवा बांधिजे गाठि
ठाय ये ॥

रक्त अपामार्गमूल वामांग कुक्षी राषिजे उसवणी जाय ॥

गोली वरावी ॥ रसभस्म तोला १ कापूर वाल ८ बोल
वाल ८ मेषरासी टांक २ लवंग १६ मीरी १६ लोबानु
टाक १ बोरप्रमाण गोली कीजे गोली १ सायंकाली भक्षिजे
उतारं तुपसाकर ॥ यादि भूतो वराडीया ब्राह्मण ॥

मरकटाचास्ति आदित्यवारी नरभूत्रे उगालुन नासु दीजे अप-
स्मारु समे ॥

कोलउदीरा चे पोटी वेषंड घालिजे उताना पुरीजे दीस
२ ते काहाडुन सेली च्ये दुधे नासु दीजे अपस्मारु जाय ॥
पिचकुलेया मूल दांता षाली धरीजे न्याउ जीकीजे । अथवा
राजेया पुढे बोलीजे विजयो होय ॥

संवजडी । तगरु । वेहडा । आबेठा । पाढरा फेडरा । या
ची मूले आणिजेति श्रीषंडातु उगालुन टीलकु कीजे ।
विजयो होय ॥

॥ इंद्रवारुणी चा चमत्कारु ॥

इंद्रवारुणी पुष्प नक्षत्रे घेइजे । उत्तरमुखे होउन छाया सुक-
वीजे । त्रिकटुक घालुन सेली चे नि मूत्ते भावना ती ३
दीजे । वडीया २ कीजे टीलकु कीजे जे वस्त पाहे ते
कडु होय ॥

टीला पुसीजे मागुते मधुर होय ॥

तया ची टीलेयांतु रात्तजन घालिजे टिलकु कीजे सर्व जन
वश्य ॥

गोरोचन-मिथ्रीत टीलकु कीजे जुं खेलीजे हारि न ये ॥

मयूरसिषा पुष्याकीं घेइजे । लेकुरा च्या गला बांधिजे भूत
धेत पिशाच पलती ।

ते पांचाग चि धूप दाखविजे उवरु जाय ॥

ते चि माथा धरिजे राजा वश्य होय ॥

ते चि हाती बांधिजे डावे वाटुं जीतिजे ॥

ते शत्रु चीया घरातु रोविजे मुखबंधन होय ॥

ते चि आपुले घरी रोवीजे चोरभय नव्हे ॥

ते चि जुझा मध्ये माथा धरीजे कांडे न लगे ॥

ते चि हाती बांधिजे अपमृत्यु चुके ॥

ते चि रितुकालीं स्त्रिये सि दीजे गर्भु धरी ॥

ते चि पुरुषा सि नाभि-लेपु कीजे विर्यस्तंभ होय ॥

ते सर्पां सि तुपे सी दीजे नासु सर्प-वीष उतरे ॥

ते तुपे सी पाजिजे त्रिमिर जाय ॥

पारा तोला १ तुथे मासे २ लोषंडा चे वाटी मध्ये षलावा
तो गोला होइल मग पापरा च्ये वाटी चा संपुष्ट करावा
रुपे तोला त्या च्या वाटिया चा संपुष्टातु घालावा मग
माती च्या संपुष्टा मध्ये घालु माती कापड देउन मग को-
लीसे धमावे फोरउन काहाडावे ते रुपे उत्तम होय ॥ १ ॥

सूठि मीरी पीपली लवंग एला जाइफल जायपत्री सम-भागें
टांकु टांकु मीरीं ५५।० तुप ००. ॥ उत ३ जाति तव कढ-
उनु सीतागीं दीन ३ दीजे सचेतन होय घामु जन्मांतिकु
जाय ॥ ४ ॥

हीरडे ००५ मांकां समूली सपत्री ००५ कुमारी डीरीया ००५
लोणे पांच ००५ पाडी चे मूत्र ००२ कालहवडे चे मूत्र ००२
अवर्घे एकत्र करुनु आंबिली ऐसे राधिजे । वालउनु चूर्ण
कीजे सीतलोदके दीस २ उष्णोदके सी जं वारि झटे तो
वारि दीजे पैनु स्वास जन्मा चा जाय ॥ अम्ल वर्जावे ॥ ४ ॥
पैना सि प्रकार ॥ ७ ॥

हींगुलु तोला १॥ बोकडीया च्या पितातु डोलिकायंत्रां राधिजे
पुटें दीजेति १२० मग मेणा सारिषा होय तो सीसे तोलि-
यासि मासा दीजे सुध हेम होय ॥ ४ ॥

खापर तोला १ वाटिया दोनि कीजेति । त्यातु पारा तोला
घालिजे १ हींगुल तोला १ हरितालु तोला १ त्यातु घालिजे
मग वोल्या निवडिंगा चें लाकुड वाटोले तोडिजे त्या चा
मोव काहाडुन तो संपुष्ट त्यातु घालिजे त्यातु आघाडेया चा
खारु थोडासा घालिजे मग त्या चे चि डाबीर दीजे मग
माती कापडे २ दीजेति मग माती चा लेपु दीजे मग
रानसेणी चा अग्नि घडिया २ दीजे मग रुपेया तोलेया सि
मासा १ दीजे हेम होय ॥ ४ ॥

त्रिकटुक त्रिफला । कोष्ट । कोलांजन : । आकलकन्हा । जाइ-
फल जाईपत्री ऐला लवंगा आदोनी वेषंड वौवां । पुरासानी ।
समुद्रसोष । लोणें ४ घेटुली । मूल । हाडसाकली । नाए-
निर्गुडी । नागार्जुनी । तरवड टाकलि वाघाटी तरडी नेपती ।
सतावरी धाईटी कोलीसाबीज मन्हाटी बिबवे आगीया . आग्नि-
दवणी पीसोला उटाटी उतराणी . निंबु अर्क-क्षारु अपामार्ग-

क्षारु विचे चोक्षा नागु आदित्या चे मूल गोरानु रीगणी डोरली एकत्र करून सम-भागें कीजे नीबुरसे भावना ७ दीजे सर्व दोषीं दीजे सर्व व्याधि ॥

॥ वातविध्वंसन या चे नाव ॥ ५ ॥

सीसे सेरु १ ससेया चे रगत केसुवा ची फुले केली चा षारु आघाडेया चा षारु एकत्र वाटुन सीसेया ची पत्रे करून त्यासि लेपु दीजे ॥

गाइ च्ये सीगी घालुन सेणी चे गजपुट दीजे नाग-रजु होय ॥ १ ॥

संषा चे वाटोले रवे कीजेति साहाणे वरी घासोन गोण-ताटुका वरी घासोन सरसे कीजेति तुथे नीबुरसे वाटुन ते रवे माषावे तोवेया चा ताइत करून त्या मध्ये घालुन उकरडेया मध्ये मास ३ रोवीजे मग काहाडावे रवे पेरोजो होती ॥ १ ॥

सोमोल तोला १ नीबुरसे षलजे दीस ३ मग सीदीरसे ३ मग घोडेया च्ये नलि मध्ये घालुन उडीद व अभ्रक व षडी तोडी डावीर दीजे मग गजपुट दीजे मग तोलेया ताबेंया सि मासा १ दीजे फीरवीजे मासे ३ बीजे दीजे जोडा उत्तम होय ॥ यादि तानबा ॥

सापसुरली चे पुस लोहवीती चे पुस तोडुन घेइजे ते तोडुलीया मध्ये घालीजे घोडे आंधले होय ॥

गाइ च्ये ताके झुइजे वरवे होती ॥ ५ ॥

रसगंधक टंकण त्रिकटुक समभागे अर्ध जेपाल मर्दिजे वाल २ मात्रा उष्णोदके चुल जीतके तीतुके वेला रेची ॥ इच्छाभेदु ॥ ५ ॥

ताम्रपत्रे सेरा ची कीजे मग गोमुत्रा मध्ये अथवा कांजिया मध्ये राधिजेति पाहारु १ मग काहाडु धुइजेति पारा पावसेरु गंधकु षेर ॥ नीबुरसे दोनी खलुन पत्रासि लेपु दीजे हांडी मध्ये घालिजेति गजपुट दीजे ॥ वांती भ्राती रहीत होय ॥ ताम्रभस्म ॥ ५ ॥

तालकु भाग दोनि । तुथे भाग १ चुना भाग २ मात्रा जंव
प्रमाणे साकर जीरे सी दीजे पथ्य दुधभातु शीतज्वरु जाय ॥
बाबुले ची साली बोरा ची साली महुवा ची साली कहु
ची साली लोपंडी ची साली पीपला ची साली चीचे ची
साली पलसा ची साली । या साली चा काढा कीजे जी
स पाणी असे ती स दीजे पाणी सोषी ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ प्रथम आदि ची अनादि अनादी चा
वोंकारु वोंकारा चा वेदु ॥ वेदा चे हव्य । हव्या चा धर्मुः ॥
धर्मा चा मेघु । मेघाचे उदक । ते उदक एकवीसांवे ब्रह्मांडी
वाजिनले । ते समै आदिनारायण विष्णु जलशयनी पहुडले
होते पहुडलीया वरी अनेक सहश्र वरुषे जाली ॥ मग
पीरसागरा मध्ये नारायण पहुडलीया वरी योगे चौदा जाली ॥
तेया योगा विना प्रथम तृतीय योग १ ॥ मद्योग ॥ बुद्ध्योग
३ ॥ बुदबुदाकार योग ॥ मन योग ॥ ६ मन्वतर योग । ७ ॥
धर्म योग ॥ ८ दमदमाकार योग ९ ॥ तारका योग १० ॥ नकाक्ष
योग ११ अतीत योग १२ ॥ असंष्य योग १३ ॥ वर्त्तमान योग
१४ ॥ ऐसी चौदा योगे जाली ॥ तेथे आदि नाही । पृथ्वी
नाही ॥ आप नाही ॥ अग्नि नाही ॥ एक तत्व नाही ॥
तेज वायो नाही । आकास नाही । चंद्रसूर्यो नाही । ते समै
आदिविष्णुनारायणे तेज उपजवीले तेजा पासौनि जोती जोती
पासौनि फेनु फेना पासौनि बुदबुद ॥ तथा पासौनि अंडज
उपजवीले ॥ अंडजा पासौनि ब्रह्मा उपजवीला इतुके न कास्य ।
पादिक पृथ्वी जाली आता कास्यपा ची नारायणीया १३

प्रथम राणी अदिती ॥ १ दुसरी राणी द्वितीया ॥ २ तीसरी
राणी कटजा ३ चौथी राणी सना ४ पाचवी राणी ब्रह्मणी ५ ॥
सेवका ६ वैच्यना ७ सुप्रभा ८ षंडनेत्रा ९ कार्लींद्री ११
कनकरेषा ॥ १२ अभिवंदा १३ ॥ एसी नारायणीया तेरा १ त्या
राणीया पासौनि उत्पति जाली द्वितीये चे देवते तीस कोडी ।
अदिती चे दानव सैन्यका चा सूर्यो ब्राह्मणी चा चंद्रु सेवके
चे आठ्यासी सहस्र रुषिस्वरु ॥ वेनते चे अरुणः गरुड कुटजे
चे तीस नागकुल ॥ सुप्रभे चे णवहाणौ सरिता ॥ निक्षेके चे राक्षस ॥
धनुर्धरु ॥ सडनेत्रे च्या च्यारि खाणी ॥ त्या कोण कोणी ॥

उद्दोज । अंडज । जारज । स्वेदज एस्या च्यारि खाणी
 ॥ ४ ॥ जालिया त्या षाणी पासौनि चोरियसी लक्ष जीवा
 जनी । जालिया तेया मध्ये बेतालीस थलचरे ॥ ४२ ॥
 बेतालिस जलचरे असताति । त्या जीवा सौनि योगे ४
 जाली कार्त्रिक सुद्ध नवमी ॥ ९ ॥ कृतायोगा चा प्रवेसु
 जाला १७२८००० इतुके क्रेतायौगप्रमाण कृतायोगा चे
 अंती ब्रह्मा जन्मला ॥ ब्रह्मा चा मरीची । कास्यपु । मुनु
 इष्यानु । इस्वमनु आराणवु ॥ काकृस्या विस्वावसु गाहमनु
 नीवव्ये पुरष्कर्मा धर्नुधरु ॥ महीदसा : ॥ घैवनस्या :
 मांधाता : हे एकतीस राजे जाले ॥ २१ ॥ चक्रवति जाले ॥
 याची चक्रे फीरती ॥ अधर्मा ची मस्तके छेदीती ॥ ऐसे
 राजे कृतायो जाले ॥

एकवीस ताल पुरुष उच होता । सती सा सहस्र ग्रहणे
 जाली । स्वर्गी आया गमन नोहते ॥

धर्म मूर्तिवंत होता ।

विप्रा सि वेचावया ची चींता नोहोती ।

पृथ्वी सदा धान्यवं(त) असे ॥

वनस्पती सदा फलत असे ॥

मातापिता पुत्रा चा सोमु न देषती

तै अस्तिगतु प्राणु होता ॥

तै मनुष्या सी लक्ष वरुसे आयुष्य होते ॥

मग कृतायुगी चौदा दैत्यवंशी जाले । १४ ॥ प्रथम राजा

मछ ११ दुसरा (रा)जा भैरव १२ तीसरा राजा

भैरवानंदु ॥ चौथा नंदनु ॥ ४ पाचवा अर्धीग ५ साहावा

हीरणकास्यपु ६ प्रार्धु ७ । वैरोचन ८ । बली ९ । वाणासुर

१० । संघासुरु ॥ ११ गवासुर १२ कपिलासुरु १३ कपीलभद्र

जाति ॥ १४ हे दैत्यवंशी राजे जाले ॥ येही दगदगीली वसुं-

धरा ॥ ते देखोनि आदिविष्णुनारायणु पृथ्वी चा भार

फेडावया कारणे अवतार च्यारि घेतले ॥ ४ ॥

प्रथम मल्लु माता सापावती । पी—

रूपेया चा पीठी भाग १ निवीडिंग-चूर्ण भाग २ बांची चूर्ण

भाग २ यकत्र करुन मर्दिजे वटीका कीजे एणे दांत घीसी-

जती । दृढ होती दंतदृढकरण ॥ पारा टां ४ गंधकु टां ८
ताम्रभस्म टां १ लोहटा २ तालकु टा ३ विष टा २ टक
ण टा ३ पीपली टा ४ मीरी ५ सूठि ४ जाइफल ४ लवंग ४
संखक्षारु टा १८ इये समस्ते वोषदे सम रसु मर्दिजे मात्रा
वालु १

अनुपान आलेरसु अग्निमाद्य ॥ शूल संनिपातु श्लेष्मा अग्नि-
कुमारु रस ॥

फीटकडी टां १॥ नवसादर टां १॥ जंगाल टां १॥ राशक
टां १॥ मायफूल शे '।' लोहपात्रे आमला : केशरंजन : ॥ जव-
षारु टांकु २ गुल टांक ॥ चूणिया चि आसि ॥ ताकें सि दीजे ॥
मूत्रनिरोध फीटे ॥

हिंगा गुजा २ गुल वाल २ वडीया करीजे ॥ दीन २१ एककी
वडी सेवीजे विदल अन्न वर्जीजे क्षोभक अर्श नाशति अर्श-
कुठारो रसः ॥

हिरडे ॥ वेहडे ॥ पीपली ॥ मीरे ॥ वेहडा चीया वियां ॥
नाभिशांप ॥ कणैरी मनशील ॥ सैंधव । समुद्रफेन ॥ राल ॥ पाप-
रीया च्यान्ही लेणें ॥ मोर तुथें ॥ कायफल ॥ समभागे मेलवावीं
मग सेली चे न दुधें पलीं मर्दिजे मग वडीया करीजे प्रातः-
कालीं मधु सि डोळां घालीजे ॥ अंजनः ॥

अथ नेत्रांजनः माइनी चा पाला ॥ मांका ॥ तुलसी ॥
एयां चे न रसे षापर माजिजे वेला ३ मग वेषंड रुइ-चिकें
उगालुनु सुता ची वाति माषिजे वेला ३ तीलेले अथवा
सिरसेलें पाजलून काजल धरिजे ॥ ते काजल ॥ पाप-
रीया ॥ मोरतुथें ॥ फीटकडी ॥ त्रिकटूक ॥ वडागरें ॥
बीबवे भाजले २ लवंगा ॥ जाइफल दोन्ही जीरें ॥ वाला चेया
पाना चा रसु ॥ माहोर्लिंगा ची चुरडि ॥ गाइ चें लोणीं
घालुन कास्यपात्रा वरी तांविचे मर्दिजे मग कुपीये घालीजे ॥
डोळां अंजन करिजे ॥ फुल । पडल । त्रिमिर । पिचडें
परुज । हे रोग नाशति ॥ इति नेत्रवटिका ॥

तालक भागु १ वंगभस्म गद्याणे १२ लवंगा गद्याणे ४
लांगली गद्याणे १ एकत्र कारळीरसे पलिजे पश्चात् तुवरी
गद्याणा १ घालिजे गुंजा १ एकी मधे सी लेपु दीजे सद्य
अर्श नासती तालीकेस्वरः ॥

रसु । गंधकु । तालुकु । मनशील समभागे मेलवुनु कांजिये
मर्दिजे जव नष्ट पिष्ट होय ते ण्हे कापड लेपिजे तेले
माषुनु कापड--वाति करिजे मध्ये सांडसे धरी ! जे वाती
लावीजे षालि कांश्यपात्र ठेवीजे तेथे तेल पडे तें घेइजे ।
मात्रा गुंजा २ नश्यां । पानीं ॥ लेपना दीजे । सर्वांगकंपु
नाशे दीस ३ सेवीजे विजयभैरवो नस्य ॥

नवसारा टांक १८ गंधक टांक ३६ । पारजा सेरु १ धत्तूर-
रसें मर्दिजे दीन ३ कायकुपीये घालिजे । कापडमातीया ७
दीजेती वालुकायंत्री पचिजे ॥ दीपाग्नि पासुनु हटाग्नि वेन्हि करिजे
पाहारु २४ सेंदुरवर्ण होय रसभस्म ॥ इति रसभस्मं ७ ७ ७

जवषारु टाक २ गुल टांक ॥ चुणिया ची आसी ॥ ताकें दीजे
मूत्रनिरोध फोटे ॥ निरोधशम ॥

हिंगा गुंजा २ गुल वाल २ गोलीया करीजती दीन २१ एक
एकी वडी सेवीजे विदल अन्न वर्जिजे ॥ क्षोभक अर्श नासती ॥
नीली चेंया मूलां चें चूर्ण टांक ४ गाइ चे दहे सी दीजे
श्रवते अर्श नासती ॥

पारजु ॥ हियावली ॥ कामीयें-सेंदुर ॥ मनशील ॥ नवसादर ॥
काचलोण ॥ साजीषारु ॥ टंकणषारु ॥ निवडींगा चे न दुधें
मर्दुन वालवीजे ॥ मेदें फांसुनुं निवुआ चे न रसे लावीजे :
मेद जाय ॥

चिंचे ची अंतरसाली लाहान वस्त्रगालित करिजे । गाइ चे
ण तुपें सीं बेहडे प्रमाण वडीया करिजेती ॥ दीनु २१ से-
वीजेती चोपां तांदुलां ची पेज भोजन दीजे ॥ मूत्रप्रमेह
जाय ॥

तारकेश्वरो रस : ॥

हिंगुल सेरु १ गहुंवां एवडे कुटके कीजेती मग षापरीया
टांक २ तुथे १ पीटकडी १ ए तीन्ही वोपदे वस्त्रगालित
करुन मग या चूर्णां तुन चूर्ण टांक १ घेइजे ते टाक ३
चौं पाणियांतु टाक १ चूर्ण डहुलिजे ते णें डहुलिणि पा-
णिण तें हिंगुला चे गडें मापीजे मग नावेक वालवीजेती
मग डमरुयंत्रे करुन मुखावरोधन करुनु वरी जला स दीजे
दीपाग्नी कीजे प्रहर २४ रस उर्धपातनी लागे नव्हे टांकां
उना सेरु उतरे ॥ इती रसउर्धपातन ॥ ७ ७

अवघा रसु एकत्र करुनु आलेरसे १ भावना देयावेया ।
टंकणु भाजुन पाठीं घालावा एवं रसु सीद्ध होय ।

मृदुकोष्ठीं गुज १ देया बद्धकोष्ठीं गुंजा २ देयावीया अनु-
पान साकर भीरीं देयावीं वात पित्त श्लेष्म ज्वरीं देयावा
रसदीपकोरसः ॥

रसभस्म भाग १ गंधक भाग १ पांढरी किण्ही भाग ३
यकत्र करुन चूर्ण करीजे । उर्द्धश्वासु । उदानु । जल्युः ।
तंद्री । भ्रांति । फीटे । सूर्यकलां नस्य ॥

पातालगरुडी चे मूल टांक ३॥ आवटें ताकें सीं भीतरी
दीजेती । दीवस २१ पथ्य पानीभातु दीजेती श्वेतकुष्ठ जायः ॥
जाइ चा पाला पाणियें वाटून लावीजे श्वेतकुष्ठ जायः ॥

आदसेर पारा ॥ सेर तुरटी १ पाउनसेर गंधक ॥॥ सेर सैं-
धव १ येकत्र कीजे नव टांक फटीक्यासोमलु नीवडींग दुधें
पलीजे डंबरुकायत्रे घालीजे संद लेप कीजे सात माती
कापड दीजेती षडी ची कुंभारा ची माती ची चुन्या ची
चोवीस पाहार रांधिजे वरी पोतारा पान्या चा दीजे भडाग्नी
दीजे मग मंदाग्नीः या नांव कर्पूरः मधुपीपली सी दीजे
जव मात्रा वालु मात्रा पथ्य ताडुला चा भातु मुग तुप
चवळी सेगा उतार नीबु साषर नबादः ॥

मुंडी मुसली रुदंती वरुणा साषरे सी दीजे पुरुष होय
तरुणाः

पडी । काथु । अफीम । लसणु । षोबरे । राष । लोहकीट ।
घोल । तीवरी । स्पागुळ । ये येकत्र कीजे पोट तुपें माषीजे
वर लेप दीजे वात गुल्मः बेरा चें बीज पारीसेया पानीया
न लावीजे वरी पीपाळा चीं पानें बांधीजे दीस तीन गंड-
माला कर्णमूल जायः ॥

वीष षापरी बांधिजे कटूं चीचा कांदा उदके घाटीजे फीरगी
च्या गाठीं वरी बांधीजे वरी पीपला ची पानें बांधीजे वरी
साहादेवी च पींडी बांधिजेः ॥ ४ ॥

फीरंगवाया चें वेंड असे तव तीडीक असे तेथे गंगावती
चा पाला बांधिजे वरं होयः

समुद्रफले गोमूत्रा मधे दीवस ७ व सेली चे मुत्रा मध्ये दीवस ७ भीजवीजे ताका मध्ये दीवस ७ मग सावली स वालवीजे चूर्ण कीजे त्या मध्ये सेंधव टाक ४ व खुरासानी अजवान् टाक ३ घालीजे प्रत्यही टाक दोन प्रमाणे सेवीजे : भुक लागे वाता स तोडी मळ नासे ती

जवपार : मीरी : शुरण : भल्लातक : हरितकि : जीरुद्धी

पीपर २ सुंठ ५ त्रीलामा १६

४ पीपलमूल यवक्षार ४ हरीतकी १०

३ चव्यक मीरीच २ जीरुद्धी २

४ चीत्रक सुरणा ३२

पारा तोले तीन ३ गंधक तोले ३ येकत्र काजली कीजे मग : अभ्रका ची पत्रे हांडी मध्ये पत्रे ४ घालीजे वर १ भुरका घालीजे मग मागत्यान पत्रे घालीजे वर सरांड दीजे वर मीठ भरीजे तोंड नीरुद्धीजे अज्ञी प्रहर च्यार ४ कीजे पारा सीध : ग्रहणी ॥ मोचरसा ॥ सुंठी ॥ बालवेल हिंग । पडीया काथु ॥ रायफल ॥ वालांबा ॥ जायफल ॥ सम : चूर्ण कीजे ग्रहणी स दीजे पथ्य तुपभातु ॥ ४ ॥

लोणारषारु साजीषारु ॥ संष ॥ चुना सम चूर्ण करुन दीजे गुल्म शूल समे ॥ ४ ॥

कोरांट ॥ आसंडु ॥ मयूरसिषा ॥ वांझकरटोल ॥ एकवर्णा गाई चें दुधें सी दीजे ॥ निघंटू पुत्र होय ॥

लैकरु आडवे ये तरी त्या स वोषद् ॥ हींग ॥ सेंधव ॥

मोहरीया समभागें वाटून पाजीजे अखी स लैकरुं पडे ॥ ४ ॥

कढची चा कंद पानीयें सी वाटीजे पोटी लेपू दीजे लैकरुं पडे ॥

गुर्वाणी दोष उपजला असे त्या स वोषद् ॥ सीवनी पाडल ॥ कवीठ । बेलकी मुली साकर दुधें सी कढवीजे भीतरी दीजे ज्वर जाय ॥

श्रीपंड नीलोत्पल पद्मक साकर सम दुधें सी दीजे सर्व— दोष—ज्वर—नाश ॥

साली च्या लाहीया साकर सेंधव सम अवलेह करावा गुर्वाणी ची थोर छर्दी नाशे

पींपल पाहाड । पींपलमूलं । चीत्रक । सुंठी सम क्वाथ सीतल
करुन दीजे । अतीक्षार समे ॥ ५ ॥

आवलकंठी ८१। बेहडे ८१। नवाद् ८१। येकत्र करुन गोंडा
गरीया ऊंस त्या चे रसें सीं भावना ३ दीजे येकत्र गोला
करुन ठेवीजे टांकां ४ प्रमाणे गाई चे न दुधे सी घेइजे
दीवस ७ प्रमेह—तीडीक व पुंव उन्हाले समेती ॥

जेपाल सेर १ टंकण-षाह टांक १२ उत्राणा चे न रसे
मर्दुन थाला लपेजे सूर्या चे रसी ठेवीजे तें तेल पडेल तें घेइजे ॥
ते णें तेलें हातीं—पाइ—चीं नषे चोपडीजती बोबी लेपीजे
ढालू होय ॥

शुद्ध रसा तोले १ गंधका तोले ४ एकत्र काजली करीजे ॥
मग ववे टाक २ काले जीरे टांक २ विडिंगा टाक २
सैंधवा टाक २ मृत तांबेंया वाल १६ घालुन मंदाग्री प-
चीजे ॥ जंव कालें होय ॥ वळनाग टाक १ घापे । षलुन
सैंदे घापे । मात्रा वाल १ त्रीकटुके सी घेपे । कुष्ठ वात रक्त
दोष । प्रसूतवायु । सर्व दोष नासती ॥ वैश्वानरो रस ॥

सतीनार्थे सांगितलें ॥

सहस्रमूली ची साली टाकुन तें लाकुडे घेयावी तीया लाकु
डा मधील गाभा टाकावा ते लाकुडे सावलीये सुकवीजे ।
तो लाहान भुका वखि गालीत करावा तो भुका ची फाकी
करावी एकवर्ण गाइ चें दुधें सी घेइजे तीसरा दीसी न्हाजे
तीनी दीस षाइजे वांझि सी मुल होय ॥

गंधकु पावसेरु १। तालकु टाक ३ हीगुल टांक ३ या मध्ये
गोमांस अथवा श्रुकरमांस घालौनि कुटिजे कुटुक हांडी मध्ये
ठेविजे तेथे किडे पडेतिल असके मांस व वोख(द) खातील
मग त्या चे तेपालयंत्रे काहाडीजे ते तेल रूपेया सि दीजे
पीत होय : ॥

पारा पावसेरु १। दुध अर्क सेरु २॥ सीसी मध्ये घालौनि
मोहर करुन चुल्ही वरि ठेविजे चोवीस प्रहर अग्नि फीजे
स्याग सीतल उरीजे कथीला सि दीजे ॥ यादि मुखदुम ॥ ५ ॥

कंपिलां टाकं ३ हींगु टाकं ३ पलासपापडा ३ इंद्रजव ३ हे
 समभागे चूर्ण कीजे टांक २ भक्षिजे वरि षोबरे जुने दीजे
 कटूदाने पडेति यादि साउषा ॥ ५ ॥

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ-पुणे.

ब्रह्मदेवकृत

करणप्रकाशा वरील मराठी टीका

ब्रह्मदेवकृत

करणप्रकाशा वरील मराठी

टीका

- १ हा ग्रंथ येवल्या स सांपडला. ग्रंथाची पहिली सात पाने नाहीत व आठवे पान दोनदां लिहिले आहे. प्रतिपृष्ठा स बारा पासून पंधरा ओळी आहेत. अक्षर एकनाथकालीन आहे. भाषा हि एकनाथाच्या सुमारची आहे. जर ग्रंथाची टीका स्वतः ब्रह्मदेवाने केली असेल, तर नकलकाराने भाषा अर्वाचीन हणजे एकनाथकालीन केली असे हणवे लागते. नकलकार शक १५४१ त नकल करता झाला. अर्थात्, तो ही नकल एकनाथा नंतर थोड्याच वर्षांनी करता झाला. खुद्द ग्रंथांत स्वतः ग्रंथकाराने टीका केली किंवा त्याच्या नंतर दुसऱ्या कोणी केली याचा निर्देश नाही. शक ९६१ तील श्रीपति आपण स्वतः टीका केली असे जसे स्पष्ट हणतो, तसे ब्रह्मदेव हणत नाही. तेव्हा दुसऱ्या कोणी टीका केली असण्याचा संभव आहे. स्वतः ब्रह्मदेवाने ही टीका केली असण्याचा पुष्कळ संभव आहे. ब्रह्मदेव हा महाराष्ट्रातील ज्योतिषी दिसतो. कारण, त्याच्या ह्या करणप्रकाशग्रंथावरून महाराष्ट्रातील वैष्णव एकादशीनिर्णयाने गणित करतात. ब्रह्मदेव शक १०१४ त झाला. सबब, ब्रह्मदेवानेच जर ही टीका केली असेल तर प्रस्तुत मराठी टीका शक १०१४ च्या सुमारची आहे, असे हणता येते.

२ प्रस्तुत ग्रंथांत विभक्तिप्रत्यय व शब्दयोगी अव्ययें पूर्वील शब्दा पासून तोडून छापिलीं आहेत. बहुतेक विभक्तिप्रत्यय संस्कृत अव्ययां चे अपभ्रंश आहेत, सबब स्वतंत्र अव्ययें च आहेत. ह्या अव्ययां चें स्पष्टीकरण प्रथम प्रथम काहीं टीपा देऊन केलें आहे. त्यां वरून पुढील ग्रंथा च्या भाषे चें दिग्दर्शन होईल. ग्रंथा चीं एकंदर १५ पृष्ठें उपलब्ध आहेत.

वि. का. राजवाडे

खां तु २ उणे करुनु तो अंक अर्धजे । तो वरि ठेविजे इतुक्या नें वर्गमूल होय ।

॥ दोर्ज्याहतेति ॥

मागील भुजज्या ठेउनु आपुलेया शीघ्रगुणकें ज्यस्त गुणिजे । सवर्णछेदार्थ ६० गुणिजे । कर्ण ६० गुणून त्या स भाग दीजे । अंशादिफल घेउनु त्या चें चाप कीजे । ज्यांविशोधय ये णें क्रमें धनुक करुनु तें भागादिफल अर्धजे । तें केंद्र-क्रमें मध्यग्रहां सि संस्कारकीजे । केंद्रक्रियादि ६ धन । तुळादि ऋण ॥ हे प्रथम फल ॥ दळीकृत शीघ्रफल संस्कारिला ग्रहा मध्यें मृदुतुंगभाग ३० चढऊन राश्यादि शोधजे । तो मृदुकेंद्र होय ॥ राश्यादिमंदोचयानि ॥

मं	बु	गु	शु	श
३	७	६	३	७
२८	०	०	०	२६
०	०	०	०	०
०	०	०	०	०

॥ प्राग्बद्वाहुरिति ॥

त्या मृदुकेंद्रा चि पूर्वप्रकारें भुजज्या कीजे । ते ज्या ठेउनु ज्यस्त ५ गुणिजे । भौमा स ४८ भागिजे । बुधा सि १५६ गुरू सि १०८ शुक्रा स ३६० शनी स ६६ भागु दीजे ।

१ पंचमी. २ कर्तारि विधिलिङ् किंवा कर्मणि विधिलिङ्. अर्धयेत् किंवा अर्धयेत. हा च क्रम ठेविजे, गुणिजे, दीजे, कीजे, इत्यादि रूपांचा पुढें जोणावा. ३ संस्कारिलेया=संस्कारिलथा=संस्कारिल्या=संस्कारिला (षष्ठी)

लब्धभागादि घेउन अवघे मंदफळ मंदकेंद्र प्रमाणें संस्कारकीजे ।
क्रियादिरहितौ तुळादिसहितौ । असें मंदफळ मध्यग्रहां सि
दिलिहयां मंदग्रह होय । तो मंदग्रह आपुल्या शीघ्रोच्चां तुं
फेडिजे । पूर्वप्रकारें शीघ्रोच्चग्रहवर्जितं ये णें क्रमं शीघ्रफळ
आणिजे । तें शीघ्रफळ भागादि अवघे मंदग्रहां सि केंद्र-
क्रमें दीजें । क्रियादि स्वं तुळादि ऋणं । ऐसि ३ तीन
फळें । अणि रवि दोः फळ । चरफळ । ऐसि फळें ५
दिलिहयां कुजादिपंचग्रह स्पष्ट होति ॥ बुधशुक्र आणितां
मध्यरवी स पांच फळें दिलिहयां बुधशुक्र स्पष्ट होति ॥

॥ दस्राहतमिति ॥

कुजादिपंचग्रहां सि मंदफळ देतां मृदुकेंद्रभुजजीवे चें भोग्य-
खंडक आलें असेल तें २ दोंगुणिजे । भौमा स ९ भागिजे ।
बुध १६ गुरु १२८ शुक्र ३६ शनी स २०० भागिजे । आलें
लब्ध कळादि आपले मध्यगती स केंद्रक्रमें संस्कारिजे ।
मृगादि ऋण । कर्कादि धन । इतुक्या नें ग्रहां च्या मंद-
गती होति ॥

॥ तदूनेति ॥

त्यां मंदगति अपल्या शीघ्रगतीं तं फेडिजे । तें शेष ३१
गुणिजे । द्वितीयशीघ्रफळ आणितां चाषा च्या भोग्यखंडकें
गुणिजे । छेदसवर्णार्थ ६० गुणिजे । शीघ्रकर्ण ८ गुणुनु
सवर्णून भाग दीजे । कळादिफळ ईल तें शीघ्रोच्चगतीं तु
फेडिजे । शेषग्रहां च्या स्पष्टगती होति ॥

१ संस्कारीक्रियेत. मंदफळ प्रथमा एकवचन. कर्मणि विधिलिङ्. संस्कार हा
शब्द जर प्रथमान्त गानला तर मंदफळ ऐवजीं मंदफळा असें षष्ठी चें रूप हवें.
तें प्रस्तुत नाही. सबब संस्कारकीजे एवढें क्रियापदरूप मानणें भाग आहे. २ पंच-
मी, तु, तून हे पंचमी चे प्रत्यय. उच्चतः=उच्चतो=उच्चांतु=उच्चातून. ३ द्विगुण्येत=
दुगुणिजे=दांगुणिजे. ४ आपुलिये=आपुल्ये=आपले, चतुर्थां. ५ संस्क्रियेत. कळादि
कर्म. ६ तिया=त्या. प्रथमा अनेकवचन. ७ पंचमी. तः=तो=तु=तून, त. ८ एक-
त्रिषड्गुण्येत. जसें द्विगुण्येत. ९ रामा चें हस्तें=रामस्य ल्येन हस्तेन. रामा च्या
हातानं=रामस्य ल्येन हस्तेन. ल्येन=चेन=चेन=चें=ल्येन=च्च=आं=च्यां=
च्या. १० एइल=इल.

॥ यदाधिकमिति ॥

आलें लब्ध शीघ्रोच्चगती हून अधीक तरि शीघ्रोच्चगति लब्धां त फेडिजे । शेषग्रहां चि कळादि वक्रगति होय ॥

॥ रामामिति ॥

स्वकीयचलकेंद्रा चे भाग करावे । कुजा चे वक्रभाग १६३ बुधा चे वक्रभाग १४५ गुरु चे वक्रभाग १२५ शुक्रा चे वक्रभाग १६५ शनी चे वक्रभाग ११३ कुजादिपंचग्रहां चा शीघ्रकेंद्रभाग जहलियां ग्रहे वक्रक्रजुगति होति । केंद्रभागा सि

पृष्ठ ८

राह्यादिमंदोच्चानि

मं	बु	गु	शु	श
३	७	६	३	२६
०	०	०	०	०
०	०	०	०	०
०	०	०	०	०

खां तु २ उणे करुनु तो आखु अर्धिजे । तो वरि ठेविजे । इतुफ्या नें वर्गमूळ होय ॥

॥ दोज्याहतेति ॥

मार्गलि भुजजीवा ठेऊनु आपुलेया शीघ्रगुणकें त्र्यस्थ गुणिजे । सवर्णछेदार्थे ६० गुणिजे । कर्णु ६० गुणूनु भागु दीजे । भागादिफळ घेइजे । तथा फळा चें धनुक कीजे । ज्यांवि-
शोधय ये णें क्रमें धनुक कीजे । तें भागादिफळ अर्धिजे । तें केंद्रक्रमें मध्यग्रहां सि दीजे । केंद्रक्रियादि तरि धन । तुळादि तरि ऋण । दलीकृत शीघ्रफल संस्कारिला ग्रहा

१ पंचमी, २ ग्रहक=ग्रहा, अनेकवचन ग्रहे, ३ सवर्णछेदार्थे=सवर्णछेदार्थे=सवर्णछेदाते.

मध्ये मृदुतुंगभाग तिसैं चढऊनु राश्यादि शोधिजे तो मृदुकेंद्र होय ।

॥ प्राग्वद्वाहुरिति ॥

चि पूर्वक्रमें भुजा करुनु जांवा कीजे । ते भुजा जीवा ठेऊनु ५ त्र्यस्थ गुणिजे । भौमा सि ४८ ये णें भागिजे । बुधा सि १५६ भागु दीजे । बृहस्पती सि १०८ भागु दीजे । शुक्रा सि ३६० भागु दीजे । शनी सि ६६ भागु दीजे । आलें लब्धभागादि घेऊनु अवघें फळ केंद्रप्रमाणें क्रियादिरहितौ तुळादिसहितौ ये णें क्रमें तें मंदफळ मध्यमग्रहां सि संस्कारकीजे । असैं (क्रियादि स्वं । तुळादि ऋणं ।) फळ दिल्यां मंदग्रहो होय । तो ग्रहो अपुल्या शीघ्रोच्चवांतु फेडिजे । पूर्वप्रकारें शीघ्रोच्चं ग्रहवर्जितं ये णें क्रमें शीघ्रफल आणिजे । तें शीघ्रफळ भागादि अवघें मंदग्रहां सि संस्कार केंद्रक्रमें कीजे । ये णें क्रमें इतुक्या नें कुजादिपंचग्रह स्पष्ट होति । पांच फळें तिं कोण कोण येक शीघ्रफल । दुसरें मंदफळ । आणिक तिसरें शीघ्रफल । चवथें ++फळ । पांचवें चरफळ असीं पांच फळें देखजे । बुधशुक्र आणितां मध्यरवी स पांच फळें देखजे । ग्रह स्पष्ट होति ।

॥ दस्राहतमिति ॥

कुजादिपंचग्रहां सि मंदफळ देतां मृदुकेंद्रभुजा जीवे चें भोग्यखंडक आलें असेल । तें कुजादिपंचग्रहां चें जीवाखंडक २ गुणिजे । मंगळा सि ९ भागु दीजे । बुधा सि १६ गुरु सि १२८ शुक्रा सि ३६ शनी सि २०० भागिजे । आलें लब्धकळादि पंचग्रहां चें मध्यगती सि केंद्रक्रमें धनऋण कीजे । मृगादि ६ ऋण । कर्कादि ६ धन । इतुक्या नें ग्रहां च्या मंदगति होय ।

॥ तदूनेति ॥

ग्रहां च्या अपुलाल्या शीघ्रोच्चगतीयां तु मंदगती फेडिजे । ३१ ये णें गुणिजे । शीघ्रफळ दुसरें अणितां चापा चें भोग्यखंडक आलें असेल ते णें मागुतें गुणिजे । छेदसवर्णार्थे ६० गुणिजे । शीघ्रकर्णु ८ गुणुनु ६० सवर्णुनु भागु

दीजे । कळादिफळ घेइजे । तें शीघ्रोच्चगतीं तु फेडिजे ।
उरलें शेष ग्रहां च्या स्पष्टगति होय ।

॥ यदाधिकमिति ॥

शीघ्रगती हून आलें लब्ध अधिक जाहालें तरि ते शीघ्र-
गति तयां तु चि फेडिजे । उरलें शेष ग्रहां ची वक्रगति-
कळा होय । ये णें क्रमें वक्रगति जाणिजे ।

॥ रामामिति ॥

स्वकीयचलकेंद्रा चे भाग करावे । मंगळा चे वक्रभाग १६३ बुध
१४५ गुरु १२५ शुक्र १६५ शनि चे वक्रभाग ११३ कुजादिपंचग्रहां
चा शीघ्रकेंद्रभाग जहालियां ग्रहे वक्रक्रजुगति होति । शीघ्र-
केंद्रभागा सि*

अणि ग्रंथोक्तभागा सि अंतर करुनु कळा कीजे ।
ग्रहा च्या स्पष्टगती सि अणि मंदगती सि अंतर
करुनु भागु दीजे । आले लब्ध वक्रदिवस जाणावे । जरि
शीघ्रकेंद्रा च्या भागा हून सांगितले भाग अधिक तरि गत-
दिवस जाणिजे । उणे तरि येष्यदिवस जाणिजे । ऐसा
वक्रिया ग्रहो जाणावा । वक्रभाग चक्रां तु फेडिजे । ते
मार्गभाग जाणावे । चक्र ह्मणिजे ३६० कुजा चे मार्ग-
भाग १९७ बुधा चे २१५ गुरु चे २३५ शुक्रा चे १९५
शनी चे २४७ ह्या मार्गभागा सि आणि केंद्रभागा सि अंतर
करुनि कळा कीजे । ग्रहा च्या स्पष्टगती सि अणि मंद-
गती सि अंतर करुनु भागु दीजे । आले लब्ध गतैष्य-
दिवस होति । इतुक्या दिवशिं ग्रहो मार्गा होइल ऐसें जाणावें ।

॥ रसर्त्तव इति ॥

कुज ६६ बुध २१ गुरु ११२ शुक्र ५२ शनि १३४ हे कुजा-
दिपंचग्रहा चे वक्रदिवस जाणावे ।

१ शेष होय चा कर्ता. * येथ पर्यंत आठवें पृष्ठ पुनः दुबार लिहिलें आहे.
एक नकल अशुद्ध झाल्या मुळें दुसरी नकल केली आहे. दोन्ही नकला एका च
लेखाकानें केल्या आहेत. परंतु प्रत्येकेंत रूपें निरनिराळीं आहेत, हें पाहण्यासारखें
आहे. पहिली नकल शुद्ध समजावयाची आहे. म्हणून ती प्रथम दिली आहे.
नंतर दुसरी नकल दिली आहे.

॥ नागाशिशभिरिति ॥

कुज २८ बुध २०५ गुरु १४ शुक्र १८३ शनि २० या भागा समान शीघ्रकेंद्रभाग जाहलेयां पूर्वे ग्रह उदैजति । हे चि भाग चक्र-भागां तु ३६० उणे केल्यां भागा समान चलकेंद्रभाग होति तरि पश्चिमे ग्रहे अस्तमयहोति ।

॥ रूपेषुभिरिति ॥

बुध ५१ शुक्र २३ या भागा समान बुधशुक्रां च चलकेंद्र भाग होति । तरि दोन्हीं ग्रहे पश्चिमे उदयहोति । ते भाग चक्रभागां तु ३६१ फेडिल्यां भागा समान चलकेंद्रभाग होति । तरि पूर्वे बुधशुक्र अस्तमानहोति । पूर्वे अस्तमयहोऊनु बुध ३२ इतुक्या दिवसां पश्चिमे उदैहोति । शुक्र ७१ इतुक्या दिवसां पश्चिमे उदैहोय ।

॥ व्योमाक्षि क्षितयोरिति ॥

कुज १२० बुध १६ गुरु ३० शुक्र ८ शनि ३६ कुजादिपंचग्रह इतुके दिवसां पश्चिमे अस्तमानजहले ते पूर्वे उदय-होति । कुज ६६० बुध ३७ गुरु ३७२ शुक्र २५१ शनि ३४२ हे कुजादिपंचग्रह इतुके दिवस उदयहोऊनु पूर्वे असति ।

॥ वक्रेति ॥

सांगितले वक्रउदयअस्तभागा हनु स्वस्वग्रहां च शीघ्रकेंद्र-भाग अधीक असती अथवा उणे असति । तरि त्या भागा सि आणि केंद्रभागा सि अंतर करुनु कळा कीजे । ग्रहा च्या स्पष्टगती आणि मंदगती सि अंतर करुनु भागु दीजे । आले लब्ध गतैष्यदिवस होति । शीघ्रकेंद्रा च्या भागा हनु सांगितले भाग अधीक तरि गतदिवस जाणिजे । उणे तरि येःयदिवस जाणिजे ।

॥ इति पंचतारास्पष्टीकरणं ॥

॥ नाम तृतीयाधिकारः ॥

॥ सूर्येति ॥

तुळसंक्राती । मेषसंक्राति गते गेली असे । ते दिवसां म-
ध्यान्हीं शंकुछाया पाहिजे । मग दोहिं सि अक्ष्य कीजे ।
ते २ भागिजे । आलें लब्ध अंगुलादिअक्षप्रभा होय । ते
अक्षप्रभे चा वर्गु कीजे । आणि १२ अर्कवर्गु कीजे । दोन्हीं
वर्गु मेळऊनु त्या चें मूल घेइजे । तो अंगुळादिअक्षकर्णु
होय । तो अक्षकर्णु वर्गु । आणि अर्कवर्गु दोहिं सि पर-
स्परे अंतर करुनु त्या चें मूल घेइजे । ते मागुती अक्ष-
प्रभा पूर्वाल होय ।

॥ सूर्येति ॥

त्रिभज्या ह्यणिजे १२० तें दो ठाई मांडिजे । येकी प्रति १२
गुणिजे । दुसरी अक्षप्रभे नें गुणिजे । दोन्हीं प्रति ६०
सर्वर्णुन दोहिं सि अक्षकर्णु सर्वर्णुनु भागु दीजे । त्र्यस्तफळ
घेइजे । १२ वारें गुणुनु कर्णें भागुनु त्र्यस्तफळ घेतलें अलेल
त्या नावें लंबजीवा ह्यणिजे । अक्षप्रभे नें त्रिज्या गुणुनु कर्णें
भागुनु त्र्यस्तफळ घेतलें त्या नावें अक्षजीवा । ते अक्षजीवे
चें धनुक कीजे । ते चि दक्षिणाक्षभाग । ते दक्षिणाक्षभाग
२ ठाई मांडिजे । एके प्रती सि भागु १२० दीजे । त्र्यस्तफळ
घेइजे त्या नाव रवार्काशभाग ० । ९ । १७ । तें रवार्काशफळ
दुसरे प्रती सि उणें कीजे । मग ते दक्षिणाक्षभागु स्पष्ट होति ।

॥ ग्रहस्येति ॥

ज्या ग्रहा चि क्रांति अणनें लागेल तो ग्रहा ठेवुनु अयनांश
दीजे । मग त्या ची भुजा कीजे । ते भुजे ची जीवा कीजे ।
ते जीवा २५ गुणिजे । ६२ ये णें भागुनु त्र्यस्तफळ घेइजे ।
आलें लब्धा चें धनुक कीजे । ते भागादिक्रांति होय । ते
क्रांति अपलाला विक्षेपादिक्रमं संस्कारिजे । तो ग्रहा कोणें

१ हीं चार अक्षरें शोध झणून मागाहून केव्हांतरी समासावर लिहिलीं
आहेत. शोध करणाऱ्याच्या सर्वर्णुनि किंवा सर्वर्णुनु हीं रूपें नित्याच्या प्रत्यारांतील
किंवा बोलण्यांतली नव्हतीं, अर्थात् शोध फार पाठीमागूनचा आहे.

गोळि चा असे । ते गोळि ची क्रांति होय । सूर्या ची क्रांति करितां विक्षेप नाहि । अन्यच्च । स्युः क्रान्तिखंडानि रस ६ तु ६ वाणा ५ अब्धि ४ द्वि २ चंद्रै १ ग्रहवाहुभागाः । तिथ्युद्धृता लक्षमितानि तानि योज्यानि भोग्या हतशेषकस्य । तिथ्यंशयोः क्रांतिलवा भवंति युक्तायनांशाद्ग्रहगोळदिका ॥ २

॥ लंकोदयेति ॥

मेष २७८ वृषभ २९९ मिथुन ३२३ यां तु चरखंडकै क्रमै चि फेडिजे । कर्क ३२३ सिंह २९९ कन्या २७८ यां तु चरखंडकै क्रमै चि मेळविजे । तुळादि ६ राशी सि हे चि उदयउत्क्रमे गणिजे । इतुक्या नें बारा राशी चे स्वदेशउदय होति ।

॥ सूर्येति ॥

लग्न आणितें लक्षण । सायनसूर्य कीजे । राशी वेगळ्या करुनि भागादिका चें भोग्य घेइजे । सूर्य जे राशी असेल ते राशी चा स्वोदय प्रति ३ ठेउन भागादिका निं गुणिजे । वरिले प्रति सि भागु ३० दीजे । आलें लब्ध सूर्या चीं भोग्यपलें होति । ज्या इष्टघटिका चें लग्न आणिजेल त्या चीं पलें कीजे । त्यां तु भोग्य-आदि करुनु जितुके राश्योदय फिटतिल तितुके फेडिजे । शेष ३० गुणिजे । जो राश्योदय फिटे ना ते णें भागूनु उयस्तफल घेइजे । ते लब्ध पहिले राशि संख्ये खालि ठेविजे । राश्यादि इष्ट-लग्न होय ।

॥ तदेवेति ॥

रात्रिचें लग्न आणिजेल तरि । सूर्यराशी सि ६ मेळविजे । पूर्वप्रकारें लग्न आणिजे । आतां लग्नघटिका आणिता प्रकार सांगिजेल । जें लग्न जितुकें भागीं देइल तें सायन कांजे ।

१ खालील श्लोक समासांत वारीक अक्षरांनीं मागाहून लिहिला आहे. शेवटीं जो २ चा आंकडा घातला आहे, तो असें दाखवितो कीं, हा शोध पेश्याच्या पानांतील खालून दुसऱ्या ओळींत घालावयाचा आहे. २ रात्रीयं=रात्रिज्जं=रात्रिच्चं=रात्रिचें. हें रूप तद्धित आहे. षष्ठी धरली तर रात्री चें असें लिहावें लागेल. तत्पक्षीं, रात्र्याः त्यत्=रात्री चें.

स्वोदयो गुणिजे । भागु ३० दीजे । आले लब्ध लघ्ना चीं भुक्तपळें । रविभोग्यपळें । लग्नभुक्तपळें । लग्नसूर्या मध्ये जितुक्या राशि असति तितुके राश्योदय घालुनु मेळविजे । ६० भागिजे । लब्धघटिकाशेषपळें ।

॥ सवितुरिति ॥

रविभोग्या हूनु इष्टविनाडिका उण्या^१ असति तरि । तथा इष्टविनाडिका ३० गुणिजे । जे राशी स सूर्य आहे ते णें स्वोदये भागूनु अंशादिफळ घेउनु सूर्य जो राश्यादि आहे उदयकालिचा सायन त्या शी च मेळविजे अनांशहीन कीजे । इतुक्या नें उदयलग्न होय । आतां सूर्य अणि लग्न एकराशि जहली तरि । राशि सोडुनु सायनलग्न सूर्याच्या भागादिका सि परस्परे अंतरकीजे^२ । स्वोदयप्रति ३ ठेवूनु अंशादिकें गुणिजे । माथां ३० भागु दीजे । लब्ध विनाडिका होति ।

॥ क्रांत्यक्षेति ॥

क्रांति आणि अक्षभाग येकगोळिचे तरि मेळविजे । भिन्नगोळिचे तरि अंतरकीजे । तथा नाव नष्टभाग ह्यणिजे । ते भाग १० फेडिजे । उरल्या शेषभागा ची जीवा कीजे । ते ठेविजे । आतां त्रिज्या ठेवूनु १२० वारें १२ गुणिजे । छेदसवर्णार्थे ६० गुणिजे । ते ठेविली विनष्टभवनजीवा ६० सवर्णूनु १२ गुणिलेया त्रिज्ये सि भागु दीजे । आलें लब्ध मध्यान्हकर्णु अंगुळादि होय । तथा कर्णा चा वर्गु कीजे । आणि अर्क १२ वर्गु कीजे । दोहीं वर्गा चें अंतर कीजे । तथाचें मूळ घेइजे । ते अंगुळादिमध्यान्हप्रभा होय ।

॥ काळोगत इति ॥

जया अपुलेया इष्टघटिका चें नत कीजेल त्या घटिका । मध्यान्हा हूनु उण्या असति तरि तें पूर्वत जाणिजे । अधीक तरि अपरतत जाणिजे । तथा इष्टघटिका अहर्दळां तु फेडिजे । शेष उरे तें पूर्वतघटिका होति । घटिकां त

^१ उदयकालीयः ^२ अंतरीक्रियेत, ^३ येकगोलीयाः ^४ भिन्नगोलीयाः

दिनार्ध फिट्टे तरि शेष अपरनतघटिका होति । रात्रि चै नत करिजेल तरि रात्र्यर्ध मांडिजे । ते नत ६ गुणिजे । ते भागादि होति । ते भागा ची उत्क्रमे जीवा कीजे । उत्क्रमजीवा मणिजे खंडके विपरीतभुजज्यका जाणिजे ।

॥ मेषादिगोति ॥

चरखंडविनाडिका ६० भागूनु घटिका कीजे । तथा घटिका ६ गुणिजे । ते भाग होति । तथा भागा ची जीवा कीजे । ते चरखंडजीवा मेषादि ६ राशि सूर्य असतां त्रिज्यां तु मेळविजे । तुळादि ६ राशी सूर्य असतां त्रिज्यां तु उणे कीजे । त्या नाव अंत्या जीवा होय । ते अंत्या जीवा ठेऊनु मध्यान्हकर्णे गुणिजे । छेदसवर्णार्थे ६० गुणिजे । मर्गु ते अंत्यजीवे तु नतउत्क्रमजीवा फेडिजे । ते ६० सवर्णूनु पूर्वप्रती सि भागु दीजे । आले लब्ध अंगुळादि इष्टकर्णु होय । तथा कर्णा चा वर्गु कीजे । आणि अर्कवर्गु कीजे । त्या दोहिं वर्गा अंतर करुनि मूल घेइजे । ते अंगुळादिइष्टप्रभा होय ।

॥ इष्टोन्नत इति ॥

इष्टनतघटिका ठेऊनु १८० ये णे गुणिजे । दिनमानघटिका नै भागु दीजे । भागादिफल घेइजे । तथा फळां ची जीवा कीजे । आतां त्रिज्या ठेऊनु मध्यान्हकर्णे गुणिजे । पहिलें केल्या जीवे नै भागु दीजे । हे णे एके प्रकारे अंगुळादि-इष्टकर्णु होय ।

॥ अंत्या इति ॥

अंत्यजीवा दो २ ठाई मांडिजे । येके प्रती सि मध्यान्हकर्णे गुणिजे । इष्टकर्णे भागुनु द्वस्तफल घेइजे । दुसरी अंत्या प्रति सि उणे कीजे । उरल्या शेषा चै उत्क्रमविधि धनुक कीजे । त्या धनुका सि ६ भागूनु द्वस्तफल घेइजे । लब्ध नतघटिका होति ।

५ रात्रीयं. २ सप्तमी. ३ माडू=माग=मग=मगु. ४ एणे (अदस्, इदम् या सर्वनामां पासून). हेणे (एतत् या सर्वनामा पासून).

॥ दिनार्धकर्णेति ॥

त्रिभज्या १२० मध्यान्हकर्णं गुणिजे । इष्टकर्णं भागूनु द्यस्त-
फल घेइजे । क्रमं चि त्या चं धनुक कीजे । तं धनुक
भागादि ठेऊनु दिनार्धं गुणिजे । ९० य णं भागूनु द्यस्तफल
घेइजे । तथा नाव उन्नतघटिका होति ।

॥ इति छायाधिकारो नाम चतुर्थः ॥

॥ अथ चंद्रग्रहणं ॥

॥ तिथिगतैष्येति ॥

तिथि च्या गतेष्यघटिका पळां अक्षरा नं त्रस्तगोमूत्रन्यार्यं
चंद्रसूर्यराहू च्या स्पष्टगति गुणिजे । ६० भागूनु कळादिफल
घेइजे । सूर्योदया हूनु मागिल गतघटिका तरि उणें कीजे ।
येष्यघटिका तरि मेळविजे । राहु स विपरीत कीजे ।
इतुक्या नं पवंति समकळग्रहे होति ।

॥ भुक्तिर्दशांशेति ॥

सूर्या ची स्पष्टगति १० भागूनु कळादिफल घेइजे । मागुती स्पष्टग-
ति घालुनु मेळविजे । मेळऊनु अर्धजे । लिप्तादि सूर्यविंबमान
होय ॥ ॥ चंद्रा ची स्पष्टगति ३ गुणिजे । ७४ ये णं भागूनु
कळादिफल घेइजे ॥ आतां तमोविंबा सि सूर्या ची गति
१९ गुणिजे । २४ भागूनु कळादिफल घेइजे । तं ठेविजे ।
मागुती चंद्रा ची गति १० गुणिजे । ७५ या णं भागूनु
कळादिफल घेइजे । दोहिं गतीं चं भागुदील्लें फळ येकां
तु येक अंतरकीजे । इतुक्या नं कळादिराहुविंब होय ।

॥ आवरणमिति ॥

चंद्रा सि राहु ग्रहकु चंद्रग्राह्य । सूर्या सि चंद्र ग्रहकु
सूर्यग्राह्य । ग्राह्यु आणि ग्रहकु यां दोहिं चीं विंबं येकत्र
करुनु तं अर्धजे । तं मानैक्यार्ध होय ।

॥ पातो नशीतेति ॥

समकळ चंद्र ठेऊनु त्यां तु समकळ राहु फेडिजे । उरल्या शेषा ची भुजाजीवा कीजे । ते जीवा ९ गुणिजे । भागु ४ दीजे । तो कळादिविक्षेपु होय । राहु फेडिल्यां चंद्र जे दिसे चा असेल ते दिसे चा विक्षेपु होय । तो विक्षेपु मानैक्यार्थां तु फेडिजे । इतुक्या नें छन्न होय । तें छन्न ४ भागिलेयां ग्रासांगुळें होति ।

॥ ग्राह्यस्य विवादिति ॥

तिं ग्रासांगुळें ग्राह्या चा विवा हूनु अधिक जाहलेयां तें सर्व-ग्रासु ग्रहण होय । विक्षेपा हूनु मानैक्यार्थ उणें जाहलेयां ग्रहण नाहिं असैं जाणिजे ।

॥ ग्राह्यार्धेनेति ॥

ग्राह्या चें विंब अर्धिजे । त्यां तु ग्रहकविंब अर्धूनु मेळविजे । त्या नाव मानैक्यार्थ । त्या चा वर्गु कीजे । त्या वर्गां तु विक्षेपा चा वर्गु करूनु फेडिजे । त्या चें मूळ घेइजे । तें मूळ ६० गुणिजे । चंद्रसूर्या चें गत्यंतर करूनु ते णें भागु दीजे । आलें लब्ध स्थित्यर्धघटिका होति । आतां मर्दार्धघटिका अणिता क्रमु । ग्रहकविंब अर्धूनु त्या मध्यें ग्राह्यविंब अर्धूनु फेडिजे । तया चा वर्गु कीजे । तया वर्गां तु विक्षेपुवर्गु फेडिजे । त्या चें मूळ घेइजे । तें मूळ ६० गुणिजे । गत्यंतर करूनु भागु दीजे । आलें लब्ध मर्दार्धघटिका होति । हे मध्यकालिची स्थित्यर्धमर्दार्ध होति । जेधवां सर्व ग्रासु-ग्रहण होइल तेधवां मर्दार्धघटिका आणिजे । स्वल्पग्रहणिं नाणिजे ॥

॥ स्थित्यर्धेति ॥

स्थित्यर्धघटिका नें चंद्रसूर्यराहु यां चा गति गुणिजे । भाग ६० देऊनु कळादिफल घेइजे । तें फळ चंद्रसूर्यो वेगळाले प्रति २ ठेविजे । येके प्रती सि स्थित्यर्धा चें फळ फेडिजे । येके प्रती सि मेळविजे । राहु सि या चें विपरीत कीजे । ते फेडिले प्रति स्पर्शकाल ग्रह होति । मेळविले प्रति मोक्ष-

काल ग्रह होति । आतां मर्दारधघटिकागति गुणूनु ६० भागूनु कलादिफल घेऊनु पूर्वप्रकारे स्थित्यर्धा च क्रमे ग्रहा सि संस्कारिजे । ते मर्दारधफल फेडिले ठाई सन्मीळनकालिचे ग्रह होति । मेळविले ठाई उन्मीळनकालिचे ग्रह होति । आतां स्पर्शकाल ग्रह ठेऊनु । पातोनशीतद्युति ये णे प्रकारे विक्षेप आणिजे । तो स्पर्शकालिचा विक्षेप होय । त्या विक्षेपा चा वर्ग करुनु मानैक्यार्धवर्गा तु फेडिजे । पूर्व प्रकारे ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने । ये णे प्रकारे स्थित्यर्ध आणिजे । ते स्पर्शमोक्षकालिच्या स्थित्यर्धघटिका होति । ते स्पर्शमोक्षस्थित्यर्धघटिका वेगळाळ्या ठेऊनु त्यां तु मध्यस्थित्यर्ध मेळविजे । तिं दोन्हि स्पर्शमोक्षकालिचे स्थित्यर्ध स्पष्ट होति । आतां सन्मीळनकालिचे ग्रह ठेऊनु पातोनशीतद्युति । ये णे प्रकारे विक्षेप आणिजे । त्या चा वर्ग करुनु मानांतरार्धवर्गा तु फेडिजे । पूर्वप्रकारे ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने । ये णे प्रकारे मर्दारध आणिजे । ते सन्मीळनकालिच्या मर्दारधघटिका होति । आतां उन्मीळनकालिचे ग्रह ठेऊनु पातोनशीतद्युति ये णे प्रकारे विक्षेप आणिजे । त्या चा वर्ग करुनु मानांतरार्धवर्गा तु फेडिजे । ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने ये णे क्रमे मर्दारध आणिजे । ते उन्मीळनकालिचे मर्दारध होय । हे^१ सन्मीळनउन्मीळनकालिचे^२ मर्दारध^३ वेगळाळिं ठेऊनु मध्यविमर्दारधे दोहि ठाई मेळविजे इतुक्या ने सन्मीळनउन्मीळनकालिचीं मर्दारधे स्फुट होति ।

॥ तिथ्यंतमिति ॥

तिथि च्या स्पष्टघटिका दो २ ठाई ठेविजे । येके प्रति सि स्पर्शकालिचे स्थित्यर्धस्फुट उणे कीजे । येके प्रति सि मोक्षकालिचे स्थित्यर्धस्फुट मेळविजे । उणे केले^४ प्रति सि स्पर्शकालिचा घटिका होति । मेळविले^५ प्रति चा मोक्षकालिचा

१ एए=हे; अनेकवचन. २ चिये=च्ये=चे; अनेकवचन. ३ मर्दारधे=मर्दारध; अनेकवचन. ४ लिं=लिं. ५ केलिये=केल्ये=केले. ६ चिया=च्या=चा; अनेकवचन. ७ लिने=ल्ये=ले. ८/९ चिया=च्या=चा.

घटिका होति । तिथि च्या स्पष्टघटिका तो चि मध्यकालु जाणजे । आतां स्पर्शमोक्षकालिचें^१ स्फुटस्थित्यर्थे दोन्हीं मेळविजे । त्या आद्यंत पुण्यकालघटिका होति । तंव पर्यंत चंद्र न दिसे ।

॥ तिथ्येतेति ॥

तिथिस्पष्टघटिका दो २ प्रति ठेविजे । स्फुटमर्दार्ध येके^२ प्रति सि फेडिजे । येके प्रति सि मेळविजे । फेडिले^३ प्रति सि सन्मीलनकाल होय । मेळविले प्रति सि उन्मीलनकाल होय ।

॥ अभिष्टेति ॥

आतां इष्टग्रासु आणिता क्रमु सांगेन । मध्यस्थिति आणि अभीष्टघटिका दोहीं सि अंतर कीजे । त्या घटिका ठेऊनु चंद्र-सूर्या चा गतिअंतर करुनु या घटिका नें गुणजे । भागु ६० दीजे । तें फळ भुजा होय । स्पर्शकालिचा चंद्रराहु तात्काल कीजे पूर्वप्रकारें विक्षेप साधिजे । तो विक्षेपकोटि ह्मणजे । ते कोटि चा वर्गु अणि पहिल्या भुजे चा वर्गु कीजे । दोहि वर्गा चें अैक्य कीजे । त्या चें मूळ घेइजे । तो अंगुलादि-इष्टकर्णु होय ।

॥ गत्यंतरेति ॥

आतां गत्यंतर करुनु मर्दार्धे गुणजे । पूर्वप्रकारें भुजा कोटि कर्णु आणजे । तें आलें लब्ध कर्णुमानैक्यार्धां तु फेडिजे । तो संदर्शग्रासु जाणजे । पहिलें आला इष्टकर्णु तो मानैक्यार्धां तु फेडिजे । शेष इष्टग्रासांगुळें होति ।

॥ इष्टग्रासेति ॥

मानैक्यार्धां तु इष्टग्रासु फेडिजे । त्या चा वर्गु कीजे । त्यां तु विक्षेपा चा वर्गु फेडिजे । त्या चें मूळ घेउनु ६० गुणजे । भागुतें ४ गुणजे । चंद्रसूर्या चे गत्यंतरें भागु दीजे । तें लब्धस्थित्यर्धां तु फेडिजे । तो इष्टकाल होय ।

॥ स्पर्शेति ॥

स्पर्शकालिच्या घटिकां चें नत कीजे । नत करिता क्रमु

१ चिये=च्ये=चे; अनेकवचन. २ येकिये=येक्ये=येके. ३ प्रती. ४ लिये=ल्ये=ले. ५ तय, षठी.

सांगेन । अहर्दळादारभ्य मध्यरात्री पर्यंत चंद्रा सि पूर्वनत जाणजे । मध्यरात्रादारभ्य मध्यान्हपर्यंत अपरनत जाणजे । हे चंद्रग्रहणिचें नतसाधितें लक्षण ।

अहर्दळाद्रात्रिदळावसानं यावत्कपालं कथयंति पूर्वं ॥

ततो दिनार्धादपरं तदिदो भानो भव + ग्रहणैर्न्यथाकृति ॥

सूर्यग्रहणीं या चें विपरीत कीजे । ये णे क्रमें स्पर्शकालिच्या नतघटिका ठेउनु नतो रसघ्ना घटिकाल वा स्यु ये णे न्यायें नतघटिका सा निं ६ गुणिजे । तें भागादि होइल त्या ची जीवा करुनु अक्षप्रभे नें गुणिजे । त्या सि अक्षकर्णे भागु दीजे । लब्धा चें चाप कीजे । तें वळन होय । पूर्वनत जहलियां उत्तरदिसे चें वळन होय । अपर तरि दक्षिण-दिशे चें वळन होय । ये णे क्रमें मध्यवळनमोक्षवळन आणजे ।

यदा भानो नतं पूर्वं तदैदोः परसंज्ञकं ॥

यदा परनतं भानो स्तदा पूर्वं विधोः स्मृतं ॥

॥ ग्राह्येति ॥

जया चें ग्रहण तो ग्रह ठेउनु त्या सि ३ राशि मेळविजे । ऐनांश कीजे । त्या ची भुजा कीजे । ते भुजा ची विलो-मगति भुजा कीजे । ते जीवे ची पूर्वप्रकारें क्रांति कीजे । ते क्रांति राशि स ३ मेळविला ग्रहा जे दिसे चा होईल ते दिसे ची क्रांति जाणजे । भिन्नदिशा जहलियां अंतर कीजे । सूर्यग्रहणवळनीं क्रांती स शरसंस्कार नाहिं । मग त्या ची जीवा कीजे । ते जीवा ४ भागिजे । तें अंगुळादि-वळन स्पष्ट होय । चंद्रग्रहणीं वा सूर्यग्रहणीं दिनमान मांडि-जे । त्या चा चि त्या सि चतुर्थांश मेळविजे । नतदिनार्धां तु फेडिलियां उन्नत होय । तें उन्नत मेळविजे । या च प्रकारें मोक्षकालिचा ग्रह करुन मोक्षवळन कीजे । त्या सि अर्दळें भागु दीजे । त्या लब्धा नाव छेद् ह्यणिजे । ते णे छेदें मानार्धां सि आणि मानैक्या सि विक्षेपा सि इष्टकर्णां सि भुजा सि कोटि सि या सि भागु दीजे । तिं अंगुळादि होति ।

॥ आदौ व्योम इति ॥

आतां परिलेखना चै लक्षण सागेन । ग्रंथांतरे ।

ग्राहाग्राहकयोर्विबे तयोर्मानार्द्धमेव च ॥

शराश्च वळने सर्वं परिलेखे प्रयोजकः ॥

विंशमान । मानैक्यार्ध । विक्षेप । मध्यविक्षेप । मोक्षविक्षेप । भुज । कोटि । कर्णु । वळन । यां चै^१ अंगुळप्रमाणे शलाका वेगळाल्या कीजे । आणि अंगुळे ३० प्रमाणे शलाका येकि १ कीजे । पहिले ३० अंगुळा ची शलाका ठेऊनु वृत्त ते णे प्रमाणे लिहिजे । ते आकाशमंडलवृत्त होय । तथा मध्ये मानैक्यार्धशलाका ठेउन ते णे प्रमाणे एक वृत्त लिहिजे । ते वळनाश्रयवृत्त होय । त्या मध्ये ग्राह्यार्धशलाका एकवृत्त लिहिजे । ते वळनाश्रयवृत्ता सि मध्ये सूत्र धरुनु पूर्वपश्चिमउत्तरदक्षिण दिक्साधन कीजे । चहुं दिशां ४ बिंदु दीजे । पूर्व दिशे हून स्पर्शवळन आणि मोक्षवळन जे दिशेचें होइल ते दिसे सि दीजे । आतां पश्चिमदिसे चा बिंदू हूनु स्पर्श-मोक्षवळन जे दिसे चें होइल ते दिसे चें अन्य दिसे दीजे । ये णे क्रमे चंद्रसूर्या ची कीजे ॥

॥ शिलीमुखारख्येति ॥

मध्यविक्षेपा ची प्रमाणशलाका घेऊनु दक्षिणदिसे चा बिंदू नु पश्चिमदिसे सि दीजे । मागुती उत्तरदिसे चा बिंदू नु पूर्वदिसे सि दीजे । हे सूर्यग्रहणा चै लक्षण । चंद्रग्रहणीं या चै विपरीत कीजे । मध्यविक्षेपप्रमाणे शलाका दक्षिणदिसे चा बिंदू नु पूर्वदिसे सि दीजे । उत्तरदिसे चा बिंदू नु पश्चिमदिसे सि दीजे ॥

॥ वृत्तेति ॥

दुसऱ्या वळनाग्र वृत्ता चे ठाई स्पर्शविक्षेपु जे दिसे चा होइल ते दिसे चा अन्य दिसे सि ल्ये णे प्रमाणे शलाका दीजे । ये णे क्रमे चंद्रसूर्या सि कीजे ॥

१ पुढील शब्द जो अंगुळ तो नपुंसकलिङ्गी असल्यामुळे च चै नपुंसकलिङ्ग एकवचन केले आहे. वस्तुतः शलाका कडे संबंध असल्यामुळे च्या असें रूप हवें होतें. २ हुनु, नु व हून हे पंचमी चे प्रत्यय. बिंदू हुनु; बिंदू नु; बिंदू हून. ३ ल्यत् या सर्वनामा पासून ल्ये. तत् या सर्वनामा पासून ते हे रूप होतें.

॥ ग्राह्येति ॥

स्पर्शविक्षेपु दिलिहया ठाऊ नु ग्राहकार्धशलाकाप्रमाणे येक वृत्त लिहिजे । मोक्षविक्षेपु दिलिहया ठाऊ नु ग्राहकार्धशलाकाप्रमाणे येक वृत्त लिहिजे । ते दोन्ही स्पर्शमोक्षदिशा होति । मध्ये जितुकें खंडिलें आहे तितुका मध्यग्रासु जाणिजे ॥

॥ प्राग्रासेति ॥

आतां इष्टग्रासा चें लक्षण । चंद्रा सि स्पर्शवळन दिलहेयां ठाऊ नु तें वळन जे दिसे चें होईल ते दिसे सि भुजाप्रमाणे शलाका दीजे । मोक्षवळना चे ठाऊ नु अन्य दिसे सि ते भुजाप्रमाणे शलाका दीजे । आतां सूर्या सि भुजा स्पर्शवळना चे ठाई अन्यदिसे सि दीजे । मोक्षवळना चे ठाई स्वदिसे सि दीजे । ते भुजा चे शेवटु नु कोटिप्रमाणे शलाका दीजे । आतां मध्यवळना चे ठाऊ नु मध्यवळन जे दिसे चें होईल ते दिसे चे अन्य दिसे सि इष्टकर्णप्रमाणे शलाका कीजे । इतुक्या नें कोटि आणि इष्ट यां दोहिं चा योगु होइल तया योगा चे ठाऊ नु ग्राहकार्धशलाकाप्रमाणे वृत्त लिहिजे । तें वृत्त ग्राह्यार्धमंडला सि जितुकें खंडीति तितुका इष्टग्रासु जाणिजे ॥

॥ आद्येति ॥

आतां चंद्रग्रहणाचा वर्णु । स्पर्शकाळीं आणि मोक्षकाळीं चंद्र धूम्रवर्णु होय । अर्धग्रासि भृंगवर्णु होय । अर्धग्रासा हनु अधिक जाहलेयां रक्तश्यामु होय । सर्वग्रासि पिंटगवर्णु होय ॥

॥ इति चंद्रग्रहणाधिकारो नाम पंचमः ॥

॥ तिथेर्नतेति ॥

ज्या घटिका अमावास्या असेल त्या घटिका चें पूर्वप्रकारें नत साधिजे । तया नतघटिका विघटिका ठेऊनु ५० भागु दीजे । लब्धराश्यादिफल घेइजे । तें असें । नता सि पाचें

५ भागु दीजे । आलें फळ राशि । शेष तिसैं ३० गुणुनु खालिल अंक मेळविजे । भागु पांचें ५ दीजे आलें फळ भाग होति । शेष ६० गुणुजे ५ भागुनु कळाविकळा आणिजे । तथा नावें राश्यादि ग्रहादिक होय । तें ग्रहादिक पूर्वतत जाहलें तरि समकळसूर्या तु उणें कीजे । अपरतत जाहलें तरि मेळविजे । तथा सूर्या सि अयनांश देउनु पूर्वप्रकारें क्रांति । ग्रहस्य दोज्याशरनेत्रनिघ्नी ये णें प्रकारें क्रांति कीजे । ते क्रांतिभाग आणि अक्षभाग येके गोळिचे जाहलेयां अक्षय कीजे । भिन्न गोळिचे जाहलेयां अंतर कीजे । तथा नाव अक्षांश होय । अक्षभाग अणि क्रांतिभाग । या चा अंकु जो अधिकु होईल ते दिसेचे स्पष्ट अक्षांश होति ॥

॥ लवोनेति ॥

आले अक्षांश ९० फेडिजे । त्या ची जीवा कीजे । आणि ग्रहादिका ची जीवा कीजे । पहिली जीवा ग्रहादिक जीवे नें गुणुजे । ३६०० ये णें भागु देइजे । आलें लब्ध घटिकादि लंबन होय । पूर्वतत जाहलेयां ऋणलंबन होय । अपरतत जाहलेयां धनलंबन होय । तें लंबन तिथ्यंतघटिकां तु लंबनक्रमें ऋणधन कीजे । तें लंबनसंस्कृतपर्व होय । आतां सूर्या चि स्पष्टगति ठेऊनु लंबनघटिका नें गुणुजे । भागु ६० देऊनु कळादिफळ घेइजे । समकळसूर्या सि लंबनक्रमें ऋणधन कीजे । तो लंबन तात्काळ सूर्या होय । आतां पहिलें लंबनसंस्कृतपर्व ठेऊनु पूर्वप्रकारें नत साधिजे । तें ५ भागुनु राश्यादिफळ घेइजे । तें ग्रहाद्य होय । तें लंबन तात्काळिक सूर्या तु पूर्वप्रकारें संस्कारुकीजे । त्या वरि क्रांति आणिजे । ते क्रांतिभाग अणि अक्षभाग पूर्वप्रकारें संस्कारिजे । ते अक्षांश होति । तथा अक्षांशा वरि पूर्वक्रमें लवोन-पूर्णांकज ये णें क्रमें लंबन आणिजे । तें लंबन तिथ्यंत-शुद्धघटिकां तु पूर्वक्रमें धनऋण कीजे । त्या लंबन सूर्या चि गति गुणुनु ६० भागुनु कळादि आलें लब्ध समकळ-सूर्या तु पूर्वप्रकारें धनऋण कीजे । ये णें क्रमें लंबन स्थिर होय । तव पर्यंतर आणिजे ॥

॥ लंबनेन गुणितेति ॥

जेथें लंबन स्थिर होइल तथा लंबनघटिका नें चंद्रसूर्य राहु चा गति गुणिते । ६० भागूनु कळादिफळ घेइजे । आलें लब्ध चंद्रसूर्या सि लंबनक्रमें संस्कारिजे । समकळग्रहां सि दीजे । या चें विपरीत राहु स कीजे । स्थिरभूतलंबनें तात्कालिक ग्रह होति ॥

॥ भुक्त्यंतरमिति ॥

लंबन स्थिर जाहलें ठाई अक्षांश ठेऊनु त्या चि जीवा कीजे । ते जीवे नें चंद्रसूर्या ची गति अंतरकरूनु गुणिते । १८०० ये णें भागु दीजे । ते कळादिअवनति होय । ते ४ भागिजे । अंगुळादिक होय । अक्षांश जे दिसे चे ते दिसे चि अवनति अंगुळादि । आतां लंबन तात्कालिक चंद्रां तु । लंबन तात्कालिक राहु फेडिजे । पूर्वप्रकारें पातोनशीतद्युतिबाहुजीवा । ये णें प्रकारें विक्षेप आणिते । तो विक्षेप आणिते अवनति । येक दिशा तरि ऐक्य । भिन्न दिशा तरि अंतर कीजे इतुक्या नें अवनतिसंस्कृतस्फुटविक्षेपु होय ॥

॥ स्थितीति ॥

आतां चंद्रग्रहणप्रकारें । चंद्रसूर्या चें विंबमान आणिते । ग्राह्यग्रहकविंब ऐक्यकरूनु अर्धिजे । तें मानैक्यार्ध होय । या मानैक्यार्धां तु अवनतिसंस्कृतस्फुटविक्षेपु फेडिजे । उरलें शेष ग्रासांगुळें होति । तथा मानैक्यार्धवर्गां तु । अवनतिसंस्कृतस्फुटविक्षेपवर्ग करूनु । त्या मानैक्यार्धवर्गां तु फेडिजे । ग्राह्यार्धेन ग्राह्यार्धे युतौने ये णें प्रकारें स्थित्यर्ध आणिते । आलें स्थित्यर्धघटिका द्विगुणिते । त्या तिथ्यंतरघटिका स्फुटमध्यलंबनसंस्कृत दोनि प्रति ठेऊनु । येके प्रति सि फेडिजे । येके प्रती सि मेळविजे । फेडिले प्रती च्या घटिका स्थूलस्पर्शकाल होय । मेळविले प्रति स्थूलमोक्षकाल होय । आतां स्थित्यर्धघटिकां चंद्रसूर्यराहु । या च्या गति गुणिते । ६० भागु दीजे । आलें लब्ध द्विगुणिते । चंद्रसूर्या सि येके ठाई फेडिजे । येकं ठाई मेळविजे । राहु

सि या चें विपरीत कीजे । फेडिले प्रति स्पर्शकालिचे ग्रह होति । मेळविले प्रति मोक्षकालिचे ग्रह होति । तें स्थळ स्पर्शकाल ठेउनु । पूर्वप्रकारें नत साधिजे । तिथेर्नता वाणहता ग्रहाद्यं । ये णें प्रकारें लंबन आणिजे । तें लंबन स्थूल-स्पर्शकालां तु संस्कारू । नतक्रमें करित जाइजे । लंबन स्थिरभूत जाहलेयां ठाई आपुल्या ग्रहां च्या गति गुणूनु स्वस्वग्रहां सि लंबनक्रमें संस्कारिजे । तें संस्कारूनु पातोर्नशीत ये णें क्रमें विक्षेप आणिजे । लंबन स्थिरभूत जाहले ठाई । गत्यंतरं लवगुणेन ये णें प्रकारें अवनति आणिजे । ते अवनति आणि विक्षेप पूर्वप्रकारें संस्कारिजे । तो स्फुटविक्षेप होय । तो स्फुटविक्षेप वर्गकरूनु मानैक्यार्धवर्गां तु फेडुनु । ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने ये णें क्रमें स्थित्यर्ध आणिजे । ते स्पर्शकालिची स्थित्यर्ध होय । आतां स्थूल मोक्षकालिच्या घटिका ठेउनु नत साधिजे । तथा वरि तिथेर्नता वाणहता ग्रहाद्यं य णें प्रकारें लंबन आणिजे । आलेया लंबन पूर्वप्रकारें । स्थूलमोक्षकालिघटिकां तु संस्कारित जाइजे । लंबन स्थिरभूत जाहलेयां ठाई चंद्रसूर्य राहु च्या गति गुणूनु । ६० भागूनु लंबनक्रमें ग्रहां सि दीजे । ते मोक्षकालिचे ग्रह होति । तो मोक्षकालिचा चंद्र ठेऊनु पातोर्नशीतद्युति ये णें प्रकारें विक्षेप आणिजे । तो मोक्षकालिचा विक्षेप होय । तथा विक्षेपा चा वर्गु कीजे । तो वर्गु मानैक्यार्धवर्गां तु फेडिजे । पूर्वप्रकारें ग्राहार्धेन ग्राहकार्धे युतोने । ये णें क्रमें स्थित्यर्ध आणिजे । ते मोक्षकालिची स्थित्यर्ध होय । स्पर्शकालिची आणि मोक्षकालिची स्थित्यर्ध दोन्ही ठेविजे । तथा दोहि स्थित्यर्धां तु मध्यकालिचें स्थित्यर्ध मेळविजे । इतुक्या नें स्पर्शमोक्षकालिचें स्थित्यर्ध स्फुट होति । आतां सर्वग्रासुग्रहण जाहलेयां तरि । चंद्रग्रहणीं बोलिलेयां प्रकारें मर्दार्य आणिजे । स्वल्पग्रहणीं नाणिजे ॥

॥ प्राग्लंबनमिति ॥

प्राग्लंबनमिति ॥ अस्यान्वयः । यदि रुणाख्ययोः स्पर्शमोक्षलंबनयोः मध्यविलंबनात्प्राग्लंबनं अनल्पं भवत् मोक्षलंबनं अल्पं

भवेत् ॥ यदि धनाख्ययोः स्पर्शमोक्षलंबनयोः मध्यविलंबनात्
मोक्षजं अधिकं स्यात् प्राग्भासं अल्पं स्यात् ॥

आतां स्पर्शमध्यमोक्ष तीर्णं लंबनं ठेविजे । पूर्वमत जाहलेयां
मध्यलंबना ह्यनु स्पर्शलंबन अधिक असावै । मध्यलंबना ह्यनु
मोक्षलंबन उणै असावै । अपरनतिं मध्यलंबना ह्यनु स्पर्शलंबन
उणै असावै । मध्यलंबना ह्यनु मोक्षलंबन अधिक असावै । आतां
सांगितल्या प्रकारा सि लंबन विपरीत असे तरी । पूर्वनतिं
मध्यलंबना ह्यनु स्पर्शलंबन उणै । मध्यलंबना ह्यनु मोक्षलंबन
उणै । हा विपरीतक्रमु जाणजे ।

॥ तदंतरेणेति ॥

सांगितल्या प्रकारें असे तरि दोन्ही लंबनं अंतरकरुनु दोन्ही
• स्पर्शमोक्षस्थित्यर्थां तु मेळविजे । विपरीतप्रकारें असे तरि
दोन्ही लंबनं अंतरकरुनु दोन्ही स्थित्यर्थां तु फेडिजे । इतुक्या
नै स्फुटें स्थित्यर्थें होति । आतां मर्दाधां सि लंबनस्थित्यर्थ
प्रकारें संस्कारिजे । आतां मध्यकालिचें लंबन स्थिरभूत जाहं-
लेयां ठाई लंबनसंस्कृतपर्व ठेविजे । तो मध्यकालु जाणजे ।
इतुक्या नै लंबनसंस्कृतस्थित्यर्थं येके प्रती सि फेडिजे । येके
प्रती सि मेळविजे । आणि स्पर्शकालु पूर्वमत । मोक्षकाल
अपरमत । या चें भिन्नकपाल मेळविजे । ते दोन्ही स्फुट-
स्पर्शमोक्षकाल होति ।

॥ स्याद्वाहुरिति ॥

आतां चंद्रग्रहणप्रकारें प्रासादिक अवघें साधिजे । इष्टग्रासु
आणितां भुजे चा ठाई लंबनसंस्कृतस्फुटस्थित्यर्थं घेइजे ।
अवनतिसंस्कृतस्फुटविक्षेपुकोटि जाणजे ॥

॥ मार्तण्ड इति ॥

सूर्यग्रहणं चंद्रबिंबा चा षोडशांशु ग्रस्तु जाहलेयां दिसे
चंद्र अमृतकिरण ॥

॥ इति श्रीब्रह्मदेवाचार्य कृते करणप्रकाशे सूर्यग्रहणं नाम
षष्ठाधिकारः ॥

॥ ऊनो ग्रह इति ॥

सूर्या ची गती हनु जो ग्रह अल्पगति असे तो ग्रह भागा चे ठाई अल्प होऊनु असे । तो पूर्वदिसे सि उदय होय । आणि सूर्या चे गती हनु अधिकगति आणि भाग अधीक तरि तो ग्रह पश्चिमे उदय होय । आतां सूर्या चे गती हनु अधिकगति आणि भाग चे ठाई उणा असै असतां तो ग्रह पूर्वे अस्तमान होय । सूर्या चे गति हनु उणि गति आणि भाग चे ठाई अधिक असै जो ग्रह असे तो पश्चिमे अस्तमान होय ॥

॥ काळांशकैरिति ॥

आतां काळांश सांगेन । चंद्र १२ या भागा हनु उणा असे तरि अस्तमान होय । अधीक असे तरि उदय होय । शुक्र ९ गुरु ११ बुध १३ शनि १५ भौम १७ या भागा हनु ऊनाधिक्य सूर्या सि असति जे ग्रह । याचा उदयास्तु होईल जाणजे । या णे प्रकारें ग्रहां चें उदयास्तमान पाहत जाइजे ।

॥ ग्रहस्येति ॥

ज्या ग्रहा चें उदयास्त आणजे । त्या ची भुजाजीवा कीजे । ते जीवा त्रिभज्यें तु १२० फंडिजे । उरला अंकु अपुले अपुले विक्षेपें गुणिजे । विक्षेपु आणिता प्रकारु पुढें ग्रहयुति मध्यें सांगेन । भागु २९७ ये णे भागूनु कळादिफळ घेइजे । हें फळ आणित्या ग्रहां चे आणि विक्षेपु येक दिशा तरि ग्रहां सि कळादि उणें कीजे । भिन्न दिशा तरि धन कीजे ॥

॥ क्षेपेति ॥

आतां आपुला अपुला विक्षेप ठेउनु अक्षप्रभे नें गुणिजे । १२ भागूनु कळादिफळ घेइजे । तें ग्रहां सि विक्षेपु दक्षिणे चा तरि धन कीजे । विक्षेपु उत्तरे चा तरि ग्रहा सि ऋण कीजे । हा पूर्वील उदयास्तु आणिता क्रमु । आणि पश्चिमील उदयास्तु आणितां या चें विपरीत कीजे । दक्षिण विक्षेपु तरि ऋण उत्तरें तरि धन । हें पश्चिमेचें लक्षण ॥

१ पूर्वील, पश्चिमील, दक्षिणील, उत्तरील अशीं तद्धितें पूर्व, पश्चिम, दक्षिण, उत्तर यां पासून होतात. दक्षिणिल किंवा दक्षिणील याचें छालिंग दक्षिणिली. दक्षिणिली याची दुसरी विभक्ति दक्षिणिलिये.

॥ येष्योल्पादिति ॥

सूर्य आणि ज्या ग्रहा चें उदयास्तमान आणिजेल । त्या दोहिं सि अंतर कीजे । ते अंतरभागि । जे राशि अंतरकेला ग्रह असे । ते राशि चा स्वोदयो ठेऊनु अंतरभागि गुणिजे । हा क्रम पूर्व दिसे चा । पश्चिम दिसे चा उदयास्तु अणितां ग्रहा सि राशि ६ मेळऊनु । ते राशि चा स्वोदय ठेऊनु अंतरभागि गुणिजे । भागु ३० दीजे । आलेया लब्धा सि मागुती १० भागु दीजे । इतुक्या नें जे लब्ध येतिल ते कालांश होति । या काळांशा हूनु ग्रहो अंशा चे ठाई उणा असे तरि तो अस्तमितु होय ॥

॥ उक्तेति ॥

हे आलेया काळांशा सि आणि पहिलें सांगितलेयां काळांशा सि अंतर कीजे । त्या च्या कळा कीजे । त्या ६० सवर्णिजे । ज्या ग्रहा चा उदयास्तु आणिजेल त्या ची गति आणि सूर्या ची गति अंतरकरुनु ते ६० सवर्णून भागु दीजे । आलें लब्ध गतैष्य दिवस येति । ग्रह वक्रगति जाहला तरि सूर्या ची गति आणि ग्रहा चि गति मेळऊनु भागु दीजे । गतैष्य दिवस येति ॥

॥ इष्टांशकेति ॥

आणि गणितागत आलेयां काळांशा हूनु पहिलें सांगितले काळांश अधिक असति तरि आले लब्ध गतदिवस जाणिजे । इष्टांशा हूनु पहिले उणे असति तरि येष्यदिवस जाणिजे । हे अस्तमानिचा प्रकार । उदया चा प्रकार या चें विपरीतक्रमें पाहिजे ॥

॥ यदा स्वरांशुरिति ॥

सिंह राशि ५।१३ भागासमान सूर्य असतां अगस्त्यु अस्तमाना थें पावे । कुंभ राशि १३ भागासमान सूर्य असतां अगस्थि उदया थें पावे ॥

॥ उदयास्ताधिकारो नाम सप्तमः ॥

॥ अक्षप्रभेति ॥

अक्षप्रभा ठेऊनु चंद्र विक्षेपे गुणिजे । ७२ ये णे भागु देऊनु कळादिफळ घेइजे । ते फळ चंद्रा सि अक्षप्रभा दक्षिणे ची आणि विक्षेपु दक्षिणे चा तरि ते फळ चंद्रा सि मेळविजे । विक्षेप उतर तरि उणे कीजे । या वरि भुजीकृतस्पष्टसहस्र-रश्मे ये णे प्रकारे चरार्थ आणिजे ॥

॥ प्राग्वदिति ॥

पश्चिम दिसे च्या चंद्रा चें शृंगोन्नत आणितां चंद्रा सि राशि ६ मेळविजे । त्या चंद्रा वरि पूर्वप्रकारे लग्न आणिजे । जे काळिचें शृंगोन्नत आणिजेल त्या काळिच्या चंद्रा वरि सूर्या चे नि प्रकारे इष्टप्रभा आणिजे । क्रांत्यक्षयोगविवरं । हा प्रभा आणिता क्रमु ॥

॥ चंद्रार्कयोरिति ॥

आतां चंद्रसूर्या ची क्रांति आणिजे । चंद्रा चे क्रांति सि वि-क्षेपसंस्कारु कीजे । आणि चंद्रसूर्या ची क्रांति आणिजे । चंद्रा च्या क्रांति येक दिशा तरि अंतर कीजे । भिन्न दिशा तरि अक्य कीजे । अक्य अथवा अंतर करुनु । उरल्या शेषा ची जीवा कीजे । ते जीवा चंद्रा च्या इष्टकर्णे गुणिजे । भागु लंबजीवे नें दीजे । आलें लब्ध चंद्र जे दिसे चा होइल ते दिसे चें फळ होय ॥

॥ चांद्रेति ॥

आलें फळ आणि अक्षप्रभा येक दिशा तरि अंतर कीजे । भिन्न दिशा तरि अक्य कीजे । ते अंगुळादि इष्टभुजा होय । आणि कोटि ची कल्पनासंख्या १२ या चा वर्गु कीजे । आणि इष्टभुजे चा वर्गु कीजे । ते वर्ग मेळविजे । तथा चें मूळ घेइजे । तो कर्णु होय ॥

॥ भानुरिति ॥

विक्षेपसंस्कृतस्फुटचंद्र ठेउनु त्या मध्ये सूर्य फेडिजे । शेष उरलें त्या चे भाग कीजे । ते ५ भागिजे । आलें लब्ध शितांगुळें जाणिजे । उरलें शेष १८० यां तु फेडिजे । मागुती १५ भागु दीजे । आलें लब्ध अशितांगुळें ॥

॥ इंदोरिति ॥

आतां परिलेखा चें लक्षण । मध्ये बिंदु येकु दीजे । आणि भुजा जे दिसे ची होइल ते दिसे सि बिंदु नु भुजाप्रमाण शलाका दीजे । बिंदु नु पूर्व दिसे सि कोटि १२ प्रमाण शलाका दीजे । पश्चिम दिसे हूनु बिंदु अणि कोटि च्या ग्रहा मध्ये कर्णप्रमाणें शलाका तिर्यक् करुनु दीजे ॥

॥ कर्णकोटि इति ॥

कर्णा सि अणि कोटि सि ऐक्य होय असें अंगुळें ६ मंडल लिहिजे । त्या मंडळा च्या पश्चिम दिसे पासून शितांगुळप्रमाण शलाकाकर्णा पासून दीजे । तें उरलें मंडल अशितांगुळ होय ॥

॥ शीतांगेति ॥

अणि शीतांगुळा मध्ये असितांगुळें फेडिजे । तें अर्धिजे । त्या सि ९ भागु दीजे । आल्या लब्धप्रमाणें शलाकाकर्णु जे दिसे चा होइल तें दिसे सि ते शलाकाप्रमाणें शीतांगुळ मंडला चे ठाई उन्नत कीजे । इतुक्या नें शीतांगुळोन्नत सिद्ध होय ॥

॥ इति शृंगोन्नति ॥

॥ अनल्पेति ॥

अधिकगति च्या ग्रहा हूनु स्वल्पगति चा ग्रह अधिक असे तरि पुढें ग्रहयुति होय । आणि येकु ग्रहा वक्रु- । येकु रजु- । गति असे तरि येष्ययुद्ध होय । दोन्ही ग्रह वक्र असतां अणि शीघ्रगति चा ग्रह भागा चे ठाई अधिक असे तरि येष्य-युद्ध जाणिजे । हें सांगितल्या प्रकारा सि विपरीत असे तरि गतयुद्ध जाणिजे ।

॥ अवक्रयोरिति ॥

आतां ज्या ज्या ग्रहा सि युद्ध होइल । ते ग्रह दोन्ही वक्र-
गति असे अथवा रुजुगति असे त्या दोहिं ग्रहा च्या गति
अंतर कीजे । आणि दोहिं ग्रहां सि अंतर करुनु त्या च्या कळा
कीजे गत्यंतरें भागु दीजे । लब्ध दिनादिफळ येय ।
अथवा येकु ग्रहा वक्र-अणि येकु रुजुगति असे तरि ।
त्या च्या अंतरलिप्ता करुनु । त्या दोहिं ग्रहां च्या गति
मेळउनु भागु दीजे । ते लब्ध गतैष्यदिवस होति ॥

॥ गत्यंतरेति ॥

आले गत-येष्य-दिवस ठेउनु । दोहिं ग्रहां च्या गत्यंतरलि-
प्ति नें गुणिजे । आणि त्या दोहिं ग्रहां च्या गति अक्य-
करुनु भागु दीजे । कळादिफळ घेइजे । तें फळ येष्य
दिवस तरि दोहिं ग्रहां सि मेळविजे । गत दिवस तरि उणें
कीजे । इतुक्या नें ते दोन्ही ग्रह समकळ होति । अणि येकु
ग्रहा वक्र असतां अणि येकु रुजु असतां या चें विपरीत
कीजे । गतियोगें गुणिजे । गत्यंतरें भागिजे ॥

॥ नवदिनेति ॥

भौमादि ग्रहां चे विक्षेपु कळादि सांगिजेल । भौम ९० बुध
१२० गुरु ६० शुक्र १२० शनि १२० आतां भौमादिग्रहां
चें पातलव सांगिजेल । भौम ४० बुध २० गुरु ८० शुक्र
६० शनि १०० हे क्रमं चि जाणावे ॥

॥ युगेति ॥

भौम २४ बुध २६ गुरु ४२ शुक्र ४८ शनि ३० हे १०
गुणिजे । आपुलाल्या शीघ्रकर्णें भागु दीजे लब्ध कुजादि पंच-
ग्रहां चें कळादिविंश होय ॥

॥ भौमेति ॥

भौम । शनि । गुरु । या तिघां सि दुसरें शीघ्रफळ नेंदितां
स्वस्वपातभाग फेडिजे । अणि बुधशुक्रा च्या शीघ्रोच्चा सि
अपुलालें मंदफळ संस्कारून पातभाग त्या त्या चे फेडिजे ॥

॥ स्वंस्वंपातमिति ॥

अपुल्या अपुल्या पातभाग फेडिल्यां ग्रहा ची भुजाजीवा कीजे । त्या ची जीवा ठेउनु सांघितल्या स्वस्वविक्षेपें लिति नें गुणिजे । स्वस्वचलकर्णें भागु दीजे । आलें लब्धकळादि स्वस्वविक्षेप होय । पातु फेडिला ग्रह जे दिसे चा होइल ते दिसे चा विक्षेपु जाणिजे । आतां चंद्रसमागमु अणितां सूर्यग्रहणप्रकारें चंद्रविक्षेपां तु अवनतिसंस्कारु कीजे ॥

॥ शरयोरिति ॥

ज्या ज्या ग्रहा चि युति होईल त्या दोहिं ची येक दिशा तरि अंतर कीजे । भिन्न दिशा तरि अक्य कीजे । त्या नाव मानैक्यार्ध । त्या मानैक्यार्धां हूनु ग्रहांतर अधीक असे तरि समागमुयुद्धयोग बिंबांतरयुद्ध होय ॥

॥ असमेति ॥

आतां दोहिं ग्रहां चा विक्षेप भिन्न दिसे चा तरि दक्षिण दिसे च्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें हारविलें । उत्तर दिसे च्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें जितिलें । अणि दोहिं चा विक्षेपु येक दिशा तरि उण्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें हारविलें । यं णे प्रकारें ग्रहां चि हारिजिति जाणिजे ॥

॥ समकळयोरिति ॥

जे वेळे चे समकळ ग्रह दोन्हि होति उदयात्पूर्वक ते वेळे चें नत साधूनु सूर्यग्रहणप्रकारें लंबन आणजे । त्या लंबनघटिका जितुक्या येति तितुक्या घटिकां युद्ध होय जाणिजे ॥

॥ इति श्रीब्रह्मदेवाचार्यकृतौ करणप्रकाशे ग्रहयुत्यधिकारो नाम नवमः ॥ शके १५४१ सिद्धार्थी संवत्सरे । नृसिंहभट्टात्मज नारायणेनेदं पुस्तकं लिखितं संपूर्णं ॥

॥ अवक्रयोरिति ॥

आतां ज्या ज्या ग्रहा सि युद्ध होइल । ते ग्रह दोन्ही वक्र-गति असे अथवा रुजुगति असे त्या दोहिं ग्रहा च्या गति अंतर कीजे । आणि दोहिं ग्रहां सि अंतर करुनु त्या च्या कळा कीजे गत्यंतरें भागु दीजे । लब्ध दिनादिफळ येय । अथवा येकु ग्रहा वक्र-अणि येकु रुजुगति असे तरि । त्या च्या अंतरलिप्ता करुनु । त्या दोहिं ग्रहां च्या गति मेळउनु भागु दीजे । ते लब्ध गतैष्यदिवस होति ॥

॥ गत्यंतरेति ॥

आले गत-येष्य-दिवस ठेउनु । दोहिं ग्रहां च्या गत्यंतरलिप्ति नें गुणिजे । आणि त्या दोहिं ग्रहां च्या गति ऐक्य-करुनु भागु दीजे । कळादिफळ घेइजे । तें फळ येष्यदिवस तरि दोहिं ग्रहां सि मेळविजे । गत दिवस तरि उणें कीजे । इतुक्या नें ते दोन्ही ग्रह समकळ होति । अणि येकु ग्रहा वक्र असतां अणि येकु रुजु असतां या चें विपरीत कीजे । गतियोगें गुणिजे । गत्यंतरें भागिजे ॥

॥ नवदिनेति ॥

भौमादि ग्रहां चे विक्षेपु कळादि सांगिजेल । भौम ९० बुध १२० गुरु ६० शुक्र १२० शनि १२० आतां भौमादिग्रहां चें पातलव सांघिजेल । भौम ४० बुध २० गुरु ८० शुक्र ६० शनि १०० हे क्रमं चि जाणावे ॥

॥ युगेति ॥

भौम २४ बुध २६ गुरु ४२ शुक्र ४८ शनि ३० हे १० गुणिजे । आपुलाल्या शीघ्रकर्णें भागु दीजे लब्ध कुजादि पंच-ग्रहां चें कळादिर्विच होय ॥

॥ भौमेति ॥

भौम । शनि । गुरु । या तिघां सि दुसरें शीघ्रफळ नेंदितां स्वस्वपातभाग फेडिजे । अणि बुधशुक्रा च्या शीघ्रोच्चा सि अपुलालें मंदफळ संस्कारून पातभाग त्या त्या चे फेडिजे ॥

॥ स्वंस्वंपातमिति ॥

अपुल्या अपुल्या पातभाग फेडिल्यां ग्रहा ची भुजाजीवा कीजे । त्या ची जीवा ठेउनु सांघितल्या स्वस्वविक्षेपें लिप्ति नें गुणिजे । स्वस्वचलकर्णे भागु दीजे । आलें लब्धकळादि स्वस्वविक्षेप होय । पातु फेडिला ग्रह जे दिसे चा होइल ते दिसे चा विक्षेपु जाणिजे । आतां चंद्रसमागमु अणितां सूर्यग्रहणप्रकारें चंद्रविक्षेपां तु अवनतिसंस्कारु कीजे ॥

॥ शरयोरिति ॥

ज्या ज्या ग्रहा चि युति होईल त्या दोहिं ची येक दिशा तरि अंतर कीजे । भिन्न दिशा तरि अक्य कीजे । त्या नाव मानैक्यार्थ । त्या मानैक्यार्था हूनु ग्रहांतर अधीक असे तरि समागमुयुद्धयोग विंवांतरयुद्ध होय ॥

॥ असमेति ॥

आतां दोहिं ग्रहां चा विक्षेप भिन्न दिसे चा तरि दक्षिण दिसे च्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें हारविलें । उत्तर दिसे च्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें जितिलें । अणि दोहिं चा विक्षेपु येक दिशा तरि उण्या विक्षेपा च्या ग्रहा नें हारविलें । यं णे प्रकारें ग्रहां चि हारिजिति जाणिजे ॥

॥ समकळयोरिति ॥

जे वेळे चे समकळ ग्रह दोन्हि होति उदयात्पूर्वक ते वेळे चें नत साधूनु सूर्यग्रहणप्रकारें लंबन आणिजे । त्या लंबनघटिका जितुक्या येति तितुक्या घटिकां युद्ध होय जाणिजे ॥

॥ इति श्रीब्रह्मदेवाचार्यकृतौ करणप्रकाशे ग्रहयुत्यधिकारो नाम नवमः ॥ शके १५४१ सिद्धार्थी संवत्सरे । नृसिंहभट्टात्मज नारायणेनेदं पुस्तकं लिखितं संपूर्णं ॥

॥ अथ कार्मुकसिंजनीग्रहणकर्म विना
लघुक्रांतिसाधनं ॥

स्युः क्रांतिखंडानि यमांगराम ३६२
कव्यग्रयो ३४१ गोनववाहवश्च २९९ ॥
षट् त्र्यश्विना २३६ खेषुभुवो १५० द्विबाणा ५२
युक्तायनांशग्रहवाहुभागाः ॥ १ ॥
तिथ्युद्धृतालब्धमितानि तानि
योज्यानि भोग्याहतशेषकस्य ।
तिथ्यंशकैः क्रांतिकला भवन्ति
युक्तायनांशाद्ग्रहगोळदिकाः ॥ २ ॥

॥ अस्यार्थः ॥

३६२ । ३४१ । २९९ । २३६ । १५० । ५२ । अनुक्रमे चि
क्रांतिखंडके हि जाणार्थि । भुज २ । १८ । ३२ । १५ ।
या चे भाग ७८ । ३२ । १५ । या सि १५ भागूनु फल
ईल ५ या वरूनु पांचा खंडका योग कीजे । तो इतुका
१३८८ होय । भोग्यखंडक ५२ या णे ३ । ३२ । १५ । हे
अंक गुणिजे ते इतुके १८३ । ५७ । या सि १५ भागूनु
कलादिफल ईल १२ । १६ । या सि खंडकयोग मेळविल्या नें

(ह्या पुढें कांहीं पानें गहाळ)

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ-पुणे

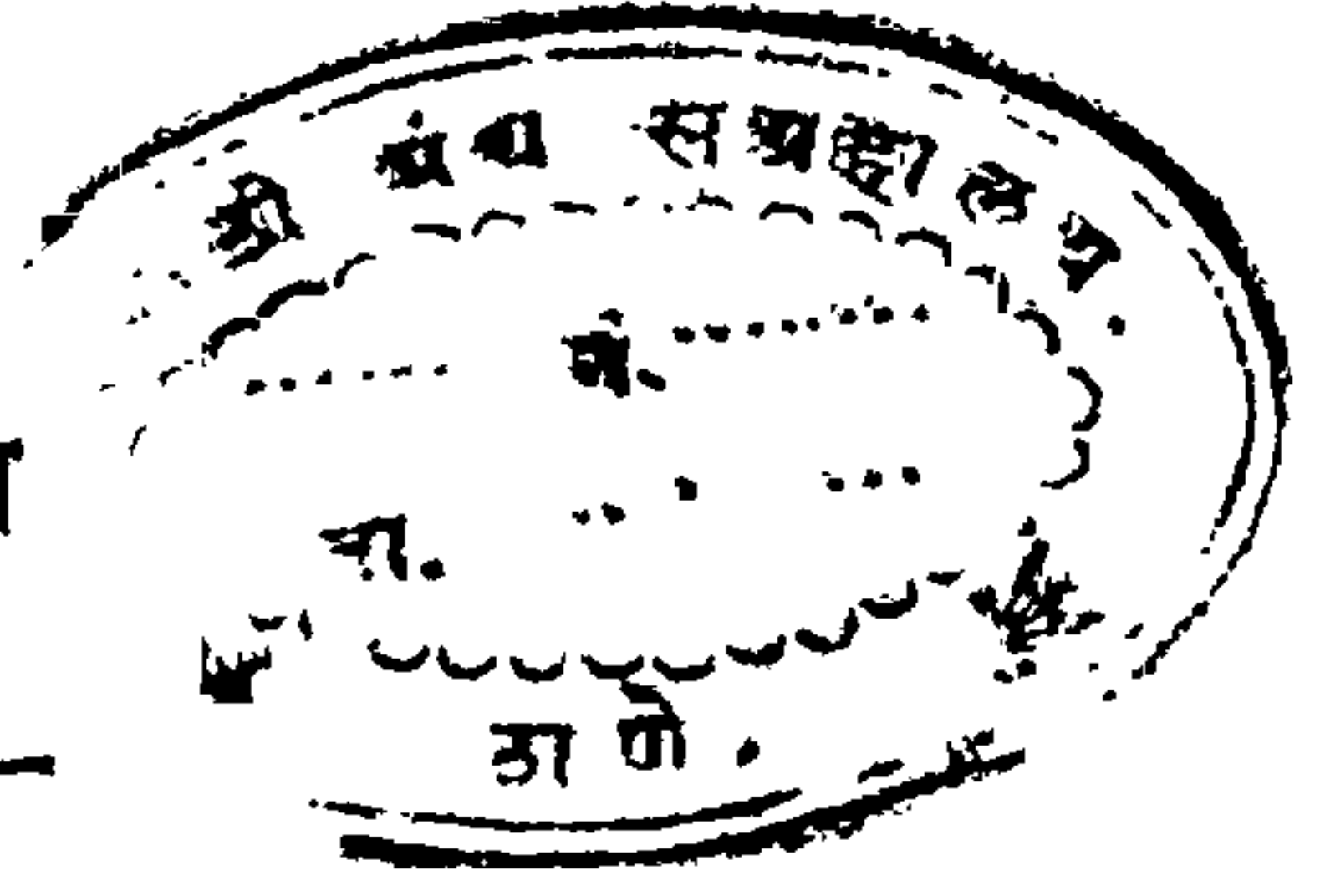

श्रीनिरंजनस्वामी कऱ्हाडकर यांचें चरित्र

प्रस्तावना

प्रस्तुत चरित्र कऱ्हाड येथें देवांच्या दफतराचा गळाठा पाहतांना सांपडलें. निरंजनस्वामींचे नातू भगवान यांनीं हें चरित्र रचिलें. प्रस्तुत प्रत बहुत जुनाट आहे. दुसरी एखादी तरी जुनी प्रत शोधा अंती सांपडेल ह्मणून बहुत खटपट केली, पण सफल झाली नाहीं. तेव्हां मिळाल्या त्या एक्या प्रतीवरून च प्रस्तुत प्रत छापिली आहे. मूळ प्रतीत अगदीं दोबळ काऱ्हामात्रांच्या ज्या चुक्या दिसत होत्या त्या सुधरून व फार च थोड्या स्थलीं व्हस्वदी-घांचे फेरफार करून पाठ तयार केला आहे. मूळ ग्रंथांत अथपासून इतिपर्यंत बिनतूट लिखाई आहे. सबब वाचनसुखार्थ दर विषयाला नवे कलम मी पाडलें आहे.

वि. का. राजवाडे.

श्रीनिरंजनस्वामी कन्हाडकर

यांचें चरित्र

॥ श्रीगुरु गजानन ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः श्री कुलदेवताय नमः निर्गुण निरंजन गजानन
त्या चे सगुण चरित्र-वर्णन पुर्वी श्री-करहाटक-क्षेत्रीं तुक पाठक,
गोत्र सांख्यायन, शाखा वाजसनेइ कुल-दैवत दक्षण-केदार व
आउंध चि येमाइ ॥ तेव्हां त्यास पुत्र संतान नव्हते. यास्तव त्या
चि स्त्री पार्वतीबाई यानी नृसींहास प्रदक्षिणा वर्षभर तीन लक्ष केल्या
व तुक पाठकानि शणेश—तिर्थीं बैसोन वेदा चि पारायणे बहुत केलि
व जपतपादि साधने बहुत केलि तेव्हा स्वप्नी श्री गणपती ने वर
दील्हा की तुह्मास पुत्र होइल त्या चे उदरी आह्मी अवतार घेउन गण-
पती-च्यरीत्र प्रगट करू ॥ ऐसा पार्वतीबाईस श्रीनृसींंह स्वप्नी वर
दिल्हा की तुह्मास पुत्र होईल त्या चे नाव नरसिंंह ठेवणे ॥ अनंतर काले
करुन पुत्र जाहाला त्या चे नाम नरसिंंह ठेविले ॥ दो वरसा चे
मूल जाहलीया वरी तुक पाठक श्री कासीयात्रेस गेले तेथे पार्वती-
बाईस विस्वनाथ-क्षेत्री दुसरा पुत्र जाहाला ह्णोन त्या चे नाव
विस्वनाथ ठेविले ॥ मग घरास आलीया वरी दोघा मुला चे व्रत-
बंधविवाहा नंतर वेदशास्त्राधेन जाहाले विश्वनाथ पाठकास संतान
हि जाहाले परंतु नरसिंंह पाठकास संतान न जाहाले ह्णोन चिंताप्रस्त
होते ऐसीयासि नरसिंंह पाठका चे मैत्र गणेशबावा नामे करुन परमहंस
थोर तपस्वी मौजे सवादे येथे डोंगरा वरी सिद्धेश्वर माहादेव याच्या
देवळा मधे तपश्चर्या करोन राहत होते ते कृष्णास्नानास अखंड कराडी
येउन नरसिंंह पाठका चे घरी राहत असेत त्यानी आज्ञा केली की

तुमच्या वडिलास श्रीगणपती चा वर आहे तरी उभ्या चतुर्थ्या एक-
 वीस करा त्याचे आज्ञे वरून नरसिंह पाठक व त्याची स्त्री परश-
 राम ना ह्येत्रे याची कन्या कृष्णाबाई या दोघानी उभ्या चतुर्थ्या
 येकवीस केल्या फलाधेस जाहाला तरी गर्भसंभव जाहालीया वरी
 प्रतिमासी रजस्वला होत असेत पुराणकथाश्रवण तीर्थयात्रा
 उपोशणे करावी हे च ढोहाले होत होते परान्नाचा वास आला
 ह्यणजे वांति होये आठवे मासी माघ शु॥ चतुर्थी दोन प्रहरा रेवती
 चा प्रथम चरण सिद्धीयोग भोमवासर वणिजकरण शके १५५९
 इश्वर नाम संवत्सरीं ॥ परशराम नाइक ह्येत्रे कऱ्हाडकर यांस दोघी
 कन्या येकी चे नाव कृष्णाबाई ती नरसिं पाठकास दिल्ली होती
 प्रसूतकाळी यथास्थीत वाळंतपण व्हावे ह्यणून वडील वहीण कोंडूबाई
 मौजे तुलसणसवादे येथील कुळकर्णीण तिने आपल्या बापाच्या
 घरास नेले. कृष्णाबाईस पुत्र जाहाला ह्यणजे यलह्या कुलदेवते चें
 नाम ठेउं ॥

(२) मग जन्म पुत्राचा जाहालां मग येल्लोबा नाम ठेविलें
 कऱ्हाडी जन्म जाहाला तेव्हां गणेशबावानी मुला ची चिन्हें
 पाहीलीं तो ध्वजपद्मउर्ध्वरेखा पाई ललाटि पंचरेखा विसा बोटीं
 चक्रें आकृति गजानना चि करी सरस्वति धन आयुष्य यश
 पद्मकरमुळी पंचरेखा कोंपराचे ठाइ माहायात्रारेखा नेत्र
 पाय कर नखे ओष्ट आरक्त पाहुन प्रसन्नवदनास प्रदक्षिणा
 केल्या नमन केले मग देव जन्मला नरसिंह पाठकास सांगीतलें
 तुह्यास पुत्ररत्न जाहाले त्यानी जन्मकाल वर्तविला जन्मनाव देव ऐसे
 आले सूर्य ब्रहस्पती शुक्र उंच स्थानी पडीले व सौम्य ग्रह केंद्रस्थानी
 त्रिकोनी पडिले व खलग्रह अरिभुवनी सहजस्थानी पडिले या
 नंतर गणेशबावा बोलिले की निर्गुण निरंजन देव तुमच्या
 उदरी अवतरला आहे ॥

स्थानं न मानं न च नाद बिंदु-
रूपं न रेखां न च वर्ण वर्णो ॥
दृष्टं न दृष्ट्या न श्रुतेन श्रुत्या
स्तस्मै नमो देवनिरंजनाय ॥ १ ॥

हा देव अवतरला आहे यास्तव निर्गुण निरंजन च नाव ठेवणे बधुत्वे करून या सतसंगती-सुखाचा हेत मजला हि फार आहे यास्तव मी हि तुमच्या उदरास येतो परंतु माझे नाव गणेश च ठेवणे ऐसे सांगून प्रयागी देहपतनार्थ आनुष्ठान करित होते तो इकडे कृष्णाबाई चा अवतार पूर्ण जाहाला तेव्हां मुलाचे सवरक्षण कोंडु आका सवादी-यांत होती त्यानी च केले मुलाने कधी दुधपाना साठी रुदन केले नाही अखंड हाशवदन गाईच्या दुग्धाने संरक्षण जाहाले नामकर्ण कराव-यासी मुलास आणून नामकर्ण केले निर्गुण निरंजन नाम ठेविले नरसिंह पाठक कुर्दवड्यास गेले होते यास पुत्र जाला हणोन आनंदमूर्तीचे गुरु रघुनाथस्वामी यानी कपिला व्याला गाय पाठवून दिली ती तीन वरसे दूध देत असे ताचे दूध देवास पाजीत येके दिवसी रांगत जाऊन गाईच्या स्थनास मुख लाउन दुध प्याले त्या दिवसा पासून देवाची क्षुदेची वेल आली हणजे गाई पासी सोडात तीन वरसे अन्न भक्षिले नाहीं ॥

(३) एकदा मुलास आउंदच्या देवीच्या नमस्कारास नेले तो तेथे मौनीबाबा परमहांस आले होते त्यानी मुल मांडी वरी घेउन

गणराज भज + + + + + कीर्तनात् ॥

भक्तिज्ञानविरागेन त्रिलोक मुग्धरस्व भो ॥ १ ॥

हा शिलोक भूरजपत्री लिहोन ताइती घालोन सवरक्षणातें मुलाच्या गळी बाधिला ॥

(४) धाकुटपणी खारट तिखट कडू आंबट गुल चिच हे पदार्थ आवडत नसत सुद्रस्पर्श जाला हणजे वांति होय शिले उचीस्ट

घातलीया दुसऱ्याचे पात्री जेऊं घातलीया वांति होय घृत आवडत नसे लांब करोन वाहाडा हणत हणजे उष्ण तुपात पाणी घालोन धार सोडली हणजे स्तुष्ट होयेत ॥

(५) धाकुटपणी मुला मध्ये खेळताना कथा करावी हणावे की मला प्रेम आले हणोन नेत्रास अश्रुपात आणावे

(६) गणेशबावास कृष्णावाड् चे वर्तमान कलता च देशास येउन पदर पसरोन कन्या मागोन बहुत आग्रहे करुन नरसिंह पाठका चे लग्न करविले मग प्रयागास पुनरपि जाउन देहपतन केले ॥

नरसिंह पाठक प्रथम मुलाचे नाव न ध्यावे यास्तव देव या जन्मनामे करुन बोलावीत ॥

दुसऱ्या वरसा पासून गजाननाचा छंद मुलास ॥

• त्रितीय वरसी लघु पताका (क)रुन मुले मेलवून यात्रे चे चिन्ह दाखवावे

चतुर्थ वरसी मुले मेळऊन लाहान पाषाणाचे देव मांडोन मोरया मोरया हणोन नाना पत्रे पूजा करुन नांचावे

पाचवे वरसी मुला सह वर्तमान कृष्णातीरी गारगोख्याचे टाल करुन देवा पुढे गणेश-नाम-कथे चे चिन्ह दाखवावे

साहावे वरसी वृतबंध केला विश्वनाथ पाठक चुळते यानी वेद-अभ्यास आरंभिला परंतु त्याचे मन तेथे बैसेना हणोन चुकाउन गणेशतीर्था स्नानसंध्या करीत बैसेत यास्तव क्रोधे करुन विश्वनाथ पाठकानी परसात बोरी च्या झाडास येक दोन वेला बांधून ठेविले कोंडिले परंतु देवाने येउन हात सोडिले येके दिवसी 'हात कोण सोडितो हणोन लंपोन पाहिले' तो आपले आपण च हात सुटले

(७) गणेशतीर्थास मुल जाऊं लागले हा कोठे जातो हणोन फोकाटी घेउन पाठी मागे चालिले तों मुलाने गणेशतीर्था स्नान करिता च स्वेत हस्ती विश्वनाथ पाठकाच्या आंगा वरी धावला भयाभीत घरास पळोन आऊं चिंताग्रस्त जाहाले की मुलास काही

विद्या येइना तेव्हां मुल घरी येउन होमसालेंत बैसला होता तो येक दोन वेळा वेदश्रवण जाहाला होता तो पाठ हणो लागला तेव्हां त्यास कलले की हा देवाचा अंश आहे

(८) नरसिंह पाठका चे यजमान विसावा नाईक गव्हार त्यांचे घरी नरसिंह पाठक वेंकटेशमाहात्माचा जप करीत होते तेव्हां नाईक वेंकटेशाचे यात्रेस गेले तेव्हां बोलिले की पाठकजीस पुत्र जाहाला हणजे वेंकटेशा चें नाव ठेऊं त्या वरून कोनेरी नाव ठेविलें ते कोन्हेरी या नामे करून बोलावीत होते ॥

(९) मुला मध्ये क्रीडा करते वेळेस योग्याचीं चिन्हे पाहून मुले योगीराज हणून बोलावित असेत परान्न असले हणजे लटके च वांति होती हणोन उठोन येउन आजोली परशराम नाइका चे घरी जेवावे दक्षणा उपाध्यास घावी ॥ मग तेथे जप करीत वसेत ॥

(१०) वडील कोणा यजमाना कडे गंगातीरी पाठवीत तेथे जे दक्षणा येइल ते ब्राह्मण दक्षणे साठी कलह करीत त्यास देत असेत देकार व सांतीकपुष्टीकास गेले तरी तेथे कोणी अंध पंगु वस्त्रहीन दुर्बल पाहिले त्यासी आंगावरील वस्त्रे व कडी कुडक्या मुद्या पवित्रे कटीसुत्रादिक घावि यामुळें नरसिंह पाठक देशावरास ग्रामंतरी गेले असता विश्वनाथ पाठकानी येके दिवशी वस्ता हरवितोस बाहेर जाउ नको हणोन घरात कोंडोन ठेविले देवाचा नेम की गणेशतीर्थी गणपती स्थापीला होता त्याची पूजा केल्या वाचून अन्न न घ्यावे यास्तव उपोषण केले तों रात्री विश्वनाथ पाठका च्या स्वप्नात ब्राह्मण बोलिला की आह्मांस उपोषण आजी तुह्मी करविले मग दुसरे दिवसी पंचा टोपी देउन बाहीर वागावयासी निरोप दिलहा ॥ जगन्नाथ (त्रिंबक) बावा रामदासीयापासी जाउन देव बोलिले की आह्मास मंत्र जपावासा होतो त्यावरून श्रीरामदासस्वामी अकस्मात कराडास आले होते त्याच्या भेटीस

पूजासाहित्य घेउन देवास नेले जगंनाथ(त्रिंबक)बावानी प्रार्थना केली की या मुलास येक मंत्र सांगावा तेव्हा रामदास देवास बोलिले कोदंडपाणी-सीता-लक्ष्मण-युक्त रामाचे सावळ्या मूर्तीचे ध्यान करा मग मंत्र सांगतो तेव्हां देवानी ध्यान केले तों ध्याना मध्ये सूर्पकर्ण सुंडादंड ब्रह्मदुदर मुर्ती वांचोन कांहीं दुसरे दिसेना ऐसे रामदासास सागीतळीया वरी रामदासानी मस्तकी हात ठेविला नमस्कार हि केला बोलिले की साक्षात् गणपती तू आहेस गणपती तुला उपदेश करील ॥

छंद लागला मानसी हे पद त्या वेळेस केले ॥ जयराम स्वामीचा अवतार पूर्ण जाहाला ते वेळेस विठावावावास सांगी- तले की आह्मी या संस्थानची माळ कराडकर नरसिंह पाठका च्या मुलास देतो या देहा च्या सार्थकास कराडास जाल तेव्हां त्या मुल करवी सार्थक करोन येथे घेउन येणे त्या वरून विठावावावा कराडास आले होते तो जयरामस्वामीनी ब्राह्मणरूपे रुद्राक्ष-माळ गणेशतीर्थी देवा च्या गर्ली घातली ते देवापासी जपा ची माळ अखंड होती तो ब्राह्मण अदृश्य जाहला विठावावावानी देवा करवीं सार्थक करावया साठी नरसिंह पाठकास सविस्तर सांगितले परंतु ते बोलिले आह्मास एक च पुत्र आहे देता येत नाही ॥

(११) येकदा देवास घेऊन निगडीकर रंगनाथस्वामी यांच्या घरांस नरसिंह पाठक आले त्यास बोलिले की हा आमचा पुत्र देवपिसा आहे जपावयासी मंत्र सांगा ह्मणतो हे ऐकोन रंगनाथ स्वामीनी मुलास साष्टांग नमस्कार घातला आलिंगन दिले योगचिन्हें पाहोन अष्टभाव उत्पन्न जाहाले बोलिले की हें साक्षात् निरंजनस्वरूप अवतरलें आहे हा च विश्वास सर्वास उपदेश करोन तारील विनायका वाचून देव नाही हे पद रंगनाथस्वामीनी केले

(१२) मग श्री कामीराजपंत पालखीपदस्त थोर धंदा करोन

प्रतिष्ठानी राहात होते ते येकदा कन्यागतविध करावयास कृष्णातीरास आले त्यां चे तीर्थपुरोहित नरसिंह पाठक यां चे घरी राहिले ते परम गणेशभक्त होते देवार्चन जपादी उपासना पाहोन स्वामीची निष्ठा बैसली विनायका काकुलती हे पद त्यांजपुढे ह्मणोन अनुग्रहार्थ प्रार्थना केली ते बोलिले की लेकुरपणी हे गोष्टी घडणार नाही यावरी पुनरपी अमर्यादेने कैसें ह्मणावे या दुःखे भयें करोन श्रावन मासीं मास पर्यंत ते राहिले होते तों प्रतीदिवसीं आहार न्युन्य जाहाला शरीर बहुत शुष्क जाहालें भाद्र(पद) शुध चतुर्थीस शमी मंदार दुर्वा वेउन गणेशतीर्थीं पार्थिवगणेशा ची मूर्तीं करोन पूजिली गणपती चे ध्यान करोन हा अभंग ते समई ह्मटला

विनायक देवा । कैसी नेणो तव शेवा ॥

ते क्षणी प्रेम अष्टभावयुक्त मुर्छा आली ते वेळेस सप्त वर्षांचा अळंकारयुक्त मुंजा मूल येउन कानी येकाक्षर-बीज सांगीतले सावध होतांच तो मूल कोठे दिसेना मग क्षणक्षणा अष्टभाव होत आहेत तसेच घरास येवोन आजि माहाचतुर्थीं गुरुपूजा करावी ह्मणोन कासीराजबावा पासीं आले तों गणपती च्या मुर्तीस पूजासमारंभ होत आहे कीर्तनपुराणादिक चर्चा होत आहेत तों साष्टांग नमस्कार त्या चे चरणी घातला पायावर उदक घालून तीर्थप्राशन केलें त्यानी पुसिले की कंठ सद्गदीत कां जाहाला पूर्व वृत्तांत सांगतांच येकांती नेवोन कोणतें अक्षर सांगीतलें तें पुसिलें तों माहागणपतीचें येकाक्षर-बीज कळलें तेव्हां बोलिले की श्रीगणेशमाहामंत्र तुंज सांगीतला तुझे नाम गणेशदास ऐसे असोन त्या मंत्रा चें अनुष्ठाना चे विधान सांग त्यानीं सांगीतलें गणपती चे गुण वर्णवियास आज्ञा दिल्ली स्वकीय कवितेने गुरुमूर्ती पुढे रात्रौ कीर्तन करीते वेळे गणपती ची मूर्ती नृत्य करीता कासीराजस्वामी च्या दृष्टीस पडे ॥ कासीराजस्वामीनि पुसलें किं या मुलाची मातुश्री काय जाहाली घरीच्यानि सांगीतलें कीं मेली ऐसें ऐकतां मुलाने शोक मांडिला मग रुदन करीत

ह्येत्रेयाचे घरीं कोंडूआका होती त्यांच्या गळा पडोन वर्तमान सांगी-
तले किं तु माझी माता असता तुला मेले ह्यणतात ती बोलली की ते
ह्यणतात ते खरे आणि तू ह्यणतोस ते खरे ॥ म्यां पालण केले
यास्तव तू ह्यणतोस ते खरे ॥ ऐसी ममता पाहून कासिराजस्वामी-
नि वेदांतसार देवास पढविला तप करा ह्यणोन आज्ञा करुन
प्रतिष्ठानास गेले ॥

(१३) ग्रामस्त ब्राम्हण वांगीस देकारास गेले येक ब्राम्हण देवास
हि घेउन गेला ॥ येते वेळेस हा काही व्रीतिस उपद्रव करील म्हणोन
या भयें करुन कोरडे विहिरितु ढकलोन दिल्लें गाळात जाउन पडले
उदका साठी कोणी ग्रहस्त आले त्यानि काढोन घरास पावते केले
परंतु ज्याने ढकलिलें त्याचें नाव सांगीतलें नाहीं ॥

(१४) विश्वनाथ पाटकार्नी हा मुळ काही मेळविना म्हणोन
सैदापुर व गोवारे सांगावयाची आज्ञा केली यास्तव पंच्यांग घेउन
पाटलाची च्यार घरे सांगोन सैदापुर चे देवि पासी व चवडेश्वरी पासी
श्री गणपतीचीं पदें करोन बैसतसेत सहजा मधे मिळेल ते घेऊन
साईकाळीं घरास येत या मुळें हा मुळ जोतिष आटोपावयास शाहाणा-
व्हावा ह्यणोन टेंबू चे पाटलाचे स्वाधिन केला की या करवी गाव
चालवणे मग देवानी टेंबू चे खोलेस्वरा पासी शूद्रा चे परसातील
पाला भक्षून तीन महिने अनुष्ठान केले ॥

(१५) हे वर्तमान तीर्थरूप देशावरास गेले होते विश्वनाथ
पाटकास कळता च मुळास नेत होते परंतु आई नामक कोंडूआकाने
बलात्कारे घरास आणिले

(१६) या नंतर नरसिंह पाटकाची दुसरी स्त्री वेणूबाई
यांला पुत्र जाहाला त्याचे नाव गणेश ठेविले ते हि परम तपस्वी
विरक्त शुक्लव्रितिने योगक्षेम करुन तीन प्रहर पर्यंत अनुष्ठान
करित असत ॥

(१७) पुर्वि कोंडुआका नरसिंह पाठकास बोललि किं येक पुत्र तुहास आहे वडील पुत्र तुमच्या हि कार्या चा नाही आर्ही धाकुटपणा पासून या चे बहुतसे संवरक्षण केले आहास हि पुत्र नाहीं हा पुत्र आहास देणें कुळकर्णा ची व्रिती यास सिकऊन तुळसण व सवादें दोनी गांव कुळकर्णा चे यास देऊं हणोन बोललि नरसिंह पाठका च्या चिति नव्हतें परंतु विश्वनाथ पाठका चे आप्रहास्तव मुलाचे लग्न करून कोंडुआका बराबार सवाद्यास पाठविला परंतु तेथे सिधेश्वरा जवळ श्रीगणपती ची प्रतिमा स्थापून येकान्न भक्षुन वर्षभर येकाक्षरी जप केला मग कोंडुआका तुळसणा मधे राहावयास आली तेथे हि पर्वता मधी गणपती स्थापून दुध-पान दोन वर्षे अनुस्तान केले ॥

(१८) मग येळगाव चा पाटील शिष्य जाला येळगाव च्या खिडीत पुर्वी गणपती होता तो देवानी स्थापून वर्षभर तेथे अनुस्तान केले

(१९) भाद्रपद शुध चतुर्थीस रुद्राजी चंदो देशपांड्यास सांगोन कराड चा बाजारनेऊन येळगाव च्या गणपती पासी पताका कथा संतर्पणादि करू लागले प्रतिवर्षी यात्रा भरवीत होते मग दृस्टांत जाला कीं हे यात्रा मोरेश्वरी करीत जा तेव्हा मोरेश्वर कोठे आहे हणऊन मोरेश्वरास आले पुराणप्रसिध स्तळ रमणीक पाहून परम संतुष्ट जाले तेथ विचवडकर नारायणदेवास द्रिस्टांत जाला की देवाचे पालखी पुढे उजवे बाजूस कथा निरंजनस्वामी करतील समस्त ब्राह्मण मिळून त्याची प्रार्थना करणे डावे बाजूस तुह्मी कीर्तन करणे व मोरो पाटीलास सांगितले की पानपत्रावळ व वैरण सरपणाचे साहित्य करीत जाणे या प्रमाणे येकूणहातर यात्रा मोरेश्वरा च्या देवानीं केल्या ॥

(२०) येकदा मोरेश्वरीं अलवणी पीठ भक्षोन पुरश्चरण केले ध्येत्र

मासी करे च्या येकवीस प्रदक्षणा करावयासी सासवडा पावतो चालले सौपान देवा च्या समाधी जवळ नागनाथा च्या देवळांत येक दिगंबर पाहातां च देवानीं नमस्कार केळा अवधूताने वर्तमान पुसताच सांगितले की करे च्या प्रदक्षणेस जातो तेव्हा परमहंस बोलिले की आमचे नाम अवधूत योगी आह्वास ही प्रदक्षणेस येणे आहे तेव्हा दोघे हि चालले देव बरोबर उपकरणी नारेला ची वजीर्ण घोंगडी दोन पंचे टोपी तारक त्या मार्गी चालतां अनेक व्रक्ष आरण्यातील फले फुले उदका समीम वाळूमधे पत्रावळी वरी घालोन आणीक पत्रावळी वरी वाळू पसरोन उकडोन अग्नीने मग भक्षीत ॥

(२१) मार्गी अवधूत बैसावयासी हरण सुकर कोल्हा रोही व्यात्र घेत असत जेथे अस्तमान अरण्यात होईल तेथे च राहादे त्या प्रांती वस्ती नव्हती अवधूताने गणेशगता देवास पढविली नाना कवतुके या प्रमाणे एकवीस प्रदक्षणा करून मोरेश्वरी पारणे करून अवधूत बोलिले तीन वेळ तुह्वास दरशण देईन ऐसे बोलून अदृश्य जाहाले ॥

(२२) मग देव कराढास आले तो नरसिंह पाठका चा काल जाहाला सार्थक केलीया वरी विश्वनाथ पाटक चुलते बोलिले की आमचे बाप भाऊ मुले पुर्वी बालेघाटा कडे गेले आहेत उरली जे वींती तुह्मी आटोपणे आह्मी यजमाना ची घरे आटोपितो त्यास देवानी उत्तर दिले की आमची वींती गजानना चे पाय आहेत हे पद केले ॥

॥ पुण्या देसी माझे माहेर साजणी ॥

तेव्हां संसार आटोपि ना हणोन पुस्तक वस्त्रपात्रा चा वाटा न देतां बाहेर घातले ॥

(२३) सापत्न माता बंधु स्त्री आपण कमलेश्वरा च्या देवळात राहिले हे वर्तमान गंगाजी दादाजी सुभेदार गणेशभक्त कोटांत होते त्याणीं ब्राह्मणवेसी जवळ पोफल्यां च्या पूर्वे कडे पंचवीस हात रुंदी साठ हात लांब वाडा होता तेथे गणपती ची पाशाणप्रतिमा

हांती ते स्थान देवास दिल्ले व विसावा नाईका पोफले यानी विपत्ती काली नरसिंह पाठका पासून सतावन व्हन घेतले होते त्या बदल स्थळ देवा च्या स्वाधेन करून बारा हात रुंदी साठ हात लांब द्रेउन परंडिया वडे गेले तेव्हां हें पद केलें ॥

॥ गणेशा तुज विणे क्षण न ठेवी मज ॥

(२४) एके दिवसी योगक्षेमा साठी शुक्र व्रती करू लागले तेव्हा इष्ट मैत्रानी निशेध केला त्यास उत्तर दिले हे पद ॥

॥ गणेशा विसाव्या जीविच्या जिवलगा ॥

वाई पासून पंढरपुरा परीयंत कुरुंदवाडा पासोन कोल्हापुर पर्यंत ब्राह्मणा चे घोघर सांगीतले असे की पहिली गणेशा ची वैरण एक्या केळींत ठेवणे ते धान्य खंड्या च्या खंड्या लोक घरास पाठवीत ते हि ब्राह्मणा करवी लुटवीत प्रतिवरसी सर्वश्वे दान ब्राह्मणास करीत असत प्रतिदिनी आपण अलवणी पवित्र पदार्थ एक्या पात्रात उजव्या च हस्ते काडोन भक्षीत हे व्रत दोन वरशे केले ॥

(२५) एके दिवसी सासुरवाडीस गेले त्यानी नैवद्या चे अनेक पदार्थ आणून दिल्ले त्याच्या समाधानार्थ मान्य करून एकीकडेस ठेविले दुधातील वलवटे शाखा भक्ष चरु वरण मात्र उजव्या हस्ते पुर्व-व्रत करिता सासू स्वशुर पाहोन श्रम करून बोलिले की लोक ज्या प्रमाणे संसार वेवहार करीत आहेत त्या प्रमाणे वेवहार करावा ॥ त्यास उत्तर दिल्ले हें पद

॥ मज नावडे हो आणिक ॥

(२६) भिक्षे चे धान्य पुस्कळ येऊं लागले लणोन ब्राह्मणास तर्पण करू लागले काही दिवस चाललें पुढे दुस्काला च्या मुळें बहुत पात्र होऊं लागले घर ची करावयास कटाळलीं यास्तव सूर्योदया चे पूर्वी श्रान करोन अगासीव पर्वता चे गुंफेत जप करीत असत रात्री घरास येत हे लोकांत प्रगट होता च तेथे ही दर्शनास लोक जाऊं

लागले या उपद्रवा मुळे वारुण प्रांति पाडुंबरे गाव आहे तेथे जाऊन राहिले पर्वता चे दरीत गणेश स्थापोन दोन प्रहर पावेतो श्चान-संध्या करोन येते वेलेस उंबरें घेऊन घरास येत ती उंबरें आकाबाइसी नेऊन पंचमाहायज्ञ करून उभयता भक्षीत तव एके दिनी तपोवनास देव गेले असता एक वाणी बारीक तांदला च्या गोण्या दोन घेऊन आकाबाई मांडवांत होती तेथे येउन बोलिला की लवकर आपले तांदूल घणे आह्वास पुढे मिठाचे खेपेस जाणे आहे मग आकाबाईनी पुसिले की कोठून आला तुमचे नाव काय तो बोलिला सुपे देशांत निरंजनबावाचा मैत्र मोरोपंत कोण आहे त्याने वेठ आह्वास सांगीतली की हे तांदूल निरंजनबावाचे घरीं देउन मिठा चे खेपेस जणे आमचे नाव गणसेट तेव्हां आकाबाई बोलिली की त्याचे आज्ञे व चून तांदूल आह्वास घेता येत नाहीत ते रागास येतील तेव्हा वाणी रागे भरला की बाघा चे रान आमचे संगती चालले आह्वास एकटे राहता येत नाही ह्मणोन गोण्या उसऊन तांदूल ओतोन गेला तो माध्यानकाली देव हि आले तांदूल कोणाचे ह्मणोन पुसिले तेव्हा आकाबाईनी सविस्तर वर्तमान सांगता च कंठ सद्गदीत जाला नेत्रास अश्रुपात आले देवा तुला फार श्रम जाले देवा तूं कां श्रमलास ह्मणोन बहुत श्रमी जाहले त्या गावां दुर्बल ब्राह्मण होता त्या चे प्रही ते तांदूल नेउन दिलेहे

॥ सर्वापरी कुलक्षण ॥

॥ परी मी तु ज ची शरण ॥

हे पद ते समई केलें ॥

(२७) येथे देवास संकट पडते ह्मणून पुनरपि कराडास आले निमंजग्या पासीं पुर्वी लक्षुमी चे देवालय होते तेथे अनुस्टान करीत असत तो ग्रामात एक सावकार होता त्या ची कन्या गतभर्तृका देवा पासी जाऊन प्रतिदिनी बोले की अनुग्रह द्यावां तेव्हा देव उतर तीस देत की स्त्रियास अनुग्रह आह्मी देत

नाही मग तिने क्रोधे करून संभर पुतळ्या ची माळ घर ची चोरोन सोनारास विकली घरी बांभाट जाहाला तिच्या अंगी चोरी लागली तेव्हां ती बोलिली की लक्ष्मी च्या देवलात गोसावी बसतो त्याने मजला चाळऊन माळ घेतली आहे असे सांगतां च देव घरास आल्या वरी ते ग्रहस्त द्वारीं येउन बसले दोन उगोशणे करवि श्री मग सोनारा चे सदनी ब्राह्मण जाउन लताप्रहार केला की तूं माळ घेतली ती ज्याची त्यास देणे नाही तर तिसरे दिवसी मरसील मग प्रातःकाळीं सोनार भयभीत होऊन पडलां त्याने आपले स्त्रीस स्वप्न-अवस्था सांगितली तेव्हा ते स्त्रीने येऊन सावकारास सांगितले की य ब्राह्मणा च्या गळा तुझी कां पडतां तुमचे कन्येने माळ अणोन आमच्या घरधण्यास विकिली आहे ते माळ आपली घेऊन जाणे मग ते ग्रहस्त माळ घेऊन आपल्या घरास येऊन कन्येस शिक्षा केली तेव्हा हे पद केले

॥ जन हे त्रिविधा परी चे ॥

॥ गुज न कले अंतरी चे ॥

(२८) मग जनांत राहिल्याने अनेक उपद्रव लागतात ह्मणोन भरण्यांत जाऊन ठेंभू च्या खालेस्वरा पासी एक संवत्सर तपस्चर्या केली कराड चे ब्राह्मण दहा जण सिस्ट जाऊन कराडास घेउन आले त्या वरी एके दिवसी अवधूत योगी अर्धरात्री द्वारा पासी येउन निरंजन ह्मणोन हाक मारिली देवानी कपाट उघडोन पाहिले नम-स्कार केला तेव्हां ते बोलिले जे दिवटी चा उजेड जिकडे दिसेल तिकडे येणें त्या पाठी मागे चालते वेलेस दिवटी मात्र दिसे त्या चे श्वरूप दिसे ना तैसे च दिवटी चा उजेड पाहत सूर्योदयास मुद्देश्वरास गेले प्राथःकाळी अवधूतयोगीराजानी दरशन देउन सात दिवस तेथे राहोन चौन्याऐसी आसने व चक्रभेद्र व बंधत्रय व मुद्रा कला व छायापुरुष ही लक्षणे देवास सांगोन आपण अदृश्य जाहाले देव

ही घरास येउन एकदा चाफळास गेले तेथे अनेक माहापुरुष अनेक साधने अनेक विद्या त्याच्या पाहोन हे दाहा श्लोक केले

॥ तुझे भक्त देवा असंख्यात कोटी ॥

देवानी रात्री गणपतीपर तेथे कथा केली मग प्रातःकार्णी कल्याण-बाबा व देव रामदासस्वामी ची तप करावया ची गुहा पाहावयासी गेले तों भयंकर एक कपी गुहेतून निघाला एकहस्ती मना च्या श्लोका ची वही होती ते कल्याण गोसाव्या च्या आंगावर टाकिली दुसरे हस्ती चिटीवरी हा श्लोक लिहिला होता ॥

॥ तपें तीर्थयात्रा व्रते यज्ञ दाने ॥

॥ घडे त्यास जो स्वात्मरूपास जाणे ॥

॥ मना इंद्रिया जिंकितो सत्य वाचा ॥

॥ जगी धन्य तो दास सर्वोत्तमाचा ॥

हे चिटी देवा कडे टाकोन तो कपी गुहेत अदृश्य जाहाला तेव्हा कल्याण गोसावी बोलिले की रामदासा चा अवतारसमाप्ती-समय ज्वळ आला ते वेळे मना चे श्लोक केले परंतु त्या श्लोका ची वही कोठे हरपली होती ते आजि रामदासानी दिलही ऐसे बोलून दोघे हि चाफळास आले ॥

(२९) एके दिवसी सिवरात्रीस सिधेश्वरा पासी जाउन देव कीर्तन करीत होते तेथे नाडोलीकर मल्हार गोसावी आले होते त्याणी उतम कवित्व ऐकोन बोलिले की गण यथास्थित साधले नाहीत ऐसे कवित्व केलियाने बहुत दोष आहे करू नका ऐसे ऐकोन

॥ सावडे गाणे ॥

हे पद केले

(३०) देव परम चिंताग्रस्त जाहाले मल्हार गोसावी तो घरास गेले देवानी निश्चय केला की श्रीगजाननाने आपले गुण वर्णावयासी ना मर्ध्य दिलहे नाही यास्तव हा देह च ठेवणे नाही ऐसा निश्चय करून

धर्माच्या पर्वतावरी उपोशण करीत बैसले एक उपोशण जाहाले दुसरे दिवसी देवास संकट पडतां मल्हार गोसाव्याच्या रूपे श्रुतिबोध-छंद लक्षणा चे पुस्तक आणून देवास पढविले मग आज्ञा केली की नाडोलीस आमच्या घरास तुहां चला आहां हि काही कार्य आहे ते करोन सवे च येतो मग देव नाडोलीस गेले तो मल्हार गोसावी भोजन करीत होते त्यास बोलिले की आह्वास घरास बोलाऊन तुह्मी अगोधर कसे भोजनास बसला ते बोलिले की आमची भेटी कोठे जाहाली होती मग देवानी सविस्तर वर्तमान सांगता च पात्रा वरून उठोन दोघास हि अष्टभाव उत्पन्न होता च दीर्घ स्वरे रुदन करू लागले मल्हारी यासी धर्मा चे पर्वता वरी दोन श्लोक केले होते ते त्यास दाखविले

॥ मल्हारीशर्मा कविराज मोठा ॥ २ ॥

व नाडोलीस आलियावरी तिसरा श्लोक केला

॥ मल्हारीरूपे गणनाथ आंगें ॥

॥ येऊनि छंद श्रुतिबोध सांगे ॥

॥ देऊनिण पुस्तक गुप्त जाला ॥

॥ ध्याई मना तच्चरणांवुजाला ॥ १ ॥

मग देवानी एक्या पात्री सर्व पदार्थ पाक केला दोघानी भोजन करून दुसरे दिवसी देव घरास आले गणेशगीते ची टीका व चरित्र-भाग श्लोक-चाले चे केले ॥

(३१) पूर्वी चुलत्या पासी होते तेव्हा च आकाबाईस नाहाण आल्या वरी गर्भाधानास मूर्त पाहिला त्या दिवसी प्रातःकाली जोतीशा चे गाव कोरेगाव तेथील एकविरे चे देवलात लपून बैसले विश्वनाथ पाटकानी तेथील पाटिलास भोजनास बोलाविले होते तो एकविरे च्या पायां पडावयासी गेला तेथे देवास पाहोन बोलिला की घरी श्रीचे वोटभरण होते आहे तू का येथे लपलास मग बलात्कारे तो कराडाम घेऊन आला तो येथे प्रातःकाला पासून सर्व देवले

घरे गंगातीरे परवत आरण्य शोधून ब्राह्मण सांगून स्वईपाक करून पुढे मुहूर्त नाही ह्मणोन परम श्रमित होती तो अकस्मात् यासी आजिले मग सर्वांनी हरशयुत टाली पिटोन विधी उरकला वडिलानी दोघास एके कोठडीत कोडिले तेव्हा अवधूत योगीराजाने आसन योगसाधन मुद्रासाधन सांगितले होते त्याचा अभ्यास सूर्योदया परी-यंत देव करीत असत आकाबाईस निद्रा आली ह्मणजे एकीकडे निद्रा करीत या प्रमाणे कितीएक दिवस गेले मग आकाबाई च्या मानुश्रीस वर्तमान कलता च देवा चे मैत्र आचार्य हांते त्या पासी बोभाट नेला तेव्हा त्यानी आचार्यप्रदीप व विश्वादर्श हे दोन्ही ग्रंथ देवास सांगितले त्या वरून स्त्रीपुरुषवेवहार सीध जाला ॥

(३२) एकदा गोविंद नाईक सावकार कऱ्हाडी होता तो गावास गेलिया वर त्याची श्र्त्री सकु होती ती देवास ह्मणे कां अनुग्रह करा हे ह्मणत आही स्त्रियास अनुग्रह देत नाही मग तिने त्रिंबक बाबा रामदासी एके दिवसी गव्हारलक्ष्मी च्या पुजारणी च्या घरास येऊन सामुग्री व धोत्रजोडा १ आणून दिल्ले की स्वामी ची मजवर कृपा होय ते करणे त्याच्या पूजे चे साहित्य आणून देते तुह्मी भोजनास स्वामीस सांगा मला ऐते वेलेस बोलावा मग त्यांची पूजा मी करीन मग पुजारणीने देवास नैवेद्यास सांगितल्या वरून देवानी स्वहास्ते पाक आरंभिल्या वरी पुजारणीस पुसिले की दुग्ध शर्करा बारीक तांदूळ हे साहित्य तूं दुर्बळ असता करावयास कारण काय ती बोलली की सकू चा हेत आहे मग देव बोलिले की श्र्त्रीयांस आही अनुग्रह देत नाही या साहित्याचे द्रव्य जे खर्चिले असेल ते देऊं धोत्रे मज नको हें ऐकोन त्रिंबक गोसावी गुरू केला घरी ३०० व्हन्न होते ते त्रि॥ नेऊन दिल्ले त्यावर भर्तार ग्रामास आला त्याने घरी द्रव्य नाहीसे पाहोन श्र्त्रीस पुसिले ती बोलिली की निरंजनबाबा गुरू केले त्याचे पूजेस खर्चिले उरले ते त्यास दिल्ले हे ऐकोन गोविंद नाईकाने दिवानात सांगतां च देवा च्या घरास चौकी

पाठऊन घर लुटोन नेलें देव गावास गेले होते मग गावाहून कोप-
ड्यास आले तेथें वर्तमान ब्राह्मणांनी सांगितले की आपले घर लुटोन
नेले मग बोलिले की ईश्वरा चे चित्तास आलें तें उत्तम ॥

॥ विश्व सुखी होय जेणे ॥

हे पद केले ॥

(३३) मग रात्री घरास आले विस्वनाथ पाठक रागास
आले देव बोलिले की आह्मी अनुग्रह केला नाहीं ह्मणोन टेंभू च्या
खोलेस्वरा पासी उपोशने अनुष्ठान करीत बैसले एके दिवसी गोविंद
ना सोनारा च्या घरी व्हन वळखले त्याने सांगितले की त्रिंबक
गोसावियाने मोडायस दिले मग त्रिंबक गोसावियास दिवा-
गात नंता च बोलिला की तुमच्या स्त्रियने दिले आहेत तेव्हा स्त्रीस
आणून शासन केले ती बोलिली की सत्य पुजारणीने हि साक्ष दिली
गोविंद नाइकानी व्हन्न त्रिंबक बावा पासून घेतले मग ग्रामस्तानी
सन्मान करून स्वामीस आणिलें ते घरी आलिया वर वस्तभाव
लुटोन नेली होती ते आणून दिली मग देवानी ब्राह्मणास वाटिली ॥

(३४) सिदो बावा माहा पुरुष त्यांचा माळ जपाची गमावली
त्यानी देवा पासी येउन निश्चय केला की गोवारियाच्या डोहात जीव
देतो तेव्हा देवानी निश्चय केला की आजि दशमी एकादसीद्वादसीस
भोजन करून रात्री उभयता देहत्याग करू ऐसा उभयतांचा निश्चय
जाहाला मग एकादसीस रात्री कीर्तन होत आहे तों आभंग दोन ह्मटले

॥ रुद्राक्षाची माळा तुझ्या स्मरे ॥ ० ॥

॥ अद्रुष्टी जे होते ते चि जाले मज ॥ ० ॥

तो घटिका एक जाहाली कथे मधे ब्राह्मण कृष्णवर्ण वृद्ध एक आला
तो बोलिला जे अहो देव तुमची माळ हे आह्मास सापडली घेणे ह्मणून
बोलिला आणि अदृश्य जाहाला ॥ मग देव बहुत खेद करू लागले
की पुरते दरशण जाहाले नाही मग प्रातःकाळीं पारणे केले ॥ माळा
प्राप्त जाहाली ॥

(३५) एकदा काशीराज स्वामी च्या दर्शनास प्रतिष्ठानास गेले होते ते रात्री कथे मधे

॥ अलकार—वदन ॥

हे पद झटले. तेथे कोणी पंडीत होते ते हणू लागले की यास प्रमाण-वाक्य काय हे ऐकोन देवानी निश्चय केला की प्रमाण सापडलीया वाचोन आपणास देह ठेवणे नाही उपोषणे करीत गोपाला नामे ब्राह्मण घेऊन उभय गोदातीरस्त ब्राह्मणापासी गणपतीचरित्रा चा शोध घेत चालले तो आष्टी च्या अलीकडे पोखतपुरी गोलगावास गेले तेथे गणपती-भक्त तेथील जोसी होता त्याने भोजनास बोलाविले बोलिले की उपोषण का करिता तेव्हा देव बोलिले की गणपती चा स्तव मीळाल्याविणे भोजन होणार नाही मग त्या ब्राह्मणे गणपती ची दोन उपनिषधे व स्तवराज गणेशसहस्रनाम देवोन पारण्यास प्रार्थना करू लागला त्यांच्या संकटा स्तव स्वहस्ते पारणे केले ज्या गावास जात तेथे कोन्ही आले त्याने सांगितले हणजे हणत की आमचे गुरू बाहीर आहेत ते येतील मग गोपालास धाडीत आपण भिक्षे च्या पिठा चे पानगे करून भक्षित प्रतिष्ठानास आले मग काशीराजस्वामीस व पंडितास उपनिषध दाखवितां च त्याची समस्या पूर्ण जाहाली ॥

(३६) एकदा प्रथम च पंढरी चे यात्रेस गेले तेथे रामकृष्ण-पर कथा गुणानुवाद ऐकिले मग स्वामीस खेद जाहाला की गजानन-परी काही ऋडा-चरित्रभाग नाही हणून श्री होऊन कऱ्हा(डा) स आलिया वर

॥ रोमें गणीक-मुख-आंबुज आसतांना ॥

ऐसा श्लोक केला ॥

(३७) तो कृष्णातीरी वुरुणुवाहे तेथील ब्राह्मणास दृष्टांत जाहाला की तुझा घरी गणेश-पुराणा ची पोथी कऱ्हाडी निरंजन-स्वामीस देणे त्या ब्राह्मणे पुस्तक देवास देता च देव बोलले की आधी

आह्वास गर्ता नाहीं आह्मी वैदिक व्याहावयास हि आंकाश नाहीं मग तो ब्राह्मण देवघरी राहिला रात्री देवास स्वप्न जाहालें जे कोन्ही एक ब्राह्मण आला तो हणू लागला की वेदाचा अर्थ लावतो तैसाच याचा हि अर्थ लावाल पुस्तक ठेउन घेणे मग पुस्तक पाहून चरित्र-भाग वर्णिला मनोरथ पूर्ण जाले

(३८) श्रीगुरू निरंजन-स्वामी श्रीमोरेश्वर ची यात्रा करून क्षेत्र कराड घरास आले ते समई चित्तात हेत जाहाला जे कासीयात्रेस जाऊन त्रियस्थली करून मोरेश्वरी चे यात्रेस भाद्रपद सुध चतुर्थी यावे घरी मी यात्रेस जातो हे कळो देऊं नये मी कासीयात्रे जातो मज खर्चास काही धर्म देणे हे मागो नये ऐसा मनात च धरून आश्वीन जाहालीया वरी जावे ऐसे हणून घरी होते तो कोपडे नरसिया चे उतरेस आहे तेथील कुलकर्णीया ची पत्नी कृष्णाबाई ची बहीण जिऊबाई स्वामी चा उपदेश तीस होता तीस रात्री निद्रिस्त असता द्रिष्टांत जाहाला श्रीनिरंजन देव कासीयात्रेस जातात त्या बराबरी यात्रेस जाणे इतका उपदेश जाहाला मग जिऊबाई प्रातःकाली क्षेत्रास देवास पुसावयास आली तो देव स्नानास गणेशतीर्थास गेले घरी विचारिले जे देव कोठे आहेत देवा ची मातुश्राने सांगितले जे नदीस आंघोळीस गेले मग ते नदीस गणेशतीर्थास गेली देव संध्या करीत नदीतीरी बैसले त्यास नमस्कार केला का जिऊबाई आला तेव्हा जिऊबाई बोलिली जे रात्री मज निद्रिस्त दृष्टांत जाहाला जे स्वामी कासीयात्रेस जातात त्या बराबरी तू जा तुह्मास विचारून तुझी निघाल तेव्हा तुह्मा बराबरी जावे हे विचारावयास आले तेव्हा देव बोलिले जे आह्मी जात नाहीं तेव्हा जिऊबाई बोलिली जे माझी आण तुझी जात नाहीं हे खरे च मज सांगणे मग देव जिऊबाईस बोलिले जे तू कोन्हास सांगेनास तरी मी खरे सांगेन तेव्हा जिऊबाईने देवा ची पाया ची आण वाहिली मग देवाची सांगितले कासीयात्रेस जावे

हे सत्य परंतु घरी मातुश्रीस कळाले हणजे ते व बंधु व बायको हे त्रिवर्ग येतो हणतील ऐसे आहे लोकास हि कळो देऊ नये मी यात्रेस जातो मज खर्चास द्या हणो नये तुजला येणे असले तर आम्ही घरोन निवोन उंबरजेस येतो तेथे तू येणे मग उभयता त्रियस्थली करोन मोरेस्वरी चे यात्रेस भाद्रपद-चतुर्थी येऊ ऐसे सांगतां च जिऊबाई आपल्या घरास कोपडेस जाऊन आपले खर्चास घेऊन उंबरजेस नेमिल्या दिवसास गेली तो देव हि घरी कोन्हास कळू दिले नाही खर्चास काही घरोन घेऊन जावे तो घरी काही नाही मग एक तांब्या घेऊन माधु लाड दुकानदार यास दाखविला याचा पैका काय तो देणे त्याने तांब्या च्या १॥ भारास सगण्या त्या घेऊन उंबरजेस गेले तेथे जिऊबाई गेली मग उभयता ची भेटी जाहाली मग निघोन यात्रेस गेले वाटे जातां मजलीस जिऊबाईने स्वैपाक करावा समयास कोन्ही ब्राह्मण आला तरी त्यास हि जेऊ घालावे ऐसा नेम जिऊबाई चा पुढे गंगातीरास यात्रा गेली तेथे तीर्थविध करावा ऐसे आहे मग देव जिऊबाईस बोलिले की तीर्थविध करावा तेव्हा जिऊबाई बोलिली जे मी काही तीर्थविधी करावयास आले नाही मी स्वामी ची सेवा करावयास आले हे सत्य हणता च देव बोलिले जे सत्य च आहे परंतु यात्रेस जावे तीर्थविध करावा हे खरे ते करणे मग तीर्थविध करून पुढे गेली अंजनठण्या चा पर्वत उतरले तेव्हा क्षीधेतृपेने फार पीडा केली तेव्हा जिऊबाईस पाणी मागितले तो पाणी कोठे नाही तो अकस्मांत विहीर एक मळा पाहिला तेथे स्नाने केली माळ्यास काही द्रव्य देऊन मळ्यातील काही भक्ष्यावया चे पदार्थ घेऊन देवास नैवेद्य दाखविला मग पुढे गेली तो अंगवस्त्र राहिले होते ते जिऊबाई आणावयास माघारी आली परंतु विहीर व मळा कोठे दिसे ना अंगवस्त्र मात्र सापडले बन्हाणपुराहून धुळ-कोटास गेले तेथे यात्रा बहुत मिळाला दाहा पांच घरे होती

ती भरोन निघाली कोठे राहावयास स्थळ मिले ना गावा बाहीर मठ होता तेथील बैरागी व्याघ्रानें भक्षिला होता तेथे जाऊन राहिले ग्रामस्ताने सांगितले जे या झाडीत व्याघ्र आहेत गावाबाहीर राहू नका परंतु देवा वरी भार घालोन राहिले तेथे रात्रीस एक तस्कर आला तो व्याघ्र सोकला होता तो तस्करा वरी धावोन तस्कर व्याघ्राने मारिला ॥

(३९) पुढे नर्मदा उतरले वरी वोंकार-ममलेश्वरास गेले तेथील बाण व नर्मदे-गणेश विकत मिळत होते ते न घेता नर्मदे च्या तीर्थात कुंडात जाऊन स्वहस्ते बाण व नर्मदे-गणेश काडले त्यातील एक गणेश आनंदमूर्तीस दिला गुरुपादुका मात्र त्या चे घरी होत्या मग नर्मदा-गणेश दिल्या वरी पुस्कळ देव जाहाले ॥

(४०) पुढे उजनी-महांकाला चे दरशन घेऊन सारंगपुरा-स गेले तेथे यात्रेतील एके बाई चे व्हन तीस हारवले तेव्हा ती बहुत खेद करू लागली तिचे दुःख पाहोन देवास हि अश्रुपात आले परंतु जवळ काही नाही मग जिऊबाईस पुसिले की तुम्हा पासी काहीं द्रव्य आहे काय देवासी प्रतरणा करू नये हणून जिऊबाई बोलिली की तेतीस व्हन घरने घेतले होते त्यात तीन व्हन खर्च जाहाला आता तीस व्हन आहेत ते देवानी आह्वास देणे हणून जिऊबाई पासी मागोन घेतले आणि तिसा व्हना ची गाठोडी बांधोन जे बाई चे व्हन गेले होते ते बाई पासी जाऊन तीस देव बोलिले की तुझे व्हन आह्वास सापडले होते ते तू घेणे हणून दिले आणि लुगडे एक दिले ॥

मग दुसरे दिवसी खर्चावयास काही नाही मार्गी कोणास उपद्रव न घेवा हणून सुल्क-वृत्ती हि करीत नव्हते अयचित्त-वृत्तीने एका वृक्षा खाली बैसले होते यात्रंकरू पुसत की स्वयंपाक का करीत नाही त्यास उत्तर देत की श्रमोन आलो स्वस्थ जालो हणजे करू तों अस्तमान जाहाला मग एक ब्राह्मण तिघा ची सामुग्री

व पत्रावली व विंघन सर्व साहित्य घेऊन आला चिंताग्रस्त एकेकडे बैसला तो देवानी त्यासी पुसिले तुम्ही चिंताग्रस्त का जाहाला तो बोलिला जे सामुग्री आहे परंतु स्वयंपाक करता येत नाही यात्रेकरू हि कोणी करून देत नाहीत त्या मुळे दोन उपोशणे पडली तेव्हा देवानी जिऊबाईस आज्ञा केली की या ब्राह्मणास जेऊ घालणे ब्राह्मण बोलिला जे पंगतीस ब्राह्मण घेतल्या वाचून भोजन करीत नाही मग संकटास्तव जिऊबाईनी स्वयंपाक करून तिघानी भोजने केली हे पछोरात ऐसे वर्तले मग देवरास गेले तेथे हि तोच ब्राह्मण साहित्य घेऊन येऊन तैसे च भोजने जाली या वरी देवानी त्या ब्राह्मणास पुसिले जे तुम्ही यात्रेत कोठे दिसत नाही तुमचे ठिकाण कोणते नाम काय तुम्ही उगे च आह्वास अन्न काय निमित्त घालिता तो ब्राह्मण बोलिला की तुमच्या मागे पुढे आह्वाी येतो तुम्हास पाहातो परंतु तुम्ही आह्वास पाहात नाही अन्न तो ईश्वराने केले असे आमचे नाही नाम विनायक भट ऐसे सांगोन ब्राह्मण गेला मग देव जिऊबाईस बोलिले की प्राथःकाली आह्वाी यात्रेच्या आघाडीस जातो तुम्ही पिछाडीस राहणे तो ब्राह्मण आढळतो की नाही हा शोध काढू त्या प्रागे च दुसरे दिवसी केले परंतु शोध लागला नाही जिऊबाई बोलिली की तो ब्राह्मण एडसरसा होता मागे कोठे राहिला असेल त्या दिवसी जिऊबाई च्या श्वपनांत तो च ब्राह्मण बोलिला की बारीक तांदूळ तूप लोणकडे आमचे च भक्षोन आह्वास च वेडसर हणतीस बरी भोळी आहेस ॥

(४१) पुढे सुरूजेस गेले तेथे किसनसांव सावकार होता त्यास पुत्र नव्हता त्याने कासीविश्वेश्वरास नवस केला होता की पुत्र जाला तरी विसा सहस्राचे देवालय बांधो

त्या दिवसी त्या सावकारा च्या श्वपनात इश्वेश्वरे येऊन सांगितले की यात्रेत कराडकर निरंजन स्वामी आले आहेत आकृती लहान आहे त्यास न कळता त्या चे बरोबरी जिऊबाई आहेत त्यां

पासी विसा सहस्रा ची हुंडी करून देणे हणजे आह्वास नवस पावला ऐसे श्रम पाहोन त्याने विचार केला की देवास हि ज्या भक्ता चे अगत्य ऐस्या सत्पुरुषा चे कार्या वरी द्रव्य पडले तरी देवळा च्या खटपटी पेक्षा श्रीयस्कर च आहे आमचे संपत्ती चे सार्थक होईल ऐसे हणोन कासी च्या लाला-साव सावकारा वरी हुंडी चिठी लेहून घेऊन कासी च्या यात्रेत शोध करून एका वृक्षातळी आकृती सांगितल्या प्रा वळखोन नमस्कार केला पुसिले की निरंजन स्वामी आपण होयेत की काय देव बोलिले तुह्मी कोण किमर्थ आला तो बोलिला की श्रामीस नैवेद्या चे साहित्य देतो स्वामीनी देवास नैवेद्य करावा ऐसा सेवका चा हेत आहे देव बोलिले की अयाचित अन्ना चा भोक्ता गजानन आहे मग सावकाराने निरोप घेऊन वेगळ्या रीतीने जिऊबाईस बोलाऊन हुंडीचिठी देऊन सांगितले की आह्मी आपला मनुष्य एक कासी परीयंत तुमचे सांगाते देतो बाजारात साहित्य घेऊन देईल तुह्मी बाजार परीयंत एत जाणे देवास कळो न देणे वाटेस चौक्या हि चुकऊन देईल ऐसे सांगोन नैवेद्या चे साहित्य पाठऊन दिले

(४२) दुसरे दिवसी निघोन दर मजल प्रयागास आले सावकाराने बोलिल्या प्रमाणे मनुष्य देऊन मार्गी साहित्य करून चौक्या चुकऊन प्रयागी माघस्नाना चा कर चुकऊन देवास व जिऊबाईस स्नाने सुरक्षित करविली यात्रकन्यास स्नानं-समई धकाबुकी होय परंतु यास ढका न लागता माघस्नान झाले तेथे कोणी एकाने सांगितले की येथे देहपतन केलियाने इच्छिला पदार्थ प्राप्त होतो हे मनी धरोन देवानी माघस्नाना चे समाप्तीस—

॥ जन्मोजन्मी देई तुझी उपासना ॥

हे पद हणोन देहपतनासाठी अवघी त्रिवेणी मधे फिरले परंतु गुढध्या इतके च उदक लागले इकडे जिऊबाई देव कोठे गेले हणून घाबरी जाली होती तो देव हि आले सविस्तर वर्तमान सांगितले दुसरे दिवसी सर-

स्वतीकुंडा चे पूजेस एकटे च देव गेले तों तेथें कोणी नव्हतें कुंडा वरी तिघी मुली बसल्या होत्या परस्परे हारिद्र-कुंकुम वाटीत होत्या एक कृष्ण-वर्ण कृष्ण-वस्त्र दुसरी गौरवर्ण श्वेत-वस्त्र तिसरी रक्तवर्ण रक्तवस्त्र त्या देवास पाहोन बोलिल्या की हात चे टाकून पळत्या चे पाठीस लागावे काय तेव्हा देव बोलिले शाहाणा आहे तो हाती चे टाकून पळत्या चे पाठी लागत नाही मग तिघी जणी बोलिल्या आह्मा वरी दुरनिमित्त्य का देत होता या वरी देवानी चित्ती आणिले की पूजा केलिया वरी यासी उतर द्यावे मग सरस्वति-कुंडा-मधे उतरोन पूज्या केली वरते आले तो तिघीजणी अदृश्य जाहाल्या संगमा पासी श्वेत-कृष्ण उदका चे मधे आत्ता-सरस्वतिवोघ पाहून पूज्या करोन

॥ भक्ती भागीरथी ॥

हे पद केले ॥

(४३) विराडी आल्या वरी सर्व अभिप्राय समजोन जिऊबाईस सांगितला तेथून कासीस गेले व कृष्ण-कुंडाचे टेवली गंगाधर-बाबा तपस्वी होते तेथे विराड घेतले मनकर्णीके स्नान करून नित्य-यात्रेस विश्वेस्वर-अन्नपूर्णे च्या देवला पासी गेले तो बहुत दाटी पाहून द्वारा पासी च पूज्या करून तीन दिवस ऐसे च विराडास आले चवथे दिवसी गंगाधर-बाबा चे स्वमी जटिल गोसावी येऊन बोलिला की निरंजन-बाबा ची फार दिवस आह्मी वाट पाहात असता आम-च्या घरास का येत नाहीत बाहिरोन च जात आहेत हे स्वप्न गंगाधर-बाबानी देवास सांगितलीया वरी देवला मधे जाऊन यथास्तित पूज्या करू लागले ॥

जिऊबाईनी हुंडी लाविली माणसास निरोप दिल्या पावलीया चे उतर देऊन ॥

(४४) एके दिवसी देवानी जिऊबाईस पुसिले की आजि परीयंत पोट-खर्च व चौक्या-खर्च व प्रयाग चा कर कशान जाशला

आह्वा पासी काही नाही तुमत्रे हि तीव व्हन वैचिले कथ असेल ते सत्य सांगणे मग जिऊबाईने स्वामीसी प्रतरण करु नये हणोन सविस्तर वर्तमन सांगितले मग देवास परम दुःख वाटले बोलिले की यत्रे मधे प्रतिग्रह शिवस्वा चा का केला आमच्या पोटास खंडीभर धान्य नित्य लागत नाही पानग्यचे पीठ भलते ठायी देव देतो ऐसी देवानी आज्ञा केलिया वरी हुंडीवाल्याचे घरीचे धन काही जिऊबाईने आणिले नाही अयाचित वृत्ती वरी काळक्षे । करु ल गली कणीकेचे पानगे डांगरासी भक्षीत कराडा पसून त्रिस्थल यात्रा करुन कराडा परीयंत तुपाचे बेले जिऊबाईने घेतले होते त्यातील दर्भाकुराने अन्न सुध करीत असत ॥

(४९) एके दिवसी पंचक्रोसीस चालिले आसीपासी एक ब्रह्मचारी भेटिला तो देवास बोलिला की प्रतिग्रह आणि शिवस्व या दोघांचा अंगिकार न करावा ऐसा नेम शरीर आहे तो वरी होणार नाही देवानी पुसिले कैसा होणार नाही तेव्हा तो ब्रह्मचारी बोलिला की आपणाहून मातापितर घरी असोन वेगळे आहेत त्यांच्या वीर्याच्या सप्त धातूंचा प्रतिग्रह याणे केला आहे आणिक शिवाचे चैतन्यशक्तीच्या इच्छाशक्ती ज्ञानशक्ती हे शिवस्व देही हणोन त्या कडे आले तेव्हा देव बोलिले की हे वचन कर्मकांडास विरुध येईल हणता च ब्रह्मचारी— बावाने चवतीस उपनिसिधे देवास पाचा दिवसाची पंचक्रोसी घरी येत सांगितली वारुणे पासी विनायका जवळ येता च देवानी पुसिले उपनिशधाचे पुस्तक आह्वास देणे ते बोलिले की आह्वा अद्वैतानंदस्वामी सर्व सन्याशांचे गुरू त्या पासी असतो आमच्या मठास येणे तेथे पुस्तक आहे ते तुहास देऊ त्यावरून देव अद्वैतानंदापासी जाऊन वर्तमान सांगितले अद्वैतानंदस्वामी बोलिले उपनिसिधे आहेत परंतु ब्रह्मचारी नाही मग देव श्रमित होऊन उपनिसिधे मात्र घेतली ॥

(४६) एक दिवसी अद्वैतानंदास भिक्षेस सांगता च ते बोलिले भिक्षा एके ठायी आली आहे ऐसे ऐकोन चिंताग्रस्त विराडास येऊन जिऊवाईस बोलिले की एका दो दिवसा गयेस यात्रा जागार आहे चित्ती हेत होता की अद्वैतानंद-स्वामी चौदासे सन्याशां चे गुरू भिक्षेस आले हणजे कासी-सहवर्तमान विश्वेस्वर च जेविला परंतु त्यास भिक्ष महिन्या च्या पुढे आल्या आहेत दुर्बला चे घरी ते कोठे येतात आमचे प्रालब्धी नाही ऐसे बोलून नित्यविध करून पाक जाहल्यावरी वैश्वदेवा चे वेलेस अद्वैतानंद येऊन बोलिले की निरंजना त्वरेने असंल अन्न ते पात्री वाहाढ क्षुधा बहुत लागली आहे हे ऐकोन देवानी पूजा करून हर्षयुक्त भिक्षा दिली देवास हि पंक्तीस बसविले आचवते वेले देव सुंद लवंगा मुखी सुधी आणावयासी घरात गेले तो सन्यासी मठास गेले ऐसे जाणून मठास देव जाऊन पुसू लागले तो मठी चे सिश्य बोलिले की नागर ब्राह्मणा चे घरी भिक्षेस गेले आहेत मग नागरा चे घरास देव आले तो अद्वैतानंद भोजन करीत आहेत भिक्षा जाहालीया वरी देवानी पुसिले मुख-सुधी न घेता च त्वरेने का आला ते बोलि(ले) की तुमच्या घरास भिक्षेस आली आलो नव्हतो तुम्हा देखत च प्रातःकळी या ब्राह्मणा ची भिक्षा मान्य केली होती आमच्या रूपे तुमच्या घरी कोण आले होते ते विश्वेस्वर जाणतो ॥

(४७) मोरेस्वर-बाबा माहागणपतिभक्त कासी मध्ये होते ते मणीकर्णिकेस स्नानास गेले ते वेले देव हि मणीकर्णिकेत स्नाना चे वेलेस ब्रह्मकमंडलू चे त्रिवार स्मरण करून लागले बाहेर येता च मोरे-स्वर-बाबानी देवास पुसिले की दक्षिण-देशांत गणपतीचा अवतार निरंजन-स्वामी आहेत ते तुम्हा च की काय मग देवानी पुसिले मोरेस्वर-बाबास गणपती प्रत्यक्ष आहेत ते च आपण की काय ऐसी देवाची खूण मिळता च अष्टभावयुक्त नमन आलिंगन-युक्त परस्पर वर्तमान सांगितले मोरेस्वर-बाबा बोलिले की तुम्ही गयेहून आल्या

वरी सर्व पुराणे श्रुतिस्मृती च्या संमते गणपतीपर च सर्व पुराणे श्रवण श्रीगजानन करवील ॥

(४८) सावकारानी कासी मध्ये हुंडी चे द्रव्य देवविले होते ते जिऊबाई चे तीस होन फेडिले मग लाला सावकारा करवी प्रयाग व गयेत दो सहस्रा रुपेया चे अन्न--संतर्पण करविले बाकी चे रुपये आठरा सहस्र सयार्जी गोसावी दशास्वमेधी राहत होते त्या करवी थोर थोर जे घाट आहेत तेथे प्रामाणीक ग्रहस्त जे होते त्यास सांगितले की दुर्बला चे लग्न व अंधपंगूस अन्न व रीण फेडावयास ज्या सामर्थ्य नाही त्यास व कंगाला चे चवकीस इतक्या कार्या वरी या द्रव्या चा विणयोग करणे ऐसे सांगोन गयेस चालिले कर्मनासी नदी पासि येता च सर्व यात्रा उतरोन गेली परंतु देव यांचा नेम की आस्वारुढ मणुशारुढ पादरक्षारुढ न होता यात्रा व्हावी त्यास दोन प्रहर दिवसा येत तों अलिकडील तीरी बैसले तो ग्रामातील सूद्र रुदन करीत नदीस आला त्यास देवानी पुसिले का बापा श्रमी होतोस तो बोलिला दोघी स्त्रिया परम रागीट आहेत माझे शरीर क्हाण अशक्त क्रोधहीण पाहोन ताडण करिताती यास्तव दुखी आहे देव बोलिले की तुजला आही उपाय सांगतो परंतु आह्मास पलीकडे जावया चा उपाय करणे मग तो सूद्र गावांत जाऊन एक क्हाणसी डोंगी वेऊन आला त्यांत देवास बैसऊन दोन खरडीत खरडीत पैलेकडे नेली मग त्या सूद्रास बोलिले की काय इच्छित असेल ते मागणे तो बोलिला धन धान्य संतति संपत्ति सर्व आहे परंतु स्त्रियां ची पीडा होती मग देव बोलिले की स्त्रिया बाहेर जातील तेव्हा देव्हारा खानोन गुडग्या प्रमाणे गारी करणे आलीया वरी त्या पुसतील गारी का केली त्या सांगणे की वडिला चे धण होते ते मईत्रा चे घरी ठेविले आहे जे स्त्री मारनार नाही तीस ते देईन नाही तर ते धण देऊन तिसरी स्त्री करीन दोहीस हि टाकीन हा उपाय करणे या प्रमाणे त्या सूद्रान करिता दोघी हि कृपा करून लागल्या ॥

(४९) तेथून मुरारचौकी पासी गेलीया वरी द्रव्यवंत जे होते त्यानी द्रव्य देऊन चिठिया घेतल्या त्या बरोवरी द्रव्य न देतां भ्रांतीने देवास हि चिठी दिली चिठी हातास येता च सर्व हि गेले परंतु देव चौकीदारास पुसू लागले की चिठी दिली असता द्रव्य का मागितले नाही तेव्हा चौकीदार द्रव्य मागू लागला हे बोलिले आपणा पासी द्रव्य नाही त्याने सेवकास आज्ञा (केली) की द्रव्य घेतल्या वाचून जाऊ न देणे तीनसें कंगाल यात्रा होती त्या मधे नेऊन बैसाविले ॥

तेथे उभे ठाकून देवानी भगवत्कीर्तन टाली नामस्मरण युक्त करिता च चौकी बावा कसा आहे म्हणून पाहायास आला तो कीर्तन-प्रेमा व कंठ-माधुर्य पाहून त्याच्या शरिरास रोमांच आले प्रेमा दाटला मग साष्टांग नमस्कार घालून बोलिला की द्रव्य न देता महाविष्णूने तुम्हास चिठी दिली आहे स्वामीनी सुखरूप जाणे तेव्हा देव बोलिले की हे तीनसे आमचे संगती ठाकून आह्मी कैसे जावे तो बोलिला की त्या पासी द्रव्य असेल मग देवानी सफत केली की आह्मी घरून यात्रेस निघालो ते समई बारा सगाण्या घेऊन आलो ऐसे च हे हि आहेत येथे संशय नाही मग चिठ्या देऊन सर्वास हि मुक्त केले दुसरे दिवसी फल्गु-श्राद्ध करून तिसरे दिवसी प्रेष पर्वतास गेले सर्व यात्रा पुढे निवून गेली उनाचे पीडेन करून हळू हळू येत होते तो अस्त-मान झाला एकें तस्करें वस्त्रपात्रा साठी उपद्रव मांडिला ब्राह्मण मागून येत होते त्यानी चोरास धरून यास सांभाळून आणिले देवास श्रमा चे योगे करून घृत न भक्षिता शरीर शुष्क जाले यास्त(व) जिऊवाईन देवास न कळत कणकीत व भातात तूप घालून वाटू लागली तेणे करून शरीर पुष्ट होऊ लागले देवानी जाणून जिऊ-वाईम बोलिले की तुमची त्रिस्थळी यात्रा जाली तुम्ही फिरून गांवास जाणे आह्मी गंगाप्रतर्दनक्षेत्रा पासून श्रीजगन्नाथ व बदरीकेदार व श्रीद्वारका-अयोध्यादि सर्व उत्तर तीर्थे करून येऊ हे ऐकून

नेत्रास अश्रुपात आले की आजि देव असे उदास का बोलिले मग देव बोलिले की आमचे शरीर गळाले होते तेव्हा तुझे सेवे ची अपेक्षा होती आता शरीर पुष्ट जाले कोणा ची गणना नाही रात्री च उठोन एखादे कडे जाऊ हे समजून जिऊबाई अन्ना मधे तूप घाली-नाशी जाहली विष्णुपदी दोन प्रहर पर्यंत बहुत दाटो होय ह्मणून त्रितीय प्रहरी सातू तीळ क्षीरी चे पिंड घावयास जात असेत तेव्हा सर्व ब्राह्मण घरास येत भोजनास जायेत सोडसी सांगावयास कोणी मिळेना तेव्हा हेरंबभट कोणी एक येऊन षोडसी सर्व गयेची श्राधे चालवी गयावर्जनास गयावळाने अडथला केला की हे थोर नामांकित आहेत याज पासी सहस्र रुपये ध्यावे हे जाणून हेरंबभटाने विष्णुपदा-जवळ पूर्वेस निरुपद्रव एक वड होता तेथे गयावर्जना चे सर्व साहित्य मांडिले हे गयावळास कळताच काय करितो ह्मणून पुसू लागले हे बोलिले की गयावर्जन करितो गयावळ बोलिले येथे कोणी करीत नाही तेव्हा यानी गयामाहात्म्य काढून विष्णुपदा च्या पूर्वेस अक्षयवट आहे ऐसे प्रमाण दाखविले पश्चमवटा चा ठायी प्रमाण नाही हे गयावळास समजावितां च नमस्कार करून बोलिले की जे तुझी दाल तितकीया वरीच करितो येथे करू नका स्वामीनी येथें केल्यान ऐसाच पंथ पडेल मग तीन शत कंगालासहित यथाशक्त्या दक्षणा घेऊन अक्षय-वटी गयावर्जन केले परंतु पूर्ववटी हि त्या दिवसा पासून काही गयावर्जने अद्याप होतात तर्पण-समई फलगूंत प्रतीही दूध निघे गयेहून जाते वेलेस षोडसी च्या ब्राह्मणा ची दक्षणा राहिली ह्मणून श्रमी होते तो यात्रे चा संगवई नासीककर गृहस्थ होता त्याचे स्वामी ब्राह्मणाने सांगितले की निरंजनस्वामीस सांगणे की दक्षणे च्या वारी चे गंगाजल श्री मोरेश्वरी जाऊन घालणे ह्मणजे दक्षणा आह्मास पावली पूर्वी स्वामी च्या हि स्वामी दिव्य गयावळ येऊन तुमचे गयावर्जन रुपये पांचा वरी करितो ॥

(५०) तेथून दाउदपुरास शोणभद्रा चे काठी आले

आम्रवृक्षातली पाक सिध करून बैसले तो पूर्वेकडील पर्जन्य-वाह-
टुळीने वृक्ष कडकडला तेव्हा गजानन नामे हाक देता च पश्चिमे कडे
पडावा तो पूर्वे कडे च वृक्ष पडिला सहस्राव्यांत् तव्यात् स्नानास
गेले तो एक पिशवी तीन मोहरा सात रुपये सापडले परंतु प्रातःकाळी
मार्गी वसोन सर्वास पुसिले की कोणाचे काही हरवले की काय तेव्हा
ज्याचे हरवले होते त्यास दिले मग काशीत आलीया वरी पंचगंगेस
स्नानास गेले तो गणाधीश ऐसें स्मरण केले तेथे एक संन्यासी
होता तो बोलिला

॥ गणाधीश तो पुत्र गौरीहरा चा ॥

त्यास उत्तर दिले की

॥ भवानीश तो पुत्र लंबोदरा चा ॥

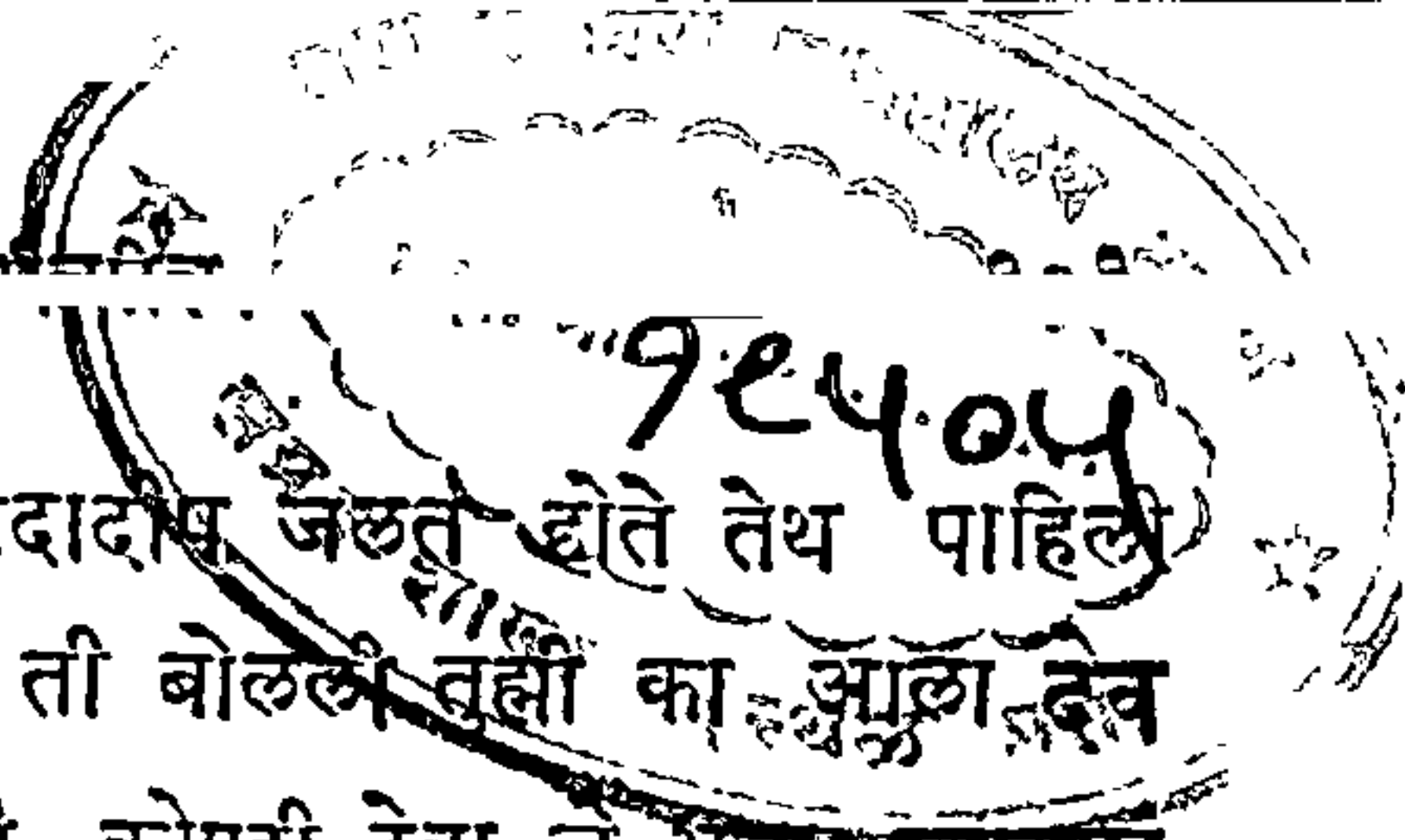
मग तो बोलिला

॥ करी ढेरपोव्यासं गौरी मळीचा ॥

त्यास देव बोलिले

॥ उमेशास आधार त्या वीण कैचा ॥ १ ॥

मग संन्यासी दंड घेऊन धावला देवानी नमस्कार करून शांत केला
त्रितीय प्रहरी मानस सरोवरास गेले तेथे वरदराजा ची कथा होणार
होती तो हे गोसावी कळता च एक पद ह्मणावयास देवास उभे केले
यानी 'निर्गुणो निरहंकारो' हे उपनिषद व गणेशा चे ध्यान । हे च माझे
ज्ञान ॥ हे प्रणवा ची पूर्व-पीठिका कथेंत लाविता च चौदासे संन्यासी
संतुष्ट जाहले दोन प्रहर यांची च कथा जाहली वरदराज गायक
होते त्यास हि आश्चर्य जाहले मग प्रातःकाळी चा संन्यासी सद्गदित-कंठ
देवा चे चरणी साष्टांग घालोन मुखावरि मारून घेऊ लागला की
अपराध क्षमा करा ह्मणोन मग संन्याशाने विरक्त होऊन दंडकुमंडलु
टाकून हंसदीक्षा घेतली देव काशीत षण्मास होते तो वक्रतुंडा पाशी
पुरश्चरण करीत होते येकदा पंचक्रोशी च्या उधोगा मुळे प्रातःकाळी
गणीकर्णिकेस स्नानास गेले तेथे पौडश वर्षा ची मूल सर्वा-अळंकार-

युक्त तेजःपुंज चत्रपुष्करिणी पाशी नंदादीष जलतु होते तेथ पाहिले
पुसले की यवल्या रात्री का आलीस ती बोलली तुही का आला देव
बोलिले स्नानास आलो ती बोलली कोणही देवा चे भक्त स्नानास
येतील त्याचे दर्शन घडेल हणून आले हे एकोन देव समजले की हे
कोणी देवता आहे हणून नमस्कार घातला तो ते अदृश्य जाहली
तेव्हा देवास दुःख जाहले बोलिले की मनुष्यास देवा चे दर्शन-पुण्ये
इच्छा-तृप्ती पापक्षय होतो परंतु देवास मनुष्य-दर्शनी काय लाभ
हे पुसायाचे होते हे चित्ती धरून वक्रतुंडा पासी जपास वसले
होते तो सूर्योदय समई काहीशी निद्रा आली तेव्हा पाहिले की
मुक्ती--मंडपी थोर वाज्यात रत्नखचीत देवळात सर्व--अळंकार--युक्त
• दिव्य दोषे स्त्री--पुरुष त्या पुढे सर्व उपचार--युक्त प्रातःकाळी जे
स्त्री पाहिली होती ती पाहिली तिणे विडा सुपारी नारळ एक दिला
तो जागृतीत राहिला तिणे एक श्लोक सांगितला

॥ सर्व पापं हरे तीर्थे नमं गुरु--पितृ--धृक् ॥

॥ तत् पापं तिष्ठते तीर्थे यावत्सदर्शनं भवेत् ॥

त्रिवार हा श्लोक हणता च जागृत जाहले मग तांबूल भक्षिला नारळ
सुपाऱ्या जतन ठेविल्या येते वेलेस दोघानी दशाश्वमेधी गंगा भरोन
कावडी घेतल्या चार मजली येताच देवा चे स्कंध दुखो लागले तेव्हा
नासीककर गृहस्त सांगाती होता त्याचा शिवापा नामे ब्राह्मण येऊन
देवास बोलिला की तुमच्या दोनि हि कावडी गोदातीर पर्यंत पाववितो
धन्यास मात्र सांगू नका पाव कोस मजल उरताच ठेवीन शेवटी जे घाल
ते घेईन याप्रमाणें गाधीपुरा वरोन ज्या दिवसी गोदातीरास आले त्या
दिवसी यात्रेतील शिवापा एका गावास कार्यास गेला होता देवा च्या
कावडी पुढे गेल्या देव हि मागे जात होते तो माघून शिवापा आला
त्या पासी कावडी नाहींत ऐशा पाहून जिऊबाई कावडी काय
केल्या हणून त्यास रागास आली तो हि म्या कावडी घेतल्या नाहींत
हणून भांडत भांडत पाव कोस मजल उरली तेथे आलीं तो वृक्षा

खाली यांच्या कावडी पाहून वळखून घेऊन यात्रेत येऊन तो ब्राह्मण शोधिला परंतु कोठ नाही मग मोरेस्वरास येऊन माघी चतुर्थी करून गावा आली तो गंगा वोळवायाचे काही साहित्य नाही ऐशा समई गयावळा चे साठ रुपये देया चे होते तो हि आला ऐशा संकटीं परशुराम प्रतिनिधी तीर्थस्नानास आले होते त्यानी ग्रामात प्रतिग्रह वाटून हे थोर सत्पुरुष जाणून मोहरा पांच व शत ब्राह्मणा ची सामग्री पुढे ठेऊन नमस्कार करून गेले

(५१) या प्रमाणे यात्रेहून आल्या वरी आकाबाईस पितृगृहाहून स्वगृहास आणोन काही काल प्रयाण केलिया वर मुले बहूत जाहली तेव्हा सापत्न माता वेगळी जाहाली शुक्लवृत्तीन धान्य मिळेल ते अर्धे मातुश्रीस द्यावे उरले ते मध्यान्ह पंचमाहायज्ञास अतिथीस गोप्रासास द्यावे काही उरले तर आपण स्वीकारावे नाही तर आरण्य-फुले सिजऊन भक्षावी एकदा अक्षय-तृतीये चे दिवसी धान्य नव्हते ह्णून उंबरा ची फुले उकडोन नित्य-विध केला परंतु नर्मदा नामे कन्या तीन वर्षा ची होती ती अन्न मागो लागली तेव्हा आकाबाई मुलीस घेऊन देवा चे मावशी च्या घरास जाऊन या मुलीस भाकर द्या म्हणो लागली तेव्हा मावशी बोलिली की घरी पुरणा चे अन्न केले ते मूल भक्षीना यास्तव मग ते मूल बोलिले की घरी पुरण घातले नाही झाडा चीं उंबरें उकडलीं आहेत हे ऐकोन मावसीने आकाबाईस आण घालोन घरी सणा चे कसे केले हे पुसता च आकाबाईनी नेत्रास उदक आणोन सविस्तर सांगितले त्या दिवसा पासोन सणावारी मावशी शोध करू लागली ॥

(५२) देवा चा निश्चय ऐसा असे की नर्मदा-गणेशा वाचून दुसरे देवा चे तीर्थ न घ्यावे एकदा वीरवैष्णव विद्वान कराडास येऊन छलकवुधीने देवास बोलिले की आस्ट पदार्थ एकत्र होता आहेत तेव्हा तीर्थ होते नर्मदा-गणेशा चे तीर्थग्रहण कोठे बोलिले नसता अशास्त्र वर्तणूक तुम्ही करून लोकास उपदेश करिता हे काय ऐसे ऐकोन देवानी

॥ देहपात घडो तुज उपासिता ॥

॥ न सोडी सर्वथा भक्ती तुझी ॥

ऐसी अनेक पदें स्लोक ह्यणोन त्या वैष्णवास विनंति केली की ॐकारा पासून सर्व देवा ची उत्पत्ती वेदीं शास्त्रीं वर्णिली आहे यास्तव ॐकार-रूपी गणेशा चे भजनी शरीर पडले तर सुखी पडो परंतु अन्य देवा चे ठायी मन बैसत नाही ते वैष्णवानी ऐकोन निंवा एवडी वर्तुल सप्तांकित व नवांकित चक्रयुक्त शालग्राम सिला देवा च्या हास्ती देऊन बोलिले की हा माहाविष्णू सर्व देवास पूज्य आहे याची पूजा आज-पासोन तुझी करावी ह्यणजे सर्व देवा ची पूजा तुम्हास घडली हे + + + देऊन आमचे मनोरथ पूर्ण करावे ॥

॥ एको विष्णुर्महद्भूतं ॥

॥ सर्वं विष्णुमयं जगत् ॥

॥ व्यापकत्वाद्विष्णुः ॥

ऐसी अनेक श्रुती-स्मृती ची वाक्ये वैष्णवानी म्हणता च देवास परम संकट जाले की ब्राम्हणा ची अवज्ञा न घडवी व आपल्या व्रता चा भंग न व्हावा ऐसे परम संकटी

॥ नीरंजना सज्जन रंजवीसी ॥

॥ निस्टूर दुष्टा वरि पूर्ण होसी ॥

॥ निर्वाण काळी तव नाम घेती ॥

॥ हेरंब लंबोदर हे सखेति ॥ १ ॥

ऐसे दाहा श्लोक देवा चा धावा करोन त्या वैष्णवा चें आतिथ्य सर्व साहित्य करून शालिग्रामसिळा पाटावर ठेऊन परम चिंताग्रस्त ते दिवसी उपोषित रात्रीची निद्रा केली प्रातःकाली स्वप्नांत एक ब्राम्हण येऊन बोलिला की वैष्णवानी जो शालिग्राम दिला तो गणपती चा आहे पुरता शोध न करिता उगी च चिंतायुक्त उपोषणे करिता तुम्हास काय म्हणावे सावध होऊन पाहणे जे तो शालिग्राम आहे की गणेश आहे ऐसा पुरता शोध करून हा च प्रत्यक्ष चिंतानिधी तुम्हास

प्राप्त जाहाला आहे याची प्रत्यही पूज्या करून तीर्थ घेणे ऐसा चमत्कार पाहोन ज्यागरत जाले तो गोपालजीने स्नान करावे ह्मणोन आरोणो-दय हाका मारिली मग स्नाना नंतर ते शालिग्रामसिंहा पाहिली तो दोन गंडस्थले मध्ये सुमुखा + + + + + परम विस्मय-युक्त त्या वैष्णवास बोलाऊन हे सिंहा तुमचीच काय ह्मणोन पुसताच त्यानी हास्ती घेऊन वळखोन बोलिले की सप्तांकित नवांकित चक्र-युक्त हे आमचीच होय परंतु तुमच्या भक्ती-विशेष-करून शुंडा कैसी फुटली हे न कळे ऐसे बोलताच परस्पर आलिंगन देऊन सद्गदित-कंठ रोमांच-युक्त बहुत आस्टभाव पाहोन परस्परे साष्टांग नमस्कार करोन वैष्णव देवास प्रार्थू लागले की आही परम चांडाल पातकी जे छलक-बुधीने उधटपणे स्वामी ची हेलणा केली स्वामी प्रत्यक्ष गजानन आहेत आमचे सर्व अपराध क्षमा करावे मग स्वामी परम नम्रतेने वैष्णवास बोलिले की माझे आराध्य गजानन देवत तुम्हीच आहा थदर्थी सोंशय नाही मी परम चांडाल पातकी ऐसा जे काल उपोषण करून देवास संकट घालोन जो अभंग अद्वय देव त्यास भावना-बळे गंडकी सीलेत आपण प्रगटावे ऐसे संकट केले ऐसे अनेक अपराध क्षमा करावे ऐसी अनेक समाधाना ची वचने बोलोन चार दिवस कीर्तन संतर्पण मंडपशोभा आदि करून पंचमीस पारणे केले त्या सीले चे नाम विष्णु--विनायक वैष्णवानी ठेविले माघ शुद्ध प्रतिपदेस तो देव प्राप्त जाला ह्मणोन प्रतिपदे पासोन पंचमी पर्यंत उपोषण करू लागले वरसा मध्ये पुरश्चरणा चा जो जप होतो त्याचे अंगभूत पाच दिवस माध्व ब्राह्मणास तर्पण करीत असत मग वैष्णवा ची यथाशक्ति धन-वस्त्रे पूजा करोन निरोध दिव्हा ॥

(५३) एकदा नाडोलीस देव गेले महार-गांसावी बावा च्या घरी काही उत्साहास्तव देवा च्या मूर्तीस पंचामृताभिषेके परातैत नाभी-मात्र मूर्ती बुडाल्या होत्या तेथे देवानी ताह्मणांत विष्णु-

विनायक मूर्तीस अभिषेकाने मूर्ती वर दोन बोटे जल आले होते तेव्हा मल्हारबावा विनोदें बोलिले की तुमचा देव जलात बुडाला आमचे देव तरले मग देव बोलिले भक्ता ची इच्छा असेल तर आमचा हि देव तरेल ऐसे लणता च मूर्ती तरो लागली मग मल्हारबावा बोलिले की तुम्ही च साक्षांत गणेश आहात दुसरे दिवसी गणेश-गीते ची टीका विघ्नेश्वरी दाखविली देवानी पाहता च आरंभी लिहिले होते की

गुरू आरुणोदय

ईश्वर सूर्योदय

गुरूस गौणत्व

ईश्वरास मुख्यत्व

ग्रंथी पाहोन देव रुसोन चालले तेव्हा त्या ग्रंथातील काढतो लणून कबूल केले मग त्यास समजाऊन आणिले तधी पासून नवा पदार्थ जो आपले गावी पिकल तो देवास पाठीवरुपा वाचून भक्षीत नसेत एकदा त्याचे घरी बारीक तांदळा चा भात घरी केला होता वाहाडते समई शोध केला तो कऱ्हाडास तांदूळ न पाठविले मग रुद्रापास सांगोन तांदळा ची गोणी वाटे लाविली मग दुसऱ्या तांदळा चा भात करून जेवले ॥

येकदा दाहा मण भात नाचणें ॥ दाहा मण देवास पाठविले वरकड देवानी ब्राह्मणास वाटले हे मल्हारबावास कळता च मग थोडे थोडे पाठवीत ॥

(५४) एकदा देवा च्या भेटीस मल्हारबावा आले दर्शनास गंगाजी दादा सुभेदार आले त्यास मल्हारबावांनी सांगितले की यांच्या उछाहा चे साहित्य करणे हे निरंजनस्वामी थोर सत्पात्र आहेत त्या वरून राजापुर चा सुभेदार होता च गंगाजी दाने देवास पत्र पाठविले की उछाहास काय साहित्य पाहिजे ते सांगोन पाठविणे त्यास देवानी

॥ उपासनेला ॥

हा श्लोक प्रथम च करोन पाठविला ॥

(५५) एकदा पंढरीस गेले तेथे कुंडलतीर्था जवळ सीदाबाबा आपशिंंग्या चे कुलकर्णी तेथील देवा चे ज्योतिषी हे जाणून सिदाबाबानी नृसिंहा पाठी मागील स्थळ देवास दिले तेथे मठ बांधोन सात वर्षे देव राहिले गणेशगीते ची टीका तेथे च केली प्रथम पंढरीस गेले तेव्हा सिदाबाबा बराबरी राउळात जाताना

॥ जेथे नाही पूर्ण सुखाची हे सोंड ॥

हे पद करिता च विठला चे मूर्तीस शुंडादंड सर्वांनी पाहिला त्या दिवसा पासून पंढरी च्या लोकानी व पांडुरंगबाबानी नृसिंहा मागे स्थान करार करून दिले प्रतिवर्षी यात्रेस संता च्या दर्शनास जात असेत मठामधे कोणी तरी शिष्य ठेवीत असेत ॥

(५६) एकदा प्रतिठानास सिंहास्थास गेले तेथे अयाचित स्वशाखोक्त ब्राह्मण होते त्या पासून आरणी-गृहण केले मग परळीस गेले दोन वर्षे तेथे क्षेत्रवास केला शुक्लवृत्ती करोन पुराण-प्रसिध्द गणेश-क्षेत्रे पाहात पाहात नामल-गावास आले हे वर्तमान बीड च्या देशमुख-देश-पांडियास कळले मग ते दर्शनास आले यांची स्थिति पाहून बहुत संतोष जाहाला मग त्यानी स्वामीस मागता मागितले की आह्मी एक मागतो ते दिले पाहिजे देव दयाळू होऊन बोलिले की तुम्हास जे मागाल ते दिले मग बोलिले की या प्रांती राहोन आमचा उधार करावा मग त्रिवेणी-संगम कर्पूरा नारदा विंदुसुरा ऐस्या एकत्र गणेशतीर्था जाहाल्या भ्रुशंडी रुषी चा आश्रम व गजानन-सानिध्य पाहून पुराण-प्रसिध्द अनुष्ठानास योग्य निर्मळ स्थळ पाहून तेथे राहाता च देशमुख-देशपांडियांनी ग्रामा च्या उत्तरेस त्रिषी तीस विघे गावाच्या शेजारी नेमून दिल्ली की यात जें उत्पन्न होइल तें पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने भक्षून हेथें राहाणे ऐसा निश्चय करून दिले

(५७) रामाजी देशमुख नामल गाव चा देवा चा शिष्य

+ + + + + + + + +

गुरूं-गृहीं आणून बांधी उडालिया वरी खिलारांत घालाव्या दुसरिया आणून बोधी या प्रमाणे त्याचा पुत्र दादोराम हि करीत असे

(५८) एकदा देव गीता पाठ करीत होते तों तुलसी वर शुष्क मार्जार अन्ना विणे शब्द करवेना खालते हि उतरवेना त्याची अवस्था पाहून देवास अश्रुपात आले तो विंग चे देशमुख-देशपांडे दर्शनास आले होते ते कल्पना करू लागले की आरण्यात कुटुंबा च्या संवरक्षणा चे दुर्घट झणून देव श्रमी होतात हे ऐकून विज्ञ देव बोलिले की ऐसे झणून नये क्षणाभरा काय ते कळेल मग देव सावध झाल्यावरी ते गृहस्त वर्तमान पुसू लागले त्यासि न बोलता च आकाबाईस सांगितले की सत्वर काही अन्न या मार्जारास आणून देणे याच्या दुखें बहुत दुखी जालो आहे मग ते गृहस्त बोलिले की मालवद बाधून देतो देव बोलिले की मार्कडियाने पेंडी घेतली असता आह्मी मालवद का बांधावे ॥

मार्गी कोठे जात असले शेतात शूद्र बैलास मारिता च नेत्रास अश्रुपात यावे मग शूद्रास काकुलती यावे की मारू नको युक्तीने च कार्य घेणे कोणा बैला चे नाव मोरया असले तर नमस्कार घालावा ॥

(५९) एकदा मोरेश्वरी वसले होते तो भिंती पैलीकडे एक मूल रडू लागली तों सखो निरंजन रेष्टरेकर कुलकर्णी जोतिषाची खंडी करावयास ठेविला होता तो देवा बरोवरी होता त्या देखत देव हि कष्टी होऊ लागले मग त्यास शोध करावयास पाठविला तो बोलिला की कपाळि ची कळी हरपली आई मारील झणून रडती हे सांगता च देवानी दोन पैसे देऊन भांगटिला घेऊन देणे झणून आज्ञा केली ॥

(६०) एकदा नामल गावी तस्करानी दोन हशी नेल्या हे कळता च देवानी दोनी वळ घेऊन हे नेल्या वाचून हसी दूध देणार

नार्हीत तरी हे वासरे वेऊन जाणे ह्मणून पाठी लागले तो तस्कर अंध जाले त्यानी ह्मसी गोठीयापर्यंत बांधून नमस्कार केला की नेत्र द्या ह्मणू लागले मग देवानी तीर्थ नेत्रात घालिता च नमस्कार करून गेले ॥

(६१) एका उछाहात पांचा शतांचे अन्न केले होते परंतु सहस्र ब्राह्मण जाला तेव्हा विष्णु-विनायका चे तीर्थ अन्नावरी सिंपडून एका चे अन्न मंदारा पासी पुरिले मग बोलिले की या स्थली चे अन्न कधी हि उडणार नाही मग सहस्र ब्राह्मण व दोन च्यारसे सूद्र जेऊन अन्न उरले ॥

(६२) एका उछाहात पंचमीस देवळात कथा मांडली देव घरी होते तो पन्नास तस्कर भांडी नेऊ लागले त्यास देव बोलिले की अन्न उरले हे जेऊन पात्रे हि घेऊन जाणे ऐसी प्रार्थना करून पात्रे वाढून तृप्त करून पात्रे जवळी नेऊन ठेविली तों तस्कर नेईनासे जाले परस्पर आग्रह करितात तो देवळात वर्तमान कळले तेथून लोक धावता च मग चोर पळाले दुसरे दिवसी दिली भांडी कैशी ठेवावी ह्मणून आपली जी होती ती ब्राह्मणास दिली ॥

(६३) मग देव त्या प्रांतास गेले हे वर्तमान परशराम प्रतिनिधी व रामचंद्रपंत मुजुमदार यानी राना राजाराम छत्रपती यांस विनंति केली की देव नामल गावी आहेत तो गाव उध्वस आहे तस्करा चा उपद्रव होतो यास्तव महाराजानी चौथाई व सरदेसमुखी बाबती आपणा कडे आहेत त्याची पत्रे दिलीयाने देवा पासी वस्ती होईल ऐसेच तारावाई आजसाहेब यांच्या हि विचारास आले मग पत्रे करून पाठविली त्या वरून गांवा वर वस्ती केली तेथून कराडास गेलिया वर नर्मदावाई जन्मली साहावे वरसीं नृसिंह जयंतीस प्रातःकाली उपाध्या बरोबर आकावाई व मुलीस नरसिपुरास लाऊन दिली पूर्व दिवसी संध्याकाली देव कोपर्डि

यास जाऊन कुलकर्णी कृष्णाबाई तीस बोलिले की तुझा पुत्र गोविंद चौदा वर्षा चा आहे तो गवाळे ध्यावयास देणे आह्वास नरसिंपुरास जाणे यानी हि मुल बरोबर दिला मग देवानी अधेलिया ची पाने व अधेलिया ची हलद पैसीया चा गुल दीड पैसीया चे लोणी हे साहित्य घेऊन नरसिंपुरास दोन प्रहरा गेले हलदी चे बोहले करून अष्टवर्ग व लग्न ते दिवसी उरकोन दुसरे दिवसी साडे व देवकोथापन व देवास नैवेद्य करून संध्याकाली कराडास आले ते दिवसी च गोविंदास कोपर्डियास पाठविले मागा पुसो लागली पिवले आंग का जाले मग गोविंद बोलिला देवानी माझे लग्न केले सविस्तर वर्तमान निवेदिले ॥

(६४) एकदा माघमासी चा उछाह पंढरीस पडला तेथे मस्तकी सिंदुरा चा टिळा गुणवान गणेश नामा चा चौ वर्षा चा देवां चा पुत्र शांत जाला तो देव रावळीं असता वर्तमान ऐकिले मग बोलिले की चौध्या द्वारा चे स्थली मुलास घेऊन चला आही हि तेथे येतो मग मोक्षद्वारी दोनी हि विधी उरकोन नाम-गर्जना—युक्त घरास येऊन रात्रौ दिव्या रहित कीर्तन केले दाहा पुत्र पांच कन्या या प्रमाणे गेल्या लणून जोतिलिंगास येऊन आकाबाईन देवा ची प्रार्थना मांडिली तेव्हा दृष्टांत जाला की कासी मध्ये दोन सुपाण्या व एक नारेळ विश्वेश्वर-मणकर्णिकेने दिलिया आहेत त्या भक्षिलीयाने पुत्र होईल त्याचे नाव रत्नागिरी ठेवणे मग पंढरीस पुत्र जाहाला त्याचे नाम रत्नागिरी ठेविले उपनयन नामल-गावी केलिया वरी वेदशास्त्रादि अभ्यास केला चौदावे वरसी कृष्णदयार्णव नरसि-वावाचे कोपर्डे येथील कुलकर्णी व जोसी यानी आपली कन्या उमाबाई दिली मग कृष्णदयार्णवास स्मार्त देऊन सिदवडी स्थापिले तेथे देव हि काही दिवस होते तो पहाटें जाऊन त्याचे घरा शुभा वकून सडा-संमार्जन करीत कोणी पाहिले तरी बोलत की आपणास

घरां आंतोन आज शुभा वलावयास लाविले आहे या प्रमाणे निराभि-
माने ब्राह्मणा ची सेवा व भूतदया ऐणे करून करीत ॥

(६५) नामल-गावी दुर्वावाईचा जन्म जाहाला साहवे
वर्षा परळी वैद्यनाथास गेले होते तेथील उपाद्धे हर जोसी यानी
परळी-माहात्म्य श्रवण करविले व तीर्थविध हि सांगितला त्याची स्त्री
निवर्तली होती वय चाळिसा वर्षा चे होते परळी चे जोतिषवृत्ति होती
त्यास दक्षणा देवयास अनकूळ नव्हते मग शुक्ल वृत्तीने काही धान्य
मिळवोन दुर्वावाई उपाद्यास दिली तेथून वसमतेस आले तेथील
देशमुख देवां चा उपासक होता त्यास दिवाण चे संकटामुळे गण-
पतीने फरष दिला तो अद्यापि त्यांच्या घरी आहे त्याचे नाव
देवजी देशमुख ॥

तेथून संदापुरा वरोन सावार-गावास आले तेथे लंबोदर
नाईक थेटे शिष्य होते त्यास विश्वादि बीज हे स्तोत्र करोन दिले
होते त्याचे त्रिकाल पठण करीत असे एकदा दोघी स्त्रिया परस्पर
भांडोन एकीने अडात उडी घातली मग लंबोदर नाईकानी दिवाण
च्या नागवण याचे नावे करोन विश्वादि बीज या स्तोत्रा ची आवृत्ति
आरंभोन अडात माणसे घातली तो एकविसाव्या आवर्तनास स्त्री
निघाली तेणे सांगितले की कूर्मपृष्ठी साष्टिके पाया तळी आहेसे
वाटिले मग अडात उदक पाहिले तो दोन भाले लागले ॥

(६६) एकदा अधिकमास जाणोन पंढरपुरा वरोन
कार्तिकस्वामीस गेले वरोवर आकावाई व शिवदासबावा होते
व्यंकटेशां जवळ जाऊन

॥ येयी रे सखया रूप घेउन साजिरे ॥

हे पद करोन ह्मणो लागले तो श्रीनिवासाचार्य पार्षत्यगार देवळात
जात होता तो व्यंकटेशास शुंडा सिंदूर-चर्चन पाहाता च बाहेर
पूजारि होते त्यास शेंदूर कां लावला ह्मणोन मारावयास काढिले तो
ते बोलिले जवळ जाऊन पाहणे मग तो जवळोन पाहाता च शेंदूर

नाही मग देवा च्या भक्तिभावा चे सामर्थ्य जाणोन देवा स पंध्रा दिवस ठेऊन घेतले ॥

मग (चि) कामाक्षीस गेले तेथून अरुणाचली येता च प्रदक्षिणे चे वाटेस आका च्या व देवा च्या मधून व्याघ्र गेला परंतु उपद्रव केला नाही ॥

(६७) एकदा शुकदेव संगते घेऊन मिरजेस गेले तो शरिरास बहुत पूज्यासन्मान लोक करू लागले या कंटाळ्या मुळे शुकदेवास न कळता शरिरा ची अप्रतिष्ठा हावी झणोन कोटांत जाऊन फौजदार गृहांत गेला होता त्याच्या आसना वरी जाऊन बैसले द्वारपाल व दूत काही बोलले नाहीत मग फौजदार घराहून आला देवा च दैवतेज पाहून नमस्कार करून प्रार्थना करू लागला की किमर्थ कोठोन स्वामी चे येणे जाहाले मग गालिप्रदान—युक्त क्रोध दाखऊन देव बोलिले की जेथोन तू आलास तेथोन च आह्मी आलो परंतु त्या ग्रस्तास क्रोध आला नाही मग फलपुष्पादिक बहुत उपचार पुढे आणून ठेविले तेव्हा हासोन देव बोलिले की ह्या शरिरा ची अप्रतिष्ठा व्हावी हे मनात होते पर प्रारब्धी नाही मग आठ दिवस तेथील लोकानी राहाविले परंतु आंगारकी चवथीचे दिवसी आस्थ्यास येताना दो प्रहरा क्षुधे-तृषेने पीडले तो मार्गी एका ओड्यास पूर आला त्या संकस्टी

॥ तुजविण मयुरेशा कोण भक्तास तारी ॥

हे अष्टक करिताचि एक वाणी खजूर फणस केळी घेऊन मिरजेस जात होता त्याने दोघास ओढा उतरोन फराळा चें साहिते दिले मग उतरोन खादले व फणसपोळी चा व खजुरा चा पैका दिला तो घेईना बोलिला की माझे नाव बहिरवशेट घर आस्थ्यांत आहे तेथे पैका नेऊन देणे मग देव आस्थ्यास येऊन शोध केला पर तो वाणी व त्याचे घर हि तेथे नाही ॥

(६८) दुसरे दिवसी कळंब्यास आले तेथे एक सती पडत होती तिणे हे माहापुरुष पाहोन जाताना नमस्कारास आली तो देवानी सोभाग्यवती भव पुत्रवती भव ह्यणता च तिचा पती सर्पे डंखिला होता त्याचे विष स्वामी चे तीर्थ घालिता च उतरोन प्राण आले ॥

(६९) मग आनंदमूर्ती च्या ब्रह्मनालास गेले तेथे पूर्वी दोघा ची बहुत मैत्री होती देव तेथे जेव्हा जात तेव्हां आनंदमूर्ति नमस्कार घालित येत असत देव हि नमस्कार घालित जात असत मग त्यास बहुत श्रम होतील ह्यणून देव पुरे करीत तेव्हा आनंदमूर्ती हि पुरे करून वाद्यघोषे नेवोन पूजा कीर्तनादिक देवा पुढे करीत मग आनंदमूर्ती चा अवतार झाला ते वरसी नमस्कारा च्या ठिकाणा पासोन नमस्कार घालीत वृंदावना पर्यंत गेले तेथे हि शत नमस्कार घालोन बोलिले की तुम्ही फार नमस्कार घालीत होता आता कैसे घालाल ऐसे ह्यणता च वृंदावन त्या दिवसा पासोन नमस्कारा सारिखें डोलूं लागले अद्यापि डोलते पूर्वी डोलत नव्हते ॥

(७०) मग एकदा देव माहुलीस गेले होते तेथे स्नान करोन बैसले आहेत तो + + + + दोधे ब्राह्मण आले त्यानी स्थूल शरीर पाहोन देवास बोलिले की आह्वास यजमाना च्या भेटीस वार्डिस जाणे आहे वोझे घेण्यास कोणी मिळेल तरी बरे आहे मग ब्राह्मण अडलेसे जाणोन देव बोलिले की मिष्टान्न जेऊ घालोन यजमाना पुढे देवावयास दाहा केळे घेतलीं तीं निमे देयाल तरी मी येतो मग दोघां चा ताल बसता च वोझे घेऊन वार्डिस जाऊन कोणी वळखील धोतर बोलें पाघरून गोठ्यांत देव बैसले ते ब्राह्मणानें गाठोडे देवा पासी ठेऊन यजमाना पुढे केले ठेऊन आसिर्वाद ह्यणोन बैसले तो धर— धन्या च्या पाणक्याने देवास वळखोन यजमाना पासी सांगितले की निरंजनस्वामी सारिखें गोठ्यात कोणी बैसले आहे हे यजमान एकोन

सत्वर येवोन देवास वळखोन साष्टांग नमस्कार करिता च देवानी हि नमस्कार करून काकुलती येऊ लागले की त्या ब्राह्मणानी बहुत सौरक्षण करून या शरिरास येथे आणिले आहे त्यास काही बोलू नका अमर्यादा केली तरी माझी च घडेल मग यजमान काही बोलिला नाही परंतु सर्व लोकानी ब्राह्मणास फार निशेध केला की साक्षात देवाच्या मस्तकी वीक्षे कैस दिले मग त्या ब्राह्मणानी आपले मुखा वरी मारून घेऊन नमस्कार वाळू लागले ॥

(७१) एकदा महाबलेस्वराहून वाईस येत होते तो मार्गी उत्तरे कडून दक्षिणे कडे गाव लुटो लागले ह्मणोन भये करोन ब्राह्मण व स्त्री परस्परे धरून खांधा वरी वीक्ष्या च्या मुळे पडत पडत पळत जात होती त्यांचें दुख पाहोन देवानी पुसता च त्यानी वर्तमान सांगितले की गावा वरी राजिक जालेया मुळे पळतो परंतु सामर्थ्य नाही हे ऐकोन देवानी कंठाळ्या सकट आपल्या घोड्या वरी त्यास बैसऊन त्यांचे वीक्षे त्या पासी देवोन सांगितले की कोणास न सांगता आपलें च घोडे ह्मणून सत्वर जाणें मग सिवदास-वावास सांगितले की मी निद्रेचें सोंग घेतो तू ही शौशा चे मिसे वीक्ष्यात बैस मागोन रिद्धीसिद्धी दाहा-बारा जण शिष्ये येत आहेत त्यास हे गोस्ट न सांगणे मग आकाबाई व रघुनाथ देव बल्लाळदेव येऊन पाहता च घोडे नाहीं सिवदास-वावा सांगो लागला येथे बांधोन शौचास गेलो होतो मग देवास जागे करून पुसता च मी निजालो ह्मणाले मग अवघे चुकूर होऊन वाईस आले वाई मघे आठ दिवस होते तो घोडे वस्त्रपात्रादिक पदार्थ पहिल्या परीस सुंदर मिळता च सर्व संतुष्ट होऊन येताना आंगापुरा अलीकडे लघुशंकेस उदक देवानी सिवदास-वावास सांगितले ते बोलिले की चंबू पंचपात्र निथळोन कंठाळेंत घातले या रानात उदक दिसत नाही मग देव बोलिले जे आमच्या स्वधर्मा ची चिंता ईस्वरास असली तरी चंबूंत उदक असेल

मग सिवदास-बावानी चंबू काडोन पंचपात्रांत वोतिता च अर्धे पंच-पात्र उदक निघाले ॥

(७२) तेथोन टकले-बोरगांव चे रानात कृष्णातीरी आले तो किरोली च्या रानात शमीच्या गर्भी पिंपळ पाहोन स्वहस्ते गणेश व शिधबुधी स्थापोन कुलकर्णी नरसोपंत आपला शिष्य होता त्यास भाद्रपद शु॥ द्वादशीस तेथे उछाव करावया ची व तेथे च घर बांधाव-या ची आज्ञा करून कराडास आले ॥

(७३) एकदा लोणंद पाडळी खेडास गेले तेथे माणकौ-पंत व रामाजीपंत बारा गांवचे जोशी कुलकर्णी होते त्यानी देवा चा अनुग्रह घेता च गजांत लक्ष्मी आली मग ते पुसो लागले की आमचा हेतू आहे की गणपती चा घरी उछाव करावा देव बोलिले की प्रतिवरसी मोरेस्वरी सह कुटुंब सर्व साहित्य घेऊन जो घडेल समारंभ सेवा यात्रे ची करील त्याचे उत्तरो उत्तर कल्याण होईल या आज्ञे वरोन ते दोघे व त्यांचे पुत्र चिमणाजीपंत व त्रिंबकराव विठ्ठलराव व मोरोपंत यानी हि अनुग्रह घेऊन यात्रा आज पर्यंत केली व शंकराजीपंत घोडकेयास बालपणी देवानी परली वैदनाथा कडे व खेडकिशोदा कडे नेले होते तेव्हा त्यास अनुग्रह केला मग त्या वरि हि देवें दया चि केली महारराव भगवंत भगत-पुत्र जाला ॥

(७४) एकदा चिमणाजीपंता चे घरी देवानी भोजन करिते वेलेस त्याचा एका बाईने पापडाचे मीठ साखरे च्या पात्रा वरी तैस्या च पात्रात होते ते भ्रांतीने वोजल भर देवास वाडिले देवानी भक्षिले बोलिले नाही मग घरी च्या बाईकास कळता च मीठ देवास वाडिलेसें कळलें मग श्रमी जाहाली त्यास देवानी समजाविले की बारा वरसे मीठ भक्षित नव्हतो ते आज देवानी पदरी घातले ॥

(७५) तेथ च त्रिंबकपंत महाराज याने दुर्वा युगमे मळ्या-तील हस्तप्रमाणाची पूजा सहस्रनामे करून आरंभली त्या दुर्वा

एक प्रहर पर्यंत पडूं न देता शरीर अचल देवानी धरली पूजा-आर्ती त्यास आसीर्वाद दिला की गुणवान पाच पुत्र तुज होतील ॥

(७६) मोरेश्वरी कासीपंत महाराज देवाचा शिष्य याने गणपती-पर अपूर्व कीर्तन करिता च देव संतुष्ट होऊन वर दिला की गुणवान चार पुत्र होतील मोरेश्वरी पीठ व उसळ चार दिवस जे ब्राह्मण येतील त्यास घालावया चा पथ घातला आहे तो अद्याप चालतो पाचवे दिवसी येतील त्यासगट पारणे करावे वरकड याचें देवा कडे पारणें होतें ॥

(७७) देवा च्या मातुश्रीचा पक्ष मोरेश्वरी पडिला गावीं उदक—प्रजन बहुत लागला या करिता एका ब्राह्मणा चा स्वैपाक वर धोतरे धरून केला तेथे एक संन्यासी येऊन हट्ट घेऊन ह्मणे मी येथे जेवितो सिदा वाढला त्यास मुखाने सिव्या देऊन नमस्कार घालीत जो पुसे त्यास सांगत की याच्या वेषास नमस्कार करितो गुणास सिव्या देतो चोरी मधे आमचा पाक जाला आहे तेथे भाजी—भाकरीस बोलावितो येईना मग वळें वोडून जेऊ घातला ॥

(७८) एकदा सुप्या चा एक माहापुरुष उछाव कवित्व पाठांतर असे परंतु कथा येईना यास्तव देवास प्रार्थिले की माज्या वार ची मोरयास प्रार्थना करा मग देवानी बोल्या पडदणीने कल्पतरू खाली निद्रा केली तो घटिका भरा एक ब्राह्मण सपनात येऊन बोलिला की आडका देवोन राज्याचे शेजारी भोजनास बसणे त्यास कैसे प्राप्त होईल कीर्तन भगत दुर्लभ आहे तुह्मी का थंडीत निजला हे पाहोन देवानी त्यास सांगितले ॥

(७९) एक ब्राह्मण पुत्रा साठी नग्न द्वाराचा नवस फेडावयास देवास पुसो लागला देवानी आज्ञा केली माहाद्वारे करा ते न मानोन पूर्वेचे द्वार करोन दक्षिणेस गेला तेथे पिशाचानी वेढता च भ्रांत जाहला दुसरे दिवसी चळोन आणोन देवानी मासभर स्वये अनुष्ठान करोन बरा केला ॥

(८०) एकदा आळंदीस गेले तेथे एक संन्यासी एकादशीचे दिवसी तूप खिचडी मागत यात्रेत फिरत होता तो अंतर्गामी देवास कळता च राम जोसी सिष्य होते त्यास पाठवोन त्यास आणोन सखूवाई कर्वी तूप खिचडी करवोन वाडिता च त्यासि बोलिला की माझिया अंतरी चें तुह्मास कैसे कळले देव बोलिले पदस्त तुह्मी च आहा मग परसात जाऊन आचवायास गेला तो संन्यासी गुप्त जाहाला ॥

(८१) पंढरीचे यात्रेस जाते वेले अशक्ता च्या घोंगड्या खांद्यावर घेऊन व त्यास अश्यावर बैसऊन ज्यास खर्च नाही त्यास खर्च देऊन सांभाळून पंढरीस नेत असत पंढरीस गेलिया वरी तेथे ज्ञानेश्वरबाबा आला ब्राह्मण होता तो देव तेथे आलिया वरी सर्व वारकन्यासह येत आसते वेले मार्गे श्रम जाले लणून विलंबे सायंकाली देव आले ते त्यास कळलें नाही परंतु त्याचे रूपे पांडुरंग देवाचे मठी जाऊन भार घातला वर्तमान पुसले मग दुसरे दिवसी स्नानास देव चालिले तेव्हां ज्ञानेश्वरबाबा भेटला नमस्कार करून पुसो लागला का केव्हां आला देव बोलिले की काल तुह्मी भार घालून वर्तमान पुसोन गेला असता आज का पुसता ते बोलिले की आह्मी काल गावास गेलो होतो ते आजि स्नानास आलो रात्री येथे नव्हतो याचा पूर्ण शोध करिता च सर्वास कौतुक जाले ॥

(८२) एक खानदेशाहून वाई पंढरीस आली होती तिला दशमी एकादशी द्वादशी तीन उपोशने जाहाली शरीर अशक्त जाले लणून विठोबाचे दर्शन होईना परंतु त्याचे भक्तीने तिसी स्वप्नात विठोबाने एक खारीक देऊन सांगितले की निरंजनस्वामीस हे खारीक देऊन नमस्कार कर लणजे विठोबाचे दर्शन तुला जाले मग ती हातारी बुका तुझी ची माल हाती घेऊन देवा जवळ येऊन वर्तमान सांगोन विठोबाची खारीक देऊन पूजा करून नमस्कार करू लागली तेव्हां देवास हि अष्टभाव होऊन साष्टांग नमस्कार घालू

लागले मग त्या बाई ची आपण हि पूजा करून तीळ तीळ प्रमाणे सर्वास वाटली ॥

(८३) दुसरे दिवसी वालवंटी गेले तों वाळू चें घर मुळानी करोन सर्व संसार-खेल आत कल्पिला होता स्वयंपाक जाहाला काय ह्मणून मुले आपले आपल्यात पुसता आहेत तो तेथे देव जाऊन ह्मणू लागले की माध्यानकाली मी अगांतुक आलो आहे मग मुल ह्मणू लागली की खुळा ब्राह्मण आह्वास नलगे तेव्हा देव बोलिले की जैसी तुम्ही मुले तैसा च मी आहे मग यासी बोलावून वाढिला जेऊ घातले आंचवायास बाहेर येता च काखेनें सव्द केला तेव्हा मुल पुसो लागली काय वाजले देव बोलिले कवाड वाजले मुले बोलली 'दार कोठे आहे देव बोलिले तुमचे दार कोठे आहे मग परस्पर विनोद करून गावात आले मग भिक्षेस गेले तो एक्या घरी एक बाई रागिस्ट होती ती बोलली की पुस्ट दिसतो आहेस भिक्षा का मागितो आहेस कोठे चाकरी करू नव्हती माझे घरी आज पावणे येता आहेत तारंबळ आहे उदक पुरविलेस तरी जेऊ घालीन मग देवानी अवश्य ह्मणोन दाहा घागरी पाणी आणले तो एकनाथा चे वंशज पैठणकर तेथे भोजनास आले त्यानी वळखिता च नमस्कार घालून घागरी हिरोन घेऊन त्या बाईस रागास आले ॥

(८४) एकदा भिक्षेस एका वाडियात गेले तेथे एक बाई आंग धूत होती ती बोलिली की नेत्र झाकून क्षणमात्र उभे रहा माझे स्नान झालियावरी सोवलियात तांदूळ आहेत तें आणून घालीन मग तिने स्वयंपाक करून भोजन करून खरकटी घासावयास आली तो देवानी नेत्र लाऊन देवा च्या मानसिक पूजे ची समाध लागली आहे हे पाहून शरमी होऊन हाक मारोन भिक्षा घातली ॥

(८५) एके दिवसी देवा चा सिश्य भवानीदास दाऊद-खाना चा दिवाण बहुत भाग्यवान होता त्यास पाछायाची हरकारी दक्षिणे ची होती त्याने देवा पुढे तीनसे व्हन ठेवले विनांति करोन

॥ घा मज पासी । मी होईन तुमची दासी ॥

हे पद ज्या कथेत ह्मणत तेथे ब्राह्मणा च्या चरणी नमन करीत परंतु शहागडी अवघी शिश्य मंडली होती तो या पदाचे वेलेस च दिगंबर एक पुरुष येऊन देवा पुढे वाकता च पाई मस्तक ठेविता च अदृश्य जाला ॥

(८८) तेथोन पैठणास गेलिया वरी वेणूगोपाल-वावा वरुणभट यासी देवासी फार मैत्री असे त्यानी देवास हा श्लोक लेहून दिला

॥ देहिंद्रिय मन साक्षी ॥

(८९) नदी-तटाकी एका मुला ची लंगोटी पोहताना व्हावोन गेली मूल रडू लागले शत मनुष्य होते पर कोणास सुचले नाही मग देवानी नवा पैठणी वीस रुपया चे धोतरा चा पदर फाडून दोन लंगोट्या दिल्या ॥

(९०) सुलतानजी निंवालकराने पूजा करून जरतारी चादर देवास तीनसे रुपया ची अर्पिली होती ते कासीराज-स्वामी चे पुत्र जयरामपंत होते त्यास दिली ॥

(९१) मग मध्वमुनेश्वरा चे पत्र आले त्यात

॥ मंगलमूर्ती चे चरण जो चिंतील ॥

हे श्लोक वारा पाठविले मजकूर लिहिला की येथे गणपती आहे तो लोकानी हसोबा केला आहे आमचे ऐकत नाहीत हे ऐकोन देव तेथे गेले मग तेथील लोक मिळवोन सांगितले की हा गणपती असेल तरी या ती दिवसात दृष्टांत अथवा काही चमत्कार जाला तरी कृत्रिम करून का त्यानी मान्य केले तिसरे दिवसी हसोबा ची खोळ पडता च गणपती चे अवयव सर्वांनी पाहिले परंतु तेथील हसोबा बहुता शूद्रा चा कुलस्वामी होता ते आइकेनात तेव्हा शूद्रास एक्या च मूर्ती ब्या पृष्टभागी म्हसोबा स्थापोन दिला पुढे ब्राह्मणास गणपती

पुसो लागला की माझा हेत आहे पंचवीस सहस्राचा सरंजाम देवा
च्या संस्थानास असावा आज्ञा होईल तरी दिल्लीपती चीं तांबरपत्रें
करून आणितो कोणकोणते गांव आज्ञा करावी हे ऐकोन तीन सते
व्हन ब्राह्मणास वाटून बोलिले आह्वास गजानने समुद्रवल्यांकित
पृथिवी दिली असता दाहा वीस गावात कोंडून का राहावे गुरुपुत्र
असलास तरी गणेशा च्या लिंग्या चें व नामल गाव चें देऊळ बांधोन
गणपती ची देवले आयुश आहे तो जीरणउधार जितका घडेल
तितका करणे तेणे करून हे लोकी परलोकी कल्याण हे चित्ती
घरून लिंग्या चें देऊळ तीस सहस्र रुपये लाऊन बांधिले
दाहा सहस्रा ची अन्नशांती आर्च्या ब्राह्मणास दक्षणा वस्त्रे हा खर्च
केला व व्हन रुपये मिसळून दाहा सहस्रा चा अभिशेक हेवास केला तें
द्रव्य कितेक ब्राह्मणा च्या लग्नास रिणास गृहास यज्ञास यात्रेस आंधपंगूस
देवविली आपण स्पर्श केला नाही या प्रमाणे नामलगांव चें देऊळ
बांधोन आर्च्या करोन देवानी कळस केला तेव्हा भवानी-दासा ची
स्त्री कासीस होती तिचें पत्र आले होतें उतर देवानी लिहिले हा श्लोक

॥ आधीं च अंत्याक्षर तें लिहावें ॥

(८६) मग लमाणानीं नामल-गाव लुटिले तेव्हा देव गणे-
शतीर्थी जाऊन

॥ बहुत दिवस आरत होतें ॥

हे पद क्षणोन नाचो लागले सर्वस्व लुटिले होते परंतु आठा दिवसी
पहिल्या परीस अधीक जाले भांडारी क्षणोन वही होती तेथे बालपणा
पासोन सर्व कविता लिहिली होती ते लमाणानी नेली मग आणिक
वईया करून कविता लेहून काडली ॥

(८७) एकदा सिंहस्तास शहागडास गेले काही दिवस तेथे
वास केला लंबोदर थेळ्यानी दाहा रुपया चा सेला अपिला होता
मार्गी जात होते तो भिकारीण एक बाईको शीताने पीडली होती
वस्त्र नव्हते क्षणोन तिला दिला रात्री कथे चे वेळेस देव

॥ या मज पासी । मी होईन तुमची दासी ॥

हे पद ज्या कथेत ह्मणत तेथे ब्राह्मणा च्या चरणी नमन करीत परंतु शहागडी अवघी शिश्य मंडली होती तो या पदाचे वेळेस च दिगंबर एक पुरुष येऊन देवा पुढे वाकता च पाई मस्तक ठेविता च अदृश्य जाला ॥

(८८) तेथोन पैठणास गेलिया वरी वेणूगोपाल-वावा वरुणभट यासी देवासी फार मैत्री असे त्यानी देवास हा श्लोक लेहून दिला

॥ देहिंद्रिय मन साक्षी ॥

• (८९) नदी-तटाकी एका मुला ची लंगोटी पोहताना व्हावोन गेली मूल रडू लागले शत मनुष्य होते पर कोणास सुचले नाही मग देवांनी नवा पैठणी वीस रुपया'चे धोतरा चा पदर फाडून दोन लंगोट्या दिल्या ॥

(९०) सुलतानजी निंबालकरणे पूजा करून जरतारी चादर देवास तीनसे रुपया ची अर्पिळी होती ते कासीराज-स्वामी चे पुत्र जयरामपंत होते त्यास दिली ॥

(९१) मग मध्वमुनेश्वरा चे पत्र आले त्यात

॥ मंगलमूर्ती चे चरण जो चिंतील ॥

हे श्लोक बारा पाठविले मजकूर लिहिला की येथे गणपती आहे तो लोकानी हसोबा केला आहे आमचे ऐकत नाहीत हे ऐकोन देव तेथे गेले मग तेथील लोक मिळवोन सांगितले की हा गणपती असेल तरी या ती दिवसात दृष्टांत अथवा काही चमत्कार जाला तरी कृत्रिम करून का त्यानी मान्य केले तिसरे दिवसी हसोबा ची खोळ पडता च गणपती चे अवयव सर्वांनी पाहिले परंतु तेथील हसोबा बहुता शूद्रा चा कुलस्वामी होता ते आइकेनात तेव्हा शूद्रास एक्या च मूर्ती च्या पृष्ठभागी म्हसोबा स्थापोन दिला पुढे ब्राह्मणास गणपती

स्थापोन दिला तेथ अद्याप तैसा च चालत आहे शंबरीशेंदूर दईत गणपतीने तेथे मारिला हणोन शेंदूर वाडा होता ॥

(९२) तेथून राजुरास गेले चतुर्थीस चंद्र-उदई पूजा केली नैवेद-समई व्याघ्र येऊन निवेद भक्षिता च देव एकीकडे जाले व्याघ्र गेलिया वरि नरहर-देव मूर्छित पडले होते त्यास सावध करून भोजनें जालीं ॥

(९३) मग गंगा-हसत्यास आले तेथील जोशां ची मुले सज्जन पाहोन त्यास अनुग्रह केला मग त्या राम बाळाने अनुष्ठान करिताच गणपती प्रत्यक्ष जाला ॥

(९४) एकदा भीमातिरी च्या देऊळ-गावास आले तेथे दो प्रहरा ब्राह्मणा ची स्त्री मृत्तिके ची वागर भरोन चालली ती छिद्रा वाटे उदक येऊ लागले आरद कोस गाव लांब चोळी-लुगडे नवे नेसली होती चिंदी कोठे पाहाता दिसेना हणोन चिंतावली तो देवानी नव्या धोतरा ची चिंदी फाडून दिली तेव्हा ती पाणी घेऊन गेली ॥

(९५) फलटण च्या रानात येक माहारणी मोळी बांधोन जात होती परंतु उसणे करून जावयास सामर्थ्य नाही मग देवानी पाणी आणून पाजून मोळी डोईवरी घेऊन माहात्रीस हाती धरून कोसभर फलटणास पावती केली ॥

(९६) निरा नरसिंपुरी मस्तकी मोळी वरोन पायपोस धारंत पडिला तेव्हा देवानी धावोन पायपोस आणून देऊन अनामिकास पार करून दिला ॥

(९७) कराडी एक माहारीण गर्भवती वागर भरोन चालली ती दोन प्रहरा मुला चे पाय पोळू लागले मग ते मूल देवानी खांद्या वरी घेऊन डगरे वरी पावते केले ॥

(९८) एकदा स्नान वेले पंचा मधे देकूण पाहिला तो

गोविंद पूर्णाकाबरोबर घरास पाठविला कथे मधे विंचू निघाला तो धरावयास गेले परंतु तो डसला असता हि दुसरेया हस्ते धरोन बाहीर सोडिला

(९९) कथे च्या वेलेस गोठ्यास अग्नीने स्पर्श केला तो त्रिजवोन दिला नाही आपल्या आपण च विजाला ॥

(१००) रुद्राजी चंदोस दिवाण-कार्या मुळे आविंदाने कोटांत उपोषित बैसविले तेथे देवानी जाऊन त्याच्या वारी चा मी बैसतां हा भोजन करून येईल ऐसें ह्मणताच आविंदास संकट पडिले त्याची मुक्तता केली ॥

(१०१) विशालगड च्या वाटेस व्याघ्ररूपे अवधूत योगीराजाने दर्शन देता च देवानी नमस्कार केला पुढे आलियावरी सिवदासबावास सांगता च मूर्च्छागत पडले त्यास सावध करोन घरासि आलिया वरी देवास अवधूत पुसो लागले की व्याघ्र पाहिला असे तेव्हा भ्याला नाहीस की ॥

(१०२) एकदा वडगावास गेले तेथे ब्राह्मणा च्या पंगती बैसल्या होत्या त्यांच्या पंगतीस देवानी बसावे हा गोपाळ-बाबा चा मानस जाणोन थाली वरी तांदूल दाल शाक सोवळ्या करवी टाक-वून तीर्थी स्नान वेळेस देव रुसी इतरास एक एक उदकांजली देऊन तीन अर्घ्य तीन गाइत्री जपोन देवार्चन होताच पंगतीस भोजनास बैसले मुनीश्वर-बावास दोन रुपये दिले होते तेथे जेव्हा जात असत तेव्हा वाघें घेऊन सामोरी येतील ह्मणोन चोरून रात्री जाऊन पाणीं व्हावे खरकटीं घासावीं सडा-संमार्जन करावें ॥

(१०३) एकदा कुरोली-सिधेश्वरास गेले सांगाते मुनेश्वर लहान होते त्यास डावे हाते वारियाकडे धरून चालता ह्मणत ॥

॥ त्याचे संगतीचा मज लागो वारा हो ॥

सिधेश्वरी माहा-काका नामाचे इजरवेदी वैदिक देवा चे शिष्य होते त्यास आज्ञा केली की कराडी राहून विद्यार्थ्यास आध्यान

सांगणे त्यानी रत्नाकर देवास सांगते वेळेस बहुतास वेद सांगितला ॥

(१०४) कातर-खटावास गेले तेथील कमाविसदार नमस्कारास आला त्यास पिवली पांढरी तांबडी दक्षणा मागू लागले तो चिंताग्रस्त बोलिला या वेळेस मज पासी काही नाही मग हासोन देव बोलिले तुमच्या परसात सुभ्र कन्हेर आरगत ज्यासविनी पीत चाफा आहे हणून ऐकिला त्याची पुष्पे देणे कृष्णराव खटावकर गाडिया वरी अग्निहोतर घेऊन कराडास आले तेव्हा सांगितले की विद्याधर पाटका पासून दोन तीन संथा घेऊन वेद विद्यार्थियास सांगणे आज्ञा वरून त्यानी हि सांगितला ॥

(१०५) वारामतीहून माहादेवास जाते वेळेस तस्करानी लुटले शिवदासवावा जवळ तुपाचा गेळा मागे होता ते आळिया वरी गेळा घेऊन तस्करा चे माघे देव धावोन हाका मारू लागले की माहादेवा च्या समाराधना चे साहित्य माहादेवा तुह्यास दिले परंतु कोंरडी भक्षु नका तुप घेऊन जाणे हे आईकून त्यानी गेळा नेलिया वरी त्यास अनुताप जाला की आश्या माहा-पुरुषास लुटावे ऐसे नाही मग सर्व पदार्थ आणून देता हे घेईनात परस्परें बहुत आगरे केला मग तस्कर बळे च टाकून गेले गणानी सर्व पदार्थ माहादेवी आणित्ता च देवानी ब्राह्मणास वाटिले ॥

(१०६) इंदोलीत देवा ची भगत गणपती उपासक लक्षुमीवाई होती तेथे गेले हणजे त्यांच्या हेतूस्तव झगा सेला मुंडासे बांधोन तेथे जात असत नाहीतर सर्वदा टोपी धोतर बोल आठ हात धोतरे घेत असत तेथे भाद्रपद चतुर्थी च्या उछावास कथेस रत्नाकर देवास आज्ञा केली असे

(१०७) वसंतगडास एकदा गेले तेथे एक बाई होती तिने निरशा दुधातील फरालास केलें न कळता काडू भोपळ्या ची शाक घातली ती देवानी भक्षिली मग तने भक्षिते वेळेस कळले मग चूरकर जाली ॥

(१०८) एकदा पंढरीस गेले तेथे जानोजी निंबालकर नमस्कारास आला त्यास देशावरी मागू लागले तो चिंताग्रस्त काही बोलेना मग बोलिला की एक्या घोड्या निसी आलो आहे त्याचे कारकून बोलिले की देवास ऐसे बोलू नये मग मागा हणू लागला तेव्हा देवानी मागितले की मातापितरास तू छळतोस तू ऐसे करू नको त्याची आज्ञा पाळित जाणे त्याने हि मान्य केले त्या दिवसा पासून पितरा ची सेवा करू लागला ॥

या प्रमाणे सर्वास देशावरी मागत स्त्रीस भ्रतारसेवा पुत्रास पितृसेवा व दाशीसेवकास स्वामीसेवा व सर्वास श्री गजानन जय गजानन जय जय गजानन या समस्तास देशावरी मागत असत ॥

(१०९) प्रातकाला पासून निद्रे प्रयंत देवा च्या गोस्टी व प्रणवा ची पूर्वपीठिका जो येईल त्यास सांगत तो शाहू छत्रपती नमस्कारास आले त्यानी विनंति केली की सप्तहसीस कृपा करून आह्मा बरोबर चलावे हणोन एक मजल बरोबर आले मग प्रातकाली उठोन कराडास आले तो त्यानी नीलप्रभू खंडप्रभू चिटणीस व पालखी पाठऊन बहुत आगरहे माहुली पर्यंत नेले तेथे भेटीस येऊन स्वताची कामना सांगितली मग देव बोलिले की चुर्तीवर्ती दूर्वापण करणे संतत होइल परंतु ' परयोन उत्पतेत बिंदू ' हा श्लोक व ' पूर्वी जे जे संचित केले ' हे वीवी छत्रपतीस उतर दिले मग छत्रपतीच्या चित्ती आले की एक दोन खेडी देवा चे सेवेसि द्यावी परंतु देवानी घेतली नाहीत व राज्यप्रतिग्रह नलगे हणाले द्रव्यवस्त्रादिक काही न घेता च कराडास आले छत्रपतीस चिमणाजीपंत घोडके यानी सांगितले की पूर्वी परशराम प्रतिनिधीनी देवास घरास आणोन अनुग्रह घेऊन एक दोन गाव द्यावे हणोन मोरेश्वरा च्या यात्रे चे वेलेस कराडा पासोन निघाया ची बातमीस चौक्या साताऱ्या पर्यंत ठेविल्या होत्या परंतु देव आले नाह्मित मग सहजा मध्ये माहुलीस आले होते तेथे जाऊन अनुग्रह मागितला मग

मोहूर्त पाहाता च नव्हता या मुळे देव बोलिले जे आउश असले तरी पुढे होईल मग नामल-गावास गेले परशुराम प्रतिनिधी चा साहा महिन्या काल जाला त्याचा हेत होता तो जाणून देव कराडास आल्या वरी पालखी व कारकून पाठऊन देवास विशाल-गडास नेऊन आपा प्रतिनिधी यानी वडील स्त्री सकूवाईस व वडील पुत्र गंगाधरपंत यास देवा ची प्रार्तना करून अनुग्रह देविला प्रति वरसी विशालगडास देवास आणीत असत व तीन खंडी भात उछावा साठी कराडास पाठवीत ॥

(११०) येकदा सुपने तांवव्यात आणाजीपंता च्या मातुश्रीनी देवास एकास च भोजनास बोलाविले उसणकाली दुर्बल पणे शाक नाही हणोन शरमी होती हे जाणोन परसात घेवडिया चा मांडव फळ तो न देव हणो लागले की घेवडी च्या पाल्या चे भाजी ची प्रीत पार आहे कोठे मिलेल पैका देता वेऊन येणे ती बोलली की परसात आहे मग तिच्या समाधाना स्तव हरस दाखऊन भाजी केली या च रीतेने सर्व भूता चे समाधान ज्या रीतीने होय ते करीत ॥

(१११) पाटणास एका चे घरी पाक शिध केला तो दोन वरसा च्या मुला चा विटाल जाला तेव्हा रीत-उदक-स्नान करून भोजनास बैसले तो येक गोसावी हणूं लागला की तुह्मी घांनी असता नग्न मुला चा विटाल मानिता मा अज्ञान लोकानी काय करावे त्यास देव बोलिले आह्मी मुला चा विटाल न मानिला तरी पुढे होतील ते हणतील की मोठ्या माणसाचा विटाल देव मानीत नव्हते

‘ यद्यदाचरति श्रेष्ठ ’

हे भगवत-वचन आहे मग तो उगा च राहिला ॥

(११२) एकदा कोलापुरास गेले तेथे कोणी शाक्त होते त्यानी कथाश्रवणास नेले तेथे पाहिले तो बहुत स्त्री पुरुष मद्यमांसा-

दिक वाम-मार्गा चें साहित्य व त्याचे मनोगत निरंजनास भ्रष्टवावे हे जाणोन संकटी

॥ हेरंव दयाला माजी विनती परिस ॥

हे पद ह्मटले तो द्वारा पासी निरंजन निरंजन ह्मणोन कोणी तीन हाका मारिल्या त्याचा शोध घेयावयास येऊ देईनात पर आता येतो ह्मणोन बाहेर येऊन पळोन आले ॥

(११३) मग कराड चे संगर्मीं तर्पण देव करीत होते तो एक जंगम उदकात मुख धुते वेलेस थुको लागला त्यास बोलले का आपोनारायणा मधे थुको नये तो बोलिला की पृथिमी नारायण नव्हे हे खोटे आहे मग त्यास देवानी शाबासकी देऊन चडविला त्याने स्नान केलिया वरी जवळ बोलाऊन पुसिले की रात्री आई भईण भावजय सून लेक बायको ह्या निजेल्या असतात परंतु नाडा तू कोणाच्या आंथूर्णा वरी सोडीत असतोस मग तो बोलिला की देवाने जो मार्ग लाविला तो करितो मग देव बोलिले की जैसा तेथे विचार आहे तैसा येथे हि आहे त्याचे मनी बिंबता च नमस्कार करू लागला या प्रमाणे सर्व लोकास बोध कराया ची युगत देवा पासी अपूर्व असे ॥

(११४) एकदा कन्ये च्या व पुत्रा च्या मुळानी कृष्णातीरी धोंडे-मार आरंभिला हे देवास कलता च क्रोध करून दोर घेऊन बैसले या दोघा शिष्यास मुले आणावयास पाठविले मुगतावाईस सांगितले की स्नानास पाणी ठेवणे हा प्रसंग पाहोन एक माहा-पुरुष बोलू लागला की सडवैरी तुझी जिकले असता वोवळे होऊन दोर घेऊन मुळा मधे आत्मा आहे त्यास क्रोध करून मारू ह्मणता मग देवानी उतर दिले की आपल्या गुरूस तरळ जाहाली तरी डागावे की न डागावे तैसें मुळानी परस्परे धोंडा हाणिता घात जाला तरी काय करावे ॥

॥ लालनातू बहवो दोषा ॥

ऐसे धर्मशास्त्र आहे हे सांगता च तो संतुष्ट जाहाला धर्मशास्त्री व

कर्ममार्गी फार आस्था असे सोवल्या चें व मध्यम व मुला चें व बाहीर लागावया चें उदक चौ प्रकार चे पात्र वस्त्र एका चें एकानें घेतलें ह्मणजे शिक्षा करावी ॥

(११५) जालनापुरी कथा आरंभिली होती तो कथेतून जाऊन एका शिष्याने गावात कोठे भिभीच्यार केला हे कळता च देवानी साहा महिन्या ची कुटुंबा ची खर्ची देऊन संगतीस नकोस ह्मणोन त्यास लाऊन दिले

(११६) घरी आगनोतरा चे गोले मोजते वेळे दुंदी एक दुंदी दोन ऐसे मोजावे नामावाचून वाणी व्यर्थ न श्रमवावी ॥

(११७) कराडीं तीन पाया ची गाय होती सौरक्षण करावयास कोणी नाही ह्मणोन घरा प्रहरा दिसा पासोन कृष्णेस हळू हळू तिस्रे प्रहरा पावे हे दुःख पाहोन बहुत श्रमी झाले मग घरी आणून बांधले त्रिकाळ पूजा करोन मुला सारिकें संरक्षण केलें ॥

(११८) नामल-गावी एक तेलंगी वृद्ध बाई अन्न वस्त्र द्यावयास कोणी नाही भिक्षेस हि हिंडवेना ऐशी पाहोन नमस्कार करोन देवानी तिची प्रार्थना केली की बाळपणी आमची मातुश्री गेली शेवा कराया चा हेत होता तो पूर्ण करावयास देवाने तुह्यास पाठविले तरी लेकरावर कृपा करोन सेवा घ्यावी ऐसे ह्मणोन घरास आणोन आकास सांगितले की रिद्धे तुज सासू नव्हती ह्मणोन हे आणिली आहे याच्या आज्ञेत राहोन शेवा करणे मग उत्तम वस्त्रे उत्तम अन्ने देवोन बहुत दिन माते परीस शेवा केली

॥ नामल-गावी माय कराडी गाय निरंजन वाहे ॥

हा अहणा पडला ॥

(११९) विडांत गिरमाजी गोसावी होते त्यास साहा रूपये देवानी पाठविले त्येव्हा हा श्लोक पाठविला

॥ कामारि सूत पत्नि तात ॥

विडांत कादर माहापुरुष होता तो देवा च्या दर्शनास येत होता

हे अंतरिं भोजन-वेळेस कळता च सत्वर अर्ध्या वाटे पर्यंत दोघा च्या भेटी होता परस्पर वर्तमान सांगोन अनुभव बोलता च देहमान विसरले ॥

(१२०) विडीं सज्जन-सायी माहा-पुरुष होता तो लोकास धोंडे मारी देव गेले हणजे हाती धरोन येकांती दोघे बसोन काय बोलेत् त्ये देव जाणे ॥

(१२१) एकदा वान्नेर-खेडे वालेघाटावर आहे तेथे चिमणाजीपंत घोडके यानी देवास नेले तेथे कृष्णदयार्णव आले होते त्ये देवाशी भांडू लागले ते हणेत तुमचा देव माणसा चा अवतार हे हणेत तुमचा देव माणसा चा कुत्री चा गाढवा चा बटकी च एक हणेत तू खापर एक हणेत तू बाष्कळ ऐसा वाद मासभर होत होता दिवसा संतर्पण रात्री कीर्तन मग वस्त्रे बहुत सांचली होती ते ब्राह्मणास वाटिली एक गोसावी कथा करावयास येत असे दुर्बल होता त्यास दुशाल दिली दुसरे दिवशी तो रडो लागला त्यास वोडकर चिंतामणीने पुसिले की रडतोस तो बोलिला की निरंजना चे अउदार्य पाहोन नवल वाटते मग तुलजापुरी स्नान वेळेस वृद्ध ब्राह्मण कळोळतीर्थी संकल्प सांगावयास आला थंडी च्या मुळें मुखांतून शब्द येईना वस्त्र हि नव्हते ऐसे पाहोन चार शाला जोडून सर्वाभरण केले होते त्ये कोणास न कळता त्यास देवोन पळविला मग रघुनाथ-देव वलाळ-देव दिशेस गेले होते त्ये आलियावर पुसू लागले गवाळ्यात सर्वाभरण दिसत नाही देव बोले की विश्वरूपात सर्वाभरण कोठे असेल ॥

(१२२) नामलगावी आकावाई दधि-मंथन करताहे तो एक सन्नेश येऊन तक्र-पीठ मागू लागले तों आका बोलिली की मंथनास आरंभ केला आहे तक्र जालियावर भक्षावे हे ऐकोन क्रोधे करून खडावा घेऊन पाठीवर मारू लागला तो देवास कळले-मग येऊन त्याच्या पायावर साष्टांग नमस्कार घालोन प्रार्थू लागले की

स्वामी चा हात दुखावेल मग चाळीस पन्नास खडावा मारोन बैसला
बैसोन बोळू लागला की तक्र-पीठ का घातले नाही मग तैश्या च
तक्रा मधे पीठ दिले ॥

(१२३) अंबडांत अंत्यजाने गाय कसाबास पाचा रुपयास
विकली होती हे ऐकता च देव तेथे गेले तो शस्त्र घालाया चा समर्या
गाय कंपायमान झाली आहे ल्येव्हा रुपये देऊन सोडविली ॥

(१२४) एकदा गोसावीनंदन देवा चे भेटीस आले ल्यानी
॥ नेत्री दोन हिरे प्रकाश पसरे ॥

हे दाहा श्लोक करोन ह्णून दाखविले मग देवानी हे दाहा शिलोक ॥
॥ जो शोभे गुरुपाई निर्गुण गुणी ॥

हे करोन ह्णता च संतुष्ट झाले मग गोसावीनंदना चा अवतार
जाहालिया वरी त्याचे पुत्र देवास अनुग्रह मागू लागले मग मोहूर्त
पाहून बोलाविले ते वेळेस तांबूल चावीत आले मग देव बोलिले जे
साक्षात गणपती तुम्ही आहा तुम्हास अनुग्रह नऱगे ॥

उधव-चित्गन देवा चे भेटीस आले ल्यानी

॥ श्रीमत् शंकर शंकर प्रभुवर्यार्या ॥

हे आरती केली ॥

कोकील-प्रभू दर्शनास आले ल्यानी

॥ निरंजन चतुरक्षरमंत्र पावन सर्वासी ॥

हा कटिबंद केला ॥

सिवदिन-वावा दर्शनास आले ल्यानी देखील

॥ हा भजतो निरंजन रे ॥

हे पद केले ॥

उद्बोदनाथानी मेखला एक दिली होती ते सणा चे दिवसी
आंगी, घालीत केशव-गोसावी उंबरजेत होते त्यांच्या भेटीस देव
गेले तो ते कृष्णेस गेले होते मग त्याच्या आसना वरी आपल्या

मस्तकी चा किरट ठेवला पुढे गेले तो ते आलिया वरी किरिटी मस्तकी वाळून बोलिले की **निरंजना** आज कलशारोपण केले देह आवसान झालिया वरी तिसरे दिवसी कागद सापडेल तो त्यास देणे इतुके ह्मणोन देह सोडिला त्या स्थली कागद सापडला त्याची अक्षरे मोहरी प्रमाणे कोणास वाचेनात ते पत्र आलियावरी देवानी वाचून नेत्री अश्रुपात आणून लिंग-शरीरे अनुभवा च्या गोष्टी लिहिल्या आहेत ह्मणो लागले ॥

वामनस्वामी कराडी भेटीस आले होते त्यास देवानी पाच शुलोक गणपतीपर करा ह्मणोन आज्ञा केली होती ते बोलिले की वाणी कृष्णार्पण केली आहे ऐसे ह्मणोन देवा वरी हा शुलोक केला ॥

॥ ज्या मंगले मंगल या जनाचें ॥

कृष्णदयार्णवांनीं

॥ देवा वरी हेमी सीमा न करवे ॥

हा शुलोक करून बोलिले की

॥ संत सनकादिक भगत ॥

हे आरती तुझी प्रतीही ह्मणावी ऐसा हेत आहे ॥

(१२५) एकदा संन्यास ध्यावा ऐसे देवा चे मनी आले तो सपनात पंच्यागनी पांच ब्राह्मण व वेदी दिव्य स्त्रीरूपे येऊन बोलिली की वियोग न व्हावा हे आत्मास पार वाटते संन्यासरूप तुझी आहात मग ज्याग्रत जालिया वरी हे पद केले—

॥ आर्क्षी जालो संन्यासी ॥

॥ राहू गुरुपदा पासी ॥

देवानी घरी च्या वस्त्र-पात्र-पशु-मनुशादिकांस वाणी वेर्थ न जावे ह्मणोन देवा ची च नामे ठेविली होती ॥ चंबू च नाम भालचंद्र उपपात्रा च नाव गुरूभजन हांड्या च नांव आरणाचल घाघरी च नाव लंबोदर व परात च नाव विश्वरूप तांबणा च नाव तारक घंघाला च नाव गृंगाधर कासंडी च नाव मथुरा पितल च नाव कासी पली च नाव पावनी भोग-

ण्या च नाव सीताराम तव्या च नाव तापसी तेल तळ्या च नाव तपो-
निधी मोठ्या तांव्या च नाव मोरेश्वर लहान तांव्याच नांव गोविंद लहान
तपेल्या च नाव पतीतपावन वाटी च नाव मंगलमूर्त कासी च्या कासंड्या च
नाव कैलास गडू च नाव गरूड सकलादे च नाव स्तंबुद पासोडी च
नाव पार्वती सेला च नाव संतपुरुष दुपट्या च नाव दूर्वाकुर गंजा चे
नाव गजानन धोतरा च नाव धोपेश्वर सुताड्या च नाव सुदामा
कांबळ्या च नाव कानोबा घोंगडी च नाव गोदावरी गवाळ्या च नाव
गोरक्ष पाला च नाव परात्पर शाले च नाव सावित्री पामरी च नाव
पूपरमी सोवळ्या च नाव पीतांबर तव्या च नाव तत्रुपुष सतरंजी
च नाव संतरजी जमखान्या च नाव जनार्दन टोपी च नाव किरट
झगा च नाव कवच्य जोटा च नाव जोतीरूप दगडी तळी च नाव
शरावती येकारती च नाव निरंजन धुपारती च नाव धूम्रकेतू पाटा च
नाव पावन पाट्या च नाव पाराशेरी पाट्या च नाव पांडुरंग वरंठ्या च
नाव विठल

(१२६) देवा चे स्नानस्थल ची मूलिका लाविता सईवाई
चा काला कोड गेला ॥

देवा चे तीर्थ लाविता वच्यामामास पाय आले ॥

देवा चे पूजा आरती ऐकोन बहेकर राधावाई चा समंध गेला ॥

(१२७) गंग्या गुरव नामल-गाव चा पांगुल होता त्यास
स्नानस्थल ची मूलिका लाविता च पाय आले ॥

(१२८) पंढरी च्या वाटेस वेथे च्या मुले द्वारकावाई चे
उदक कोठे मिळेना हणोन प्राण गेले कास्ट अग्नी हि सिध केला
होता माग देव होते ते आले त्यानी संता च्या पायधूली ची गोली व
आपले तीर्थ सुखी घालता प्राण आले मग पंढरपुरी नावेत ठेवली

(१२९) सदासीव-गडीं देवा च्या कथेंत चिमणाजी
दाणवे सुभेदार याची स्त्री राधावाई च्या आंगी समंध येऊन बोलिला

की या स्त्रीस एक कन्या होईल दुसरी स्त्री करणे तिळा दोवे पुत्र होतील त्यात एक वाचेल मी स्वामी च्या कथेने त्रुप्त जाळो आता राहात नाही ऐसे बोलोन गेला ॥

(१३०) देवा चा भाऊ विनायक खडकमांत होता व ईदोवा येक शिष्य होता व कृष्णापा नामल-गावी होता हे तिघेजण मनुशातून चेवले होते पाशाण मारीत असत परंतु देवानी कृष्णा यास कीर्तनभगत सांगोन व यादोवास सेवा-भगत सांगोन व विनायकास अनुष्ठान सांगोन तिघा च हि समंध दूर केले तिघांची लग्ने करून कुटुंब-सौरक्षण करून संतान जाले ॥

(१३१) एकदा सांवता चे वाडीस जात होते मार्गी माळा वरी उदक नाही हणोन एक गर्दभ विहिरी पासी उभा होता देवानी पाहिले तो घोडी पुढे गेली जवळ कोणी नाही मग कडबंधन्यास पंच्या बांधोन विहिरीत बुडवोन कोठिंबीत पशु त्रुपत करोन गावात आले तो एका ब्राह्मणास कोड होता हणोन अनुष्ठान करिता च सपन जाले की उदईक दो प्रहरा निरंजन-स्वामी येतील त्यांचे तीर्थ लाऊन गर्धभास पाणी पाजिले ते पुण्य मागून घेणे हणजे कोड जाईल यास्तव तो ब्राह्मण वेशीत दो प्रहरा होता देव भेटता च घरास नेयोन तीर्थ लाऊन पुण्य मागून घेता च कोड गेला ॥

(१३२) कोकणात राजापुरास गेले तेथे याचा समुदाव बहुत पाहोन कोणी लोटाश्रम होते त्यानी अश्वत्था वरी ब्रह्मराक्षस होता तो वाडा बिराड दाखविले देव तेथे राहिले भोजन जालिया वरी ग्रामातील सभ्य आले त्यानी सांगितले की येथे ब्रह्मराक्षस बहुत प्राणी भक्षिले तुम्ही राहू नका मग देव बोलिले की त्याच्या अंतरीं गजानन असला तरी भक्षणार नाही मग रात्री कथे मधे दिग् शब्दे करोन उभा ठाकिला कितेक लोक मूर्छीत पडले मग देवानी कोण तू हणोन पुसिले तो बोलिला जे या घरा चा धनी साताशा वरसा चा मी आहे बहुत प्राणी भक्षिले -परंतु स्वामी चे कीर्तन श्रवण करिता या स्थलास व या योनीस विरक्त

जालो यास्तव आपले तीर्थ व एका कथे चे पुण्य दिलियाने गतीस जातो हे ऐकोन आपले तीर्थ व कथे चे पुण्य हास्ती घालता च दिग् शब्दे झाड उमलोन पडिले मग तेथे कोणास बाधा होईनासी जाली ॥

(१३३) बह्नाळा चे पाल्हीस गेले तो तेथे गणपती-भगत ब्राह्मण त्या गाव चा खोत देवळात पूजेस आला होता त्याने तुह्मी गोसावी आहाच की काय ह्मणोन पुसिले देव होय ह्मणाले तो बोलिला गणपती चे पद येत असल तरी ह्मणा मग देवानी

॥ ब्रीदावळी आपुली संभाळी ॥

ऐसी पाच पदे ह्मटली तो पुसो लागला वरकड गोसावी गणपती चा आकार-वर्णन गातात तुह्मी चैत्रभागा ची पदे ह्मटली ऐसी आणीकू येत आहेत की काय मग देव बोलिले तुह्मी आह्मी स्तैत जालो ह्मणजे रात्री कथा करू मग संध्या फराल जालियावरी देवानी नरकेस्वरी च्या अनुसुंध ने कथा केली सूर्य-उदये प्रयेत मग तो ग्रहस्त व देव आस्टभाव-देव-युग्त प्रसपर आलिग्न सत्गतीत जाले बोलू लागले की ऐसा सखा कोणी भेटिला नाही मग दिवसा संत्रपण रात्री देवळांत कथा या प्रमाणे सतरा दिवस जाले आठरावे दिवसी स्त्रीया चे मुला चे हेत की ग्रामात कथा हावी यास्तव कीर्तनी आरद रात्र जाली तो घरधन्या चा पुत्र लघुशंकेस परसात गेला तो भाता च बळत तस्करानी विरले काढून भाता च्या मोटा बांधोन चालिले हे पिल्या च्या कानी सांगता च तो बोलिला की भोवाट करून कीर्तनास विक्षेप केला तरी जीवाह आसडोन प्राण देईन मग आरती जालिया वरी पुत्राने पिल्यास नेऊन पाहात आहेत तो मोटा पुढे ठेऊन तस्कर उगे च बैसले ग्रस्ताने पुसले की का बैसला ते बोलिले भात नेण्यास आलो होतो पर अंध जालो आता भात घेऊन आह्मासनी शिक्षा करणे ती करोन मार्गी दिसते करणे मग देवा चे तीर्थ नेत्री घालिता दिसो लागता गेले ॥

पुळ्या च्या गणेशा पार्शी तीन दिवस होते ॥

(१३४) एकदा कऱ्हाड ची उत्साहमूर्ती पाशाणाची भंगली ते हणमता पाशी मांडिली हे ऐकता च भवानीदासानी कुंभकोना हून चौदाशे रुपये देऊन दोन गणपती-प्रतिमा तांच्या च्या प्रभावळमूर्ती पके बेताळीस शेरा ची करोन नामल-गावास आणिल्या एक मूर्ती कराडास पाठविली दुसरी उछाहात मात्र नामल-गावास नेत असेत गाव उद्वस तस्करा चे भये व देवास तीर्थाटणास जावे लागे हणोन विठलभट खाडिलकर गणेशभक्त विडांत होते त्याचे घरी ठेवीत असेत ॥

(१३५) एकदा परंज्यास आले तेथील भक्तराज नैवेद्यास सांगावयास आले त्यास बोलिले की राळ्यास चिंचेस घरी कंटाळलो यास्तव दोन महिने येथून जात नाही मग प्रातःकाली न पुसता च गेले ॥

(१३६) तेथून वेळापूर चा रानातू मलवडी चा रावतानी सर्वस्वे लुटोन सर्वास एका वस्त्रा निशी वेळापूरास जाऊ दिले संसारास व विषयास विरक्त गोदूवाई देवा ची भक्तराज होती ती पुत्रानी बाहेर घातली होती तिच्या घरी देव गेले वर्षा च्या अन्ना ची व पातळा ची बेजमी देवास करावी वर्षांत एकदा भेट द्यावी लागे नाही तर उपास आरंभी ॥

राउत मलवडी चा दिवाणा पाशी वस्तभाव देवोन आपल्या घरास गेले तो तेथील दिवाण देवा चा भक्त होता त्याणे देवा चे हाति ची गीता व वहा वळखिल्या मग राउतास रागास येऊन सर्व पदार्थ घेवोन वेळापूरास आणून देऊन देवास मलवडीस नेले तो कोणी दुष्टाने कराडा कडे वार्ता उठविली की तस्करानी देव मारिले हे वार्ता बळ्हाळ विनायका चे पालीत देवा चा भक्त होता त्यास कळता च त्याने अन्न सोडले देवा च्या दर्शना वाचून अन्न घेण नाही हा निश्चय करोन मलवडीस अंतरीं देवास कळता च बारा दिसाची वाट साहवे दिशी कराड हि सांडोन भक्ता चें पारणें केलें ॥

कर्जते मधे रखमाई होती तिची निष्ठा ऐशी च होती ॥

(१३७) एकदा रत्नाकर देवास लोकंभटा चे सहस्र रुपये कर्ज झाले होते परंतु देवा चे पालखीपदा चे बहूत शिष्य होते परंतु सांगाते जे गण असेत त्यास आपल्या वधा ची आण घालोन ह्मणत की यास कर्ज आहे ऐसे कोणास ह्मणू नका मग देवाने कर्ज वारिले ॥

(१३८) पूर्वी गोपाल देव विष्णु देव शुक देव राम-जोशी शिष्य होते मग नामल-गावी दोघी स्त्रिया निवर्तल्या ह्मणोन या संसार-विरक्तीने बाळाजीपंत देवा पाशी येवोन साष्टांग घालोन सद्विदित-कंठ प्रार्थू लागला की शरण आलो संसार नलगे हे ऐकोन देवानी पोटाशी धरोन संसारा चा बोध केला परंतु पुरता विरक्त जाणोन अळंकार उंच वस्त्रे अश्वदिक ब्राह्मणास दे ह्मणता च त्याने दिली मग टोपी पंचा कल्पवल्ली देवोन आज्ञा केली की शिवशूर—ग्रही सोयऱ्या धायऱ्या चे घरी जावोन शुक्ल वृत्ति करोन येण ह्मणजे आमचे संगतीस योग्य होशील मग त्याने विडास जावोन शुक्लवृत्तीने आरंभिता च पिसा झाला ह्मणोन पोरे पाठी लागली ते सोसून देवा पुढे धान्य वोतिले मग देव हि सद्विदित होऊन पाठ थापटोन आशिर्वाद दिला की तुज न पढता च संस्कृति ज्ञान होईल मग गणेश-पुराणा चे टीकेस व शिवश्लोक-पद काव्यास आज्ञा केली नाम बल्लाळ-देव ठेविले लग्न करून दिले पुत्र झाला अपूर्व कीर्तन करू लागले गुरुगीता-गणेशपुराणा वर टीका केली ॥

(१३९) थोरले रघुनाथदेव दशग्रंथी गोदातीरी शाहागडी बहूत शिष्य पढवीत होते देवा चा अनुग्रह होता च पुतण्यास अध्येन सांगावयास लावोन आपण देवग्रही अखंड पारायण करोन देवा चे चरण-संवाहन सर्व मडळीस तांबूल यज्ञोपवीत-दान व समिधा दर्भ गोळे शिष्या करवी करोन दर्श-पौर्णमासादि इष्टि देवा चे अग्नि ची सेवा करीत ॥

(१४०) धाकटे रघुनाथदेव कोकणस्त शिवापुरा कडोन

आले वित्पन्न मंत्रशास्त्री होते देवां चा अनुग्रह होताच जो नवा भक्त होईल त्यास मंत्रा चा विधि समजावीत व देवा पार्शी अखंड पुराण सांगत ॥

(१४१) देवास एक मूल वाहीन ऐसा नवस होता त्या ताम्रपर्णी-तीरी च्या ब्राह्मणाने दुसरा गोपाळजी देवास वाहिला त्याणे कऱ्हाडी सा घटिका रात्री उठोन देवा चे शौचा चे स्थळी रांगोळी घालोन उदक मृत्तिका ठेवोन स्नाना चे साहित्य व सडा-संमार्जन व होमशालेत रंगवल्ली होमद्रव्य देवपूजे चे साहित्य करोन धार काढोन स्कंदावर उदक पुरवोन व दाळी-साळी वाळवणे द्रोण पात्रे उश्चिष्टे काढोन उभयतास भार घालीत असे ॥

(१४२) भगवंत-भाऊ पोदखल देवा चे अनुग्रहीत होते यानी पुस्तके ल्याहावी प्रवासी कंठाळा रक्षाव्या ॥

कृष्ण भाऊ पोदखल यानी द्रव्य जंतन करावे व बाजारातील जे लागेल ते आणावे ॥

कोन्हेरी असे त्याणे प्रवासी घोडी रक्षावी व कथे चा टाळ वाजवावा व यादव असे त्याणे पाने व दूर्वा पुष्पे आणावी बाळोबा असे त्याण नामल-गाव ची कोठी रक्षावी ॥

नरहर्देव असे त्याण बिड चे भिक्षेस जावे ॥

(१४३) सयाजी नायकानी देवास मूल वाहिले त्याचे नाव शिवदास ठेविले धाकुटपणी त्यास खेळावेसे वाटे हे जाणोन स्नानसंध्ये च्या मिसें देव अरण्यात जावोन त्या मुलाशी सुरपारंबी गोव्या चेंद्रू हुतुतुतु जळक्रीडा खेळेत मग कीर्तन शिकवोन शिवदास-बाबा ची सेवा बहुत घेतली ॥

(१४४) देवानी आज्ञा केली होती की पंढरी चे प्रदक्षणे चे वाटे वर भीमातीरी घाट वर्तुळ वृंदावन बांधणे ॥

(१४५) वायी मध्ये बहुत शिष्य-वर्ग होते व खेड-पाडळीत

बहुत प्रेमळ भक्त होते व मोरेश्वरसुप्यांत होते व पैठणराक्षस-
भुवन-शाहागड-पाथरीस बहुत शिष्य होते व विडांत शतावधि शिष्य
होते सुलतानजी निंबाळकर याचा दिवाण केशव बल्लाळ देवा चे
शिष्य होते त्यास आज्ञा केली होती की नामलगाव च्या देवळास
आवार व घाट व भृशंडी चे देऊळ व त्रिंबकेश्वरा चे देऊळ व
मोरेश्वरी वोंवऱ्या करणे व विज्ञानेश्वरा चे देऊळ बांधणे व त्रिंबक
जिवाजी चे घरी स्वात्मसुख ग्रंथ देवा पाशी एक माहा-पुरुष वाचीत
होता तेव्हा एक भिकारी आले त्यास कोणी भिक्षा न घाली हे जाणोन
आपण च त्यास भिक्षा घालोन सर्वास बोलिले भूतदये सारखे साधन
नाही उष्णकाळी वृक्षास उदक-पात्रे बांधित जेथे पक्षी मुंग्या असतील
तेथे धान्य तांदूल टाकीत जो रोगी असेल त्यास औषधें बरे करील
कऱ्हाडी दोन व नामल-गावी दोन चातुर्मास्यें सूक्तें केली ॥

(१४६) शंभो नाम चा ब्राह्मण बोलिला स्त्री माता पिता
कोणी आपणास नाही मग त्यास अनुग्रह करोन घरी ठेविला तो
कळहा मुळे रुसोन आला होता स्त्रीस नाहण आलिया वर संगे
भावास वेऊन काशी हून शोधित कऱ्हाडास आली देवानी शंभू-
भट दाविता च पोठरीस लांडग्या च्या डासा वरोन आपला पती
लक्ष्मीने वळखीला त्यास गीता-पारायणा ची देवानी आज्ञा करोन
घरी संरक्षण केलें ॥

मंगळमूर्तीस पुत्रा परीस पाळोन राक्षसभुवनीं गोदातीरी
स्थापिले ॥

(१४७) कऱ्हाड-प्रांती देवानी राहवे हणून शाहू-
छत्रपती याणी टेंभू व गोवारे या दो गावां दोन चावर जमिनी ची
चिमणाजी दाणवे मचंद्र-सदाशिवगड चे सुभेदार या वरोबर
पाठविता च राजप्रतिग्रह नलगे हणोन देवानी टाकिता च चिमणाजी-
पंतानी च खटपट करोन तेथील धान्य देव-घरी प्रविष्ट करविलें ॥

(१४८) वारणे चे कांठी कुलकर्णाने मूल देवास अर्पिले

तो जिवाजीपंत प्रेमळ देवा चा शिष्य माहा-तपस्वी त्याचे पुस्तक वारणेत तीन दिवस बुडाले होते उपांषण करिता च पुस्तके व देव सापडले मिजली नाहीत ॥

(१४९) कराड-प्रांतीं शतावधि शिष्य होते व सातारीयात नारोवा अनगळ शिष्य होते त्यास बल्लाळ-देव व रघुनाथ-देवा बरोबर कऱ्हाडी गणेश-तीर्था मध्यान्ह-स्नानास गेले होते तो काय लिंबा येव्हड अंब्य, येवड्या गारा पडल्या तेव्हां उदकात लपाले शिवास टाकिते वेळे धोत्रे घेऊन मुखे वरती काढीत काहीसा पर्जन्य राहिल्या वर पुरा चे भयें घरास आले तेव्हा मात्र काहीशी शरिरास व्यथा झाली दहा वर्षा पासोन त्रिकाळ सीत-स्नान करीत विद्यार्थी हि बहुत पढविले परंतु शरिरास काही वेथा झाली नव्हती ॥

(१५०) एकदा आका सहवर्तमान काशीस पुन्हा जावे ऐसे योजिले तो प्रातकाली प्रातस्मरामि ह्मणताहेत तो काही जागृति-शुशुप्ती-मधे देव असता एक श्वेतवस्त्र सर्वाळंकारयुक्त स्त्री बोलिली माझे नाव भागीरथी तुझी श्रमावे ऐसे नाही आह्मी तुमच्या भेटेस आलो अहो तुमचे गीतापाठा चे स्थळ देवा च्या उतर द्वारिं कौठि च्या झाडा खाली राहिलों आहों हे ऐकोन ते स्त्री अदृश्य होता च होमशाले च्या द्वारा बाहेर रघुनाथ-देव वेद ह्मणत होते त्यास देवा-नी ज्याप्रत होऊन स्वप्नभास सांगितला मग देवांनी स्नान करोन होम करोन ते बायको वाळवंटी च्या तळी आह्मी त्रिऱ्हाड घेतले आहे ह्मणोन बोलिली त्याचा शोध करू ह्मणोन रघुनाथ-देवास बरोबर घेऊन तेथे आले तो तेथे कोणी नाही परंतु कार्तिक-मासी माळभूमी वर गाई च्या खुरा प्रमाणे वर्तुळ वीतभर खोल ऐसे शुभ्र उदक रघुनाथ देवांनी पाहून बोलिले की आपण माहायात्रे चा उद्योग केला होता यांस्तव श्री-भागीरथी श्रीस्वामी चे भेटीस येथे आली आहे मग पंचपात्रे करोन गंगाजल काहाडोन देवास व आकाबाईस-स्नान घातले मग रत्नाकर-स्वामींनी उभयेता रघुनाथ-देव सकुबाई व

द्वारकाबाई बल्लाल-देव व कृष्णापा व मंगलमूर्ती ऐसी अनेक भक्तानी स्नाने करिता च देवळातील धरणेरु व ग्रामातील सर्व लोक व अवांतर ग्रामी चे लोक व बीड शहर चे लोक ग्रहण होते ह्मणोन आले होते त्यानी स्नाने केलिया वरी अस्तमान पर्यंत बहुत यात्रा आली त्यास हि वंदन मार्जन घडले मग देव बोलिले की या कलिकाला-मध्ये बहुत लौकिक कार्या चा नव्हे ह्मणोन परम समारंभे श्री-गंगेस पूज्या नैवेद्य समर्पेण उदका चा बारीक झरा होता त्या वरी स्वहास्ते स्थूल पाषाण स्थापेण न काहाडावा; ह्मणोन शफत घातली चहूकडे चार पाषाण स्थापेण श्री-गंगे चे कुंड बांधिले तेथे अद्यापि पूजा होत आहे ॥

(१५१) एकदा देव आषाढी-एकादशीस साईकाळीं पंढरीस पावले तो नाव गेली मग स्मरण करीत बैसले तो पांडुरंगे बडव्या चै रूपे आमचा येजमान उतरोन आणा नाही तर दिवाणात सांगोन पारपत्य करो ऐसे नावाडियास सांगता च त्यानी देवास उतरोन आणिले दुसरे दिनी केशव बडव्यास पुसिले तो ठावे नाही ह्मणाला ॥

(१५२) एकदा मोरेश्वरास जाते वेळेस नीरे मध्ये सांगडीस देवा बरोबर नरोबा यादोबा लागले होते नदी मध्ये सांगडी तुटली तो एके सांगड्या चे गळा मिठी घातली एके देवा चे गळा मिठी घातली तेव्हा चौघेही बुडो लागले देवानी

॥ माता पिता तू धन-धान्य-ठेवा ॥

हे एकवीस श्लोक आहेत त्याचे स्मरण करिता च सेरण्या चे बेट लागले तेव्हा गत्रा च्या वोड्या सगट संरक्षण जाले

आलो तुझ्या गावा ॥

येरे सामोरा भेटाव्या ॥

हे पद तेव्हा केले ॥

(१५३) गंगा-प्रदक्षणेस जाते वेळेस सप्त-गोदावर-क्षेत्री काही दिवस होते वाणिया च्या दुकानी रात्री निद्रे चे वेळेस एक माहा-पुरुष त्या च पडवीस निद्रेस येत असता गणेश-पुराणी व

द्वारकाबाई बल्लाल-देव व कृष्णापा व मंगलमूर्ती ऐसीं अनेक भक्तानी स्नाने करिता च देवळातील धरणेरु व ग्रामातील सर्व लोक व अवांतर ग्रामी चे लोक व बीड शहार चे लोक ग्रहण होते ह्मणोन आले होते त्यानी स्नाने केलिया वरी अस्तमान पर्यंत बहुत यात्रा आली त्यास हि वंदन मार्जन घडले मग देव बोलिले की या कलिकाला-मध्ये बहुत लौकिक कार्या चा नव्हे ह्मणोन परम समारंभे श्री-गंगेस पूज्या नैवेद्य समर्पोन उदका चा बारीक झरा होता त्या वरी स्वहास्ते स्थूल पाषाण स्थापोन न काहाडावा; ह्मणोन शफत घातली चहूकडे चार पाषाण स्थापोन श्री-गंगे चे कुंड बांधिले तेथे अद्यापि पूजा होत आहे ॥

(१५१) एकदा देव आषाढी-एकादशीस साईंकाळीं पंढरीस पावले तो नाव गेली मग स्मरण करीत बैसले तो पांडुरंगे बडव्या चे रूपे आमचा येजमान उतरोन आणा नाही तर दिवाणात सांगोन पारपत्य करो ऐसे नावाडियास सांगता च त्यानी देवास उतरोन आणिले दुसरे दिनी केशव बडव्यास पुसिले तो ठावे नाही ह्मणाला ॥

(१५२) एकदा मोरेश्वरास जाते वेळेस नीरे मध्ये सांग-डीस देवा बरोबर नरोबा यादोबा लागले होते नदी मध्ये सांगडी तुटली तो एके सांगड्या चे गळा मिठी घातली एके देवा चे गळा मिठी घातली तेव्हा चौघेही बुडो लागले देवानी

॥ माता पिता तू धन-धान्य-ठेवा ॥

हे एकवीस श्लोक आहेत त्याचे स्मरण करिता च सेरण्या चे बेट लागले तेव्हा गवा च्या वोड्या सगट संरक्षण जाले

आलो तुड्या गावा ॥

येरे सामोरा भेटाव्या ॥

हे पद तेव्हा केले ॥

(१५३) गंगा-प्रदक्षणेस जाते वेळेस सप्त-गोदावर-क्षेत्री काही-दिवस होते वाणिया च्या दुकानी रात्री निद्रे चे वेळेस एक माहा-पुरुष त्या च पडवीस निद्रेस येत असता गणेश-पुराणीं व

गणेश-माहात्म्यां ज्या कथा नाहींत त्या अश्रुत गणेशा च्या कथा सांगे मग दिवसा देव त्यावर कवित्वें बांधीत ॥

(१५४) नांदेडास आले तो मार्गी क्षुधे-तृषेने मूर्च्छित वस्त्रा वेगळा एक मद्यपी पडला होता त्याची दया येता च देव त्याचे वस्त्र सावरा-यास जाता च तो अंगास वरबडोन शिव्या देऊ लागला ते सोसून त्याचा अंगा-तळि चे खडे झाडोन छायेस बैसवोन अन्न-पाणी चारिले ॥

(१५५) नाशिका चे अलीकडे श्राद्धदिनी माध्यानी वीस-गावास आले साहित्य सर्व होते परंतु ब्राह्मण व अग्नी चे साहित्य नव्हते यास्तव चिंताग्रस्त होते तो एक ब्राह्मण येऊन बोलिला की उपनेत्रं करोन अग्नी पाडितो भोजन घाला हणता च श्राद्ध केलें ॥

(१५६) कृष्णा प्रदक्षिणा मल्कार्जून पर्यंत केली ॥

(१५७) कऱ्हाड क्षेत्री ग्रामांतील विद्यार्थी मध्यं अन्हि स्नान करोन येते वेळे क्षुधातुर जाणोन तक्रुपीठ सर्वास देत असेत ॥

(१५८) अवरंगशहा दक्षणेस आला तेव्हा प्रभावळीस रानात लोक पळोन राहिले होते तेथे रात्री शेणा च्या गणेशा चे हाती काठी देऊन लोका भोवती फिरोन लोका करवी नामगजर करविता च पर्वत गर्जे व व्याघ्र तस्कर पळेत् ॥

(१५९) नामल-गावी वडवणीकर माहादभट संतर्पण करा-यास आले होते तो पर्जेन्न-वृष्टी होऊं लागली मग देवास विनंति केली तो देवानी येऊन ब्राह्मणा च्या पंगती बैसल्या होत्या त्यास सांगितले की शूर्पकर्ण नामा चा गजर केलीयाने चौफेर प्राकारात प्रजन्न पडणार नाही मग गर्जनां करिता च तैसे च जाहाले प्राकारा बाहेर गुडग्या इतके पाणी वाहात होते परंतु आत प्रजन्न पडला नाही ॥

(१६०) प्रदक्षणे ची वाट आंगे झाडिता वेळेस कोणी रुपया अथवा अर्द पुढे ठेविला तरी मातीत पुरोन वर पाशाणा चे चिन्ह करून वजाई गुर्विणीस सांगावे की अमके स्थली प्रसाद

ठेविला आहे तो घेणे या प्रकारे वस्त्र धान्ये करून तींचे संरक्षण बहुत केले ॥ वतनदारी चे सेत करायास बैल नाहीत ह्मणोन दीवाण च्या उपद्रवामुळें श्रमी होती तो चिटगोप्या चा दिवाण सदाशीव-पंत व रघुनाथ-देवा चा शिष्य होता त्याने देवास गाडी पाठविली होती ते बैल बजाईस दिले ॥

(१६१) आठरा भुजां चा गणपती वराडांत आवास आहे ह्मणून ऐकिले तेव्हा जाते वेळेस ज्या मजलीस जात असत तेथील ग्रामाधिप सामोरा येऊन सर्व साहित्य करून पुढील मजली पर्यंत आपले माणूस व कागद देत असे की हे थोर आहेत यांचे सर्व साहित्य करून पुढे हि माणूस व या रीतीने कागद देऊन वाटे लावणे या प्रमाणे धरणगाव चोपडें व प्रवाल व आवास क्षेत्रास गेले बरोबर ब्राह्मण पंचवीस व घाडी आठ होती वराड खानदेशात शिष्य-सांप्रदाय बहुत जाहला तिकडील पुराणप्रसिद्ध गणपती-क्षेत्रे सर्व पाहोन आंबळ्या नागनाथा वरोन नामल—गावास आले बरोबर वीस मोहरा घेतल्या होत्या त्याचा खर्च कोठ जाहाला नाही त्या प्रांती च सहस्र रुपये मिळाले त्याचा खर्च जाहाला मग यात्रा-संकल्पा च्या वीस मोहरा मजरथकर ब्राह्मणास घर बांधवेयासी दिले ॥

कोठे प्रवासास गेले तरी सर्व सामोग्री व दीपाचे तेल देखील घोडयावरी वागवावे रानात भोजन करोन अस्तमान जाहलीयावर ग्रामात जावे कोणास काडीमात्र उपद्रव देणे नाही ज्या प्रांतात जात असत त्या प्रांती देव आले आहेत ह्मणोन वार्ता उठे लोक बातमी राखोन पाव कोस जवळ येता च वाह-घोश-पुरःसर गावात आणीत या उपद्रवा मुळे अंधकारी गावात प्रवेश करीत व पाहाटे न पुसता च जात असेत ॥

वस्त्रे पात्रे अळंकार द्रव्य जे जवळ असेल ते जो मागावयासी येईल ते त्यासी द्यावे पदोपदी जे जे पदार्थ दिले आहेत ते त्याहावयासी सामर्थ्य नाही कोठे हि तिळमात्र ममता व अहंता हे नसे ॥

आर्जव गुरु-सिसरूषा ही ज्ञानादि बारा लक्षणें देवा चा ठायी पूर्ण होती हे लटके मी बोलेन तरी मज माझ्या कुलस्वामी ची व माता-पित्रा ची आण असे सत्य आहे ॥

गणपती-नामा चा पुरूष कोणी भेटला तरी देहेभाव विसरोन सदगदित-कंठ त्याचे पाया वरी मस्तक ठेवीत असेत भूतदया बहुत असे व जना ची मने दुखवणे नाही व अज्ञानी जनास बोध करायाचें सामर्थ्य अपूर्व असे ॥

कोणी द्रुष्ट अभक्त टवाळ असला तरी कथा श्रवणे करिता अष्टभाव होऊन देहेभावी विरक्त होय ॥

(१६२) एकदा देव चिंचोलीस गेले होते मार्गी सदा-शिवपंत चिटगोपेकर संप्रदाई होते त्यानी कुडक्या चा तुकडा अर्पिला तो तेथे अरण्यांत अंब्याचे मूली पुरून ठेविला नामल-गावास येता च धोंडो मईराल याच्या लग्न-साहित्यास देवविला ॥

(१६३) एकदा गुंज च्या रानात विसाजीपंत सहस्रबुध्ये यानी पवित्रें साहा तोले ची देवास समर्पिली होती ती बालकृष्ण नागापूरकर याचे लग्न-सिद्धीस अरण्यात स्थापिली होती ती देवविली ॥

(१६४) एकदा नारोबा नायीक अनगळ यानी गणेश-खिंडी जवळ देवा ची भेट होता च हिकर्णी ची अंगठी समर्पिली पर्वतात ठेविली होती ते धोंड जोशी कऱ्हाडकर याच्या लग्नास दिली ॥

(१६५) एका शूद्रे पेडगावी मोळी विकोन दोन पैसे करी घेऊन रुदन करितां देवे पुसतां च बोलिला की सारे दिवसा चे श्रमा चे दोन पैसे आले यात कुटुंबा चे अवांतर साहित्य कैसे घडेल. तेव्हा त्याच्या स्त्री पाशी देवानी पाच रुपये देऊन सांगितले की कार्यास घेऊन अवांतर साहित्य तू कर व धान्या चे साहित्य भ्रतार करील ॥

(१६६) नामल-गावी दुग्धपाने तपस्वी होता अग्नी वर दूध ठेऊन सौरक्षणार्थ तेथे देव होते तो स्नानास गेला तो छलकबुधीने वीस जटिल दुग्ध द्वारीं आण हणोन मागो लागले त्यास देवांनी एका एकास एक एक पंचपात्र भरोन दिलेहे सर्वास पुरोन ब्राह्मणास हि दुग्ध उरले ग्रामात तो वस्ती नव्हती हे पाहोन गोसावीया चा महंत परम विस्मयें संतुष्ट होऊन गेला ॥

(१६७) कादरबाबा ची भेटी जाली तेव्हा शत मनुष्य होतें कादरानीं पुसिले की सुई चा छिद्रा येवढ्या आडा मधे स्नान कैसे करावे मग लोकानी नाना पर्याय सांगितले परंतु त्याचे समाधान न जाले देव बोलिले की सुई च्या छिद्रा परीस लहान व्हावे हणजे स्नान घडेल हे ऐकोन समाधान होतां च हसोन कादर व देव एकांती जाऊन अनुभव-सुख आठऊ लागले ॥

(१६८) राणंज-क्षेत्री केशव-बाबा ज्ञानेश्वरी चे उपासक होते त्यानी सर्व संता चे प्रसादवस्त्र लघु तुकडे ची मेखला पांघरोन अखंड ज्ञानेश्वरी--पारायण करित व कोठे जाणे जाले तरी चिठी लिहून टाकावी चिठी चे आज्ञेप्रमाणें वर्तावे एकदा गाईस उदकास विलंब जाहाला हणोन स्त्रीस रागास आले तेव्हां स्त्री रुदन करू लागली की याचे संगे विषयसुख ही जन्मी न जाले व्यर्थ क्रोध मात्र करितात ऐसे ऐकोन स्त्रिये चे अंतरी आत्मा आहे तो या वाचने कष्टी केला तरी अतःपर कोणासी बोलणेच नाही हणोन मौनव्रत धरिले त्याचे भेटीस प्रतिवर्षी देव केशव-बाबा चे भेटीस जात असत एके वर्षी भेटीस गेले तो ते ग्रामांतरास गेले होते यास्तव तेथोन देव कर्मलेकडे गेले हे वर्तमान केशव-बाबा घरी आल्यावरी शोध लावोन कर्मलेकडे आले केशव-बाबा चे वृत्त ऐसे असे की वृक्ष पक्षी स्त्री-पुरुष पशु मार्गी जो भेटेल त्यास सव्य ध्यावे यास्तव ग्रामास सव्य घेवोन उत्तरेकडील वेसी चे मार्गावरी येता च उत्तरेकडून षोडश वार्षिकी स्त्री मस्तकी इंधन शुभा वेचोन येत होती यांचे भयानक

स्वरूप पाहोन छाया न पडता मार्ग सोडावा हणोन डावेकडे पश्चिमे-
कडून चालिली तो याचा अभिप्राय सर्व ग्राम सव्य घेतला परंतु
हा प्राणी सव्य घ्यावा हणोन चालिले तो ते स्त्री भयंकर हा
कोण पुरुष आंगावर येतो हणोन पाठी टाकोन पळू लागली
केशव-बावानी पाठी घेवोन सव्य घ्यावे हणोन ते पुढे पळत
आपण मागे पाठी लागले ते स्त्री गृहास येता च भ्रतार श्वसूर
पुसो लागले धर्म धाप का आली आहे तो तिणे सांगितले की
एक फकीर उन्मत्त पाठी लागला यास्तव पाठी टाकोन पळाले इतकें
बोलतां च केशव—बावा हि तेथे आले हस्त करोन सव्य सव्य घेऊ
द्या हणोन सवज्ञा करू लागले परंतु ते स्त्री घरात पळोन काढ्या
पाषाण घेवोन पूजा करावी तो पूर्व दिवसी त्या गावी देव आले होते
ते स्नानार्थ जात होते त्यानी हे मूर्ती पाहोन धावोन चरणी सा॥
प्रणिपात केला संगें दाहा—वीस लोक होते त्यानी हि नमन केले हे
पाहोन ते शूद्र चकित राहिले पुसो लागले की सत्पुरुषास ऐसी वासना
का जाली तेव्हा देव बोलिले की हे मौनवृत्ती आहेत यांचा नेम सर्वास
सव्य घ्यावे यास्तव आले असतील मग त्या स्त्रीस आणोन सव्य
घालोन देवानी शाबासकी दिली तू धन्य अससी पळाळीस हणोन
स्वामी च्या दर्शना चा लाभ आह्वास जाला नाही तर आजी हाणि
जाली होती मग उत्तम वस्त्र एक दिले तेथे उभयता सप्त रात्र होते ॥

(१६९) एकदा नामल—गावी मोळीभर केरसुण्या मांगीण
घेऊन हिंडली परंतु शूद्रास केरसुण्या करता येतात कोणी घेतल्या
नाहीत कष्टी होऊन परतोन चालली पाहोन देवास करुणा
आली पुसो लागले केरसुण्या कोणी नाही घेतल्या याचे काय घेसी
ती बोलिली की दोन पायल्या धान्य घ्यावे तितुके देवाने देता च घर ची
सर्व पुसो लागली की इतुक्या संमार्जन्या कशास पाहिजेत देव
बोलिले प्राणी कष्टी जाहाला याणे कोटुंबास काय न्यावे मग दुसरे
दिवसी बीडांत अग्निहोत्री होते त्यांचे घरीं दोन शाळे चे सेवेसी एक
एक पाळेने दिली ॥

(१७०) एकदा टेंभू मधे गाई व ह्यैसी पन्नास रत्नाकर-स्वामीनी ठेविल्या होत्या त्या उदाजी चव्हाणाने गाव ची गुरे वळोन नेली त्या बरोबर गेल्या तेथे गावकर जाऊन देवा ची गुरे ह्मणोन बोलिले परंतु तो एकेना इकडे हे वर्तमान देवास कळता च देवानी रागे भरून गाई वळा ची भेट करणे ह्मणोन चौघे सिष्य पाठवून अवघी वासरे त्यास नेऊन समर्पिली तेव्हा चव्हाणास कळले की देवा वाचून हे दुसरे चें धारिस्ट नव्हे ऐसे समजोन गाई रत्नाकर-स्वामीस अपौन टेंभू चे मोकासबाबे चे पत्र आपले तर्फेन करून दिले ॥

(१७१) एकदा श्रीपत-राया ची पुसेसावळीहून स्वारी कोपड्यावर गेली तेथे रत्नाकर-स्वामी ची गुरे शंभर होती ती गाव च्या गुरा बरोबर नेली ही देवा ची गुरे ऐसे कोणी श्रीपतराया पासी बोभाट नेला ते बोलिले की उपाधीस्तव इतकी देव गुरे बाळगणार नाही मग रत्नाकर-स्वामीनी आपले हास्त-पत्र धाडिले ते बळखोन रायानी गुरे कराडी देवा ची असली तर देव घेतील ह्मणून पाठविली हे देवास कळतां च इतकी उपाध किमर्थ वाढविली आहे ह्मणोन गाई ह्यैसी गृहाप्रत क्षेत्री ठेविली ॥

(१७२) देवा च्या चित्ती आणिक हि काही दिवस सन्यास-ग्रहण करून मग परमहंस-दीक्षा संपादावी ऐसा बेत होता तो एके दिवसी आकाबाई व मुक्ताबाई व सुक्ताबाई व अनेक भक्ता ची मंडली आहे तो देव काही कार्या च्या उद्योगामुळे तेथून गमन करावया साठी उठोन उभे ठाकले ॥

+++ सातवा गणपती टेंभू चे अरण्यांत आठवा पणदुरे येथे होता तो विशालगडास नेला व टकले-बोरगावी शमीगर्भी स्थापिला दाहवा विडांत विठ्ठलभट्ट याचे घरी धातुमूर्ती स्थापिला अकरावा नम्रमल-ग्रामी देवा चे आग्नेय कोणी मानीसीक पूजे चे स्थली स्थापिला-बारावा अवतार समाप्त जालियावरी चितेमध्ये निघाला ऐसे श्रीगजानना

चे बारा अवतारा चे बारा गणपती असावे ह्या हेता स्तव बारा गणपती स्थापिले ॥

(१७२) देवा ची नित्य-क्रिया या प्रमाणे:-पंच पंच उष:-
काली उठोन स्थूळ पात्री उदक घेऊन मृत्तिका-युक्त नैरित्य दिशेस जाऊन भूमी वरी त्रुण आछादोन देहधर्म जालिया वरी उदन्मुख लिंगांद्रियास एक वेळ मृत्तिका गुदैंद्रियासि पांच वार तेथोन जलाशय द्वादश हस्त टाकोन वाम हस्तास दश वार उभय हस्तास सप्त वार नखत-शोधन पात्र-शोधन उभय पदास एक वार मृत्तिका लावोन बारा गंडूश टाकोन क्षीर- कंटक-वर्ज पवित्र तरू चे द्वादश अंगुल करंगुळी प्रमाणे वृनस्पती ची प्रार्थना करोन आर्द्र पत्र अथवा कृष्ण मृत्तिकेने दंतधावन करोन पूर्वमुख वामभागी गंडूस टाकावे शौचकाली सूर्य चंद्र न पाहावे यज्ञोपवीत कर्णी स्थापावे शौचस्थान अष्ट हस्त लांब हस्तद्वय रुंद दशायुक्त श्वेत धोत्र पंचकश्वयुक्त बारा-नेग्यायुक्त धोत्र नेसोन उपवस्त्र कटा खालते नेसावे स्वहस्तकृत अतृटित एका तडीचे भोजना पूर्वी त्रिगुणीकृत नाभी खालते अथवा वरते नसावे नाभिप्रमाण तीन यज्ञोपवीतें कार्पासा चीं अथवा ताग-गोकेश-जवसा-वृक्षा च्या त्वचे ची असावीं गायत्री अथर्वेदसूक्ते करून करावी ब्रह्म-अथवा रुद्र-ग्रंथीयुक्त मग द्वादश तिलक लावणे त्रिपुंड्र-युक्त तुळसीमृत्तिकामिश्रित भस्मधूळी नंतर द्वादश भस्मा चे त्रिपुंड्र लावावे अथवा नाभिमात्र उदकी आर्द्रवस्त्रयुक्त उदका चे लावणे संध्या करावी अथवा तीरी शुष्कवस्त्रयुक्त शिखाग्रंथीयुक्त शट्कुश धरून आचमना-नंतर भूशुध भूनशुध प्राणप्रतिष्ठा मोका बाहीर मातृका नंतर संध्ये चे सप्त न्यास करोन संधे चे त्रिकाळावधाना नंतर प्राणायाम मार्जन-प्रक्षेपण-अघमर्षण करोन अर्धे अश्र्रोपसंवहार सूर्योपस्थान गाइत्री युपस्थान गाइत्री-न्यास ध्यान चुतुर्वींआंसीती मुद्रा शापत्रय-विमोचन उत्कीलन ज्यात-मृतक-निवारण करोन मानसीक पूजा गाइत्री सूता ची करोन अष्टोत्तरशत अथवा चोपन्न अठायीस आघ्रांतरी जप करावा उत्तर

षट्क करोन सप्त मुद्रा करोन संध्या विसर्जोन गौत्र प्रवरेचार आचार्यास नमोन संध्या-समर्पण करावे मग सूर्योदया पूर्वी अर्ध घटिका आग्रहोत्रा चे होम देऊन रंगवल्ली अनेक दीप वाद्ये पुष्पफलादि-युक्त श्रीगजानना ची पूजा ध्यान आवाहन आसन पाद्य पंचामृत सिधोदक-स्नान वस्त्र यज्ञोपवीत गंध अक्षता पुष्पे धूप दीप अनेक पक्वान्ने नैवेद्य नाना फळे पूजा जप भोजनकाली मौन धरावे मुख-प्रक्षालन जाले वरी सपवित्र श्रौताचमन करून पूर्वाग्र अथवा उच्चा-आग्र कुश मृगाजिन व्याघ्रा-जिन श्वेत-कमलामनी पूर्वे मुख उत्तरे मुख बसोन गुरुमूर्ती ध्यावोन मान-सिका पूजे नंतर अन्या संकल्प केलिया वरी प्रातःस्मरामि होता च तीर्थी सीतोदके प्रवाहाभिमुख मंत्र-स्नान करोन अघमर्षण-मार्जन-अर्घ्य जलत-र्पणा नंतर शरिरा वरील रोमा पासोन स्नान काळी मसकोटी तीर्थे श्रवता आहेत यास्तव अंग पुसो नये तीरी गंडूश तीन टाकोन आचमने करोन तांबूल दक्षणा राजोपचार शमीपत्र मंदारपुष्प दूर्वाकुरी निरंजन-दीप बोवाळोन पंच आरतीया ह्मणोन एकवीस नमस्कार प्रदक्षणा घालोन अवर्ण देवता पुजोन प्रसाद शेश घेवोन घटिका दिवसा नंतर भिक्षेस जावे ब्राह्मणगृही एरु वैरण मात्र ध्यावी अधिक कोणी घातले तरी चार दिवस तेथे न जावे गीता-पठण करोन ब्राह्मणचरण-नमन करोन मोरेश्वरायनमः या प्रमाणे कीर्तन करोन स्मरण करोन भिक्षा अधीक मिळाली तरी कोणा दुर्बळास द्यावी योगक्षेमा पुरते मात्र घरास आणावे प्रहर दिवसा नंतर मुलांस वेदाध्यान सांगते वेले नेत्रा अश्रुपात येत असत बारा घटिका दिवसा पुष्प दर्भ गोमय मृत्तिका भस्म स्नाना चे साहित्य तीळ घेवोन गंगेस माध्या-न्हिक पूर्व प्रकारे स्नान करोन सौर-सूर्य उपस्थान ह्मणोन काही वृहदारण्यवेद ह्मणोन देव-रुषी-मनुष्य-पित्र-तर्पण ब्रह्मयज्ञ करोन चतुरावृत्ती गणपती-तर्पणा नंतर सहस्र-नामपठणे ग्रहास येऊन सक्रतावर्तन अभिशेक पूर्ववत् पूजना नंतर अतिथि पूजोन पंचमहायज्ञ करोन गाय-तुलसीस

अन्नपुष्पे पूजोन स्वहस्ते पवित्र धान्या चा मसूर आंबाडा करडी वेगळे
 करोन सेफू वांगे सेवगा चवली तांदुलजा गाजर मुळा पांढरा भोपळा
 पाथरी तोंडली पारोसैं या वीतरीक्त मेथी पडवळ कारली दोडका कासी-
 फळ घोळ इत्यादि पवित्र शाखा एके पात्री च सर्वान्न दक्षणहस्त पक
 करोन प्रथक प्रथक काढोन ब्राह्मणास वाढावे आपण मात्र सवान्न
 लवण-घृतवर्ज एकत्र करोन मधुपर्कास कर्दली जंबू औदंबर प्लक्षादि
 पीवित्र पत्रे पवित्र पात्र घेऊन नैमित्यक दिनी ब्राह्मण-भोजना नंतर
 नित्य दिनी पंचग्रासा नंतर अंगोली च्या प्रथक् विनियोगे प्राणभूत
 मुक्तभूमीवर एकदर्भासनी मुक्तपिखा दक्षणे उदकपात्र उदकस्पर्श
 करोन शिळे करपले उच्चिष्ट वर्ज वळवट पापड सांडगे वर्ज उष्ण
 तिखट खारट आंबट वर्ज न भक्षावे दिवसा दोनदा भोजन वर्ज्य
 मौन ग्रासोग्रासी जानु आंत हस्ते पंचागुलिने भोजनी कढि दुग्ध दधि
 तक्र पिष्टा चा फूत्कार वाजूं नये आपण भक्षिलें अन्न भक्षूं नये
 प्राशिलें उदक पिऊं नये दो हस्ते धरोन तोंडास लावोन जळ श्वान
 मार्जार शूद्रादिकास उच्चिष्ट देऊ नये भिन्नपत्रीं ताम्र कांस्य लोह
 वट अश्वत्थ अर्कादि निशिद्ध पत्रीं भोजन करूं नये अन्नात केश
 कीटक निघाला तर तावन्मात्र अन्न टाकोन हस्त प्रक्षालोन उदक
 स्पर्शोन भोजन करिते वेळे दीप गेला तर उदपात्रावर हात ठेऊन
 आणिक दीप लावी तो पर्यंत सूर्या चे ध्यान करावें उदकी
 अपवित्र चार स्त्री पुरुष परज्ञानी विधवा कृत पाखगणान वर्ज विप्र
 सन्यासी अन्नार्थे आला तर वैश्वदेवार्थ प्रथक वोदन काढोन अन्न
 द्यावे मग वैश्वदेव नैवेद्य करोन भोजन करावे परान्न श्राद्धसंस्कारान्न
 वर्ज करावे माषप्रमाण उत्तराशा अपोशन घेऊन अनुच्चिष्ट उदके
 तीन गंडूस टाकून सूक्ष्म उपाये दंत शोधून आंचवल्यावर आचमन-
 प्राणायाम-युक्त तीर्थ घेऊन पवित्र तरू चे पत्राने मुख शुद्ध करीत
 असेत दधि-गुढ-मिश्रित तेल-तक्रमिश्रित मधु-घृत समान भक्षूं नये
 प्रत्यक्ष लवण वर्ज माता-पितर-गुरु-द्रोही नास्तीक अभक्त द्वेषी जार

स्तेनकर्मी याचे गृही भोजन करू नये ज्या गृही स्त्रिया कलह करतील भर्तार-अवज्ञा वालवध कूष्मांड-विष-भूत-प्रेतादि प्रयोग करतील ते गृही भोजन करू नये परपात्र-परशय्या-परवस्त्र-परद्रव्य-परस्त्री ग्रहण करू नये परग्रही परान्न परधन जप-होमादि अनुष्ठान केले तर ज्याचे ग्रह अन्न धन त्यास पुण्य जाते भोजनोत्तर ब्राह्मण-श्रवणी प्रश्न करावे हसत बोलू नये पवित्रासनी बैसावे अन्नार्थी जे येतील त्यांस सामर्थ्यानुसारखे सत्वर अन्न द्यावे विलंब लाविलीया आपले चरणास काही रोग होतो मुंग्या पक्षास धान्य उदक स्थापावे नागवह्नी वाचून सुपारी भक्षू नये सगळी सुपारी भक्षू नये पर्ण-पृष्ठीस चूर्ण लावू नये अंगुष्ठे लावू नये तर्जनीने लावावे रात्री खदीर भक्षू नये अग्र-देठ-सिखा चूर्ण पत्र टाकावे नासिले पत्र फूल देव-ब्राह्मणास न द्यावे ॥ वस्त्रे अयाचित वृत्तीने मिळाली तरी ज्यास वस्त्र नाही त्यास द्यावे धान्य जे मिळेल ते दिवसी कोटुंबा पुरते ठेवावे वरकड अनाथास द्यावे द्रव्य अयाचित वृत्तीने मिळेल ते कऱ्हाडकर अंतोवा नाईक सवासिया-पासी ठेऊन अनाथा च्या लग्न-यात्रा-ग्रह-वृतबंध-कर्ज-धर्म-कार्यास विनियोग करावा ग्रामदेवतास नमोन बहिरजले सायं-संध्या सूर्य-साक्ष ने करोन सायं-होम सवळ धेनु व गर्भवती धेनू चे दुग्धे करावे मग पूर्ववत् पंचोपच्यारे पूज्या करोन चंपक ज्याति मोगरा बकुल लोचन पारिज्यात दुपार मालती धतूर मह्लिका कमल सेवंती केतक गुलाब बिल्व अक्षत विष्णूस गंध चक्रांकितास तुलसी गणेशास केतक सिवास वाहू नये चंदन रक्तचंदन कृष्णागर केशर कस्तर कर्पूर गव्हेले कचोरे या अष्टगंधें पूजावे शमी मंदार दूर्वाकुर समर्पेन आरती चे वेळे अन्य वेव्हार सोडून देवा चे मुखकमल पाहोन अनन्य-भावे जयधुंडीराजा या पांच आरत्या ह्मणोन मंत्रपुष्प प्रदक्षणा नमस्कार विष्वाद्रि-बीज-स्तोत्र माता गणेश-कवच दुर्गपंजर-स्तवराज सहस्रनाम गीतादि-स्तोत्रें पढोन

नमामि अर्चयामि

हे परंपरा-मंगळ आचरोन स्मरोन नित्यनेमी निर्विकल्प अष्टभाव कंप रोमांच श्वेद बाष्प ध्यान विदेहता सदगदता याही निसी युक्त टाळ्या वाद्य नृत्ये देवा चे नाम-गुण-कीर्तन करिता नास्तिक-पाशांडी-अभक्तास हि अष्टभाव होऊन निद्रा येत नसे कीर्तनी तांबूल घेऊ नये निद्रा केली तरी अजगर होय संवसार मोष्टी सांगेल तरी मेंढा होय अनाद करील तरी वृक होय श्वळण करील तरी मुका होय निष्कपट प्रश्न करावे देवा चे कथेत ब्रह्मराक्षस पिशाच्य बहुतां चे समंध गेले कीर्तनी भाविक जनास प्रणवरचना सांगावी

॥ गणेशा चे ध्यान हे चि माझे ज्ञान ॥

हे पद ह्मणता च कोणी प्रश्न केला की ध्यानांत काय आहे त्यास उत्तर ऐसे जे

यद्रोम—विवरेषु ॥ या श्लोकावरी ॥ रोमरंध्री स्थित ब्रह्मांड-कोटी ॥ ऐसे ह्मणता कोणी आशंका घेतली की सर्व जन मळीचा गणेश उंदरा वरी पार्वतीने गजमुख बैसवीला येथे उत्तर ऐसे जे एका पदार्थास दुसरें च म्हणतात देवास सव्य व्यावे म्हणतात परंतु चरण-प्रक्षालनी श्रुती चा अर्थ व

॥ वामं शरीरं सव्यं स्यादपसव्यं तु दक्षिणे ॥

हे कोश व

॥ द्वौ दभौ दक्षिणे हस्ते सव्ये त्रीणि तथासने ॥

एवं सव्य डावे अपसव्य दक्षिण भाग असोन विपरीत वाक्य जनात आत्रे तैसे

आकाश जया ची सीलाखा ।

समुद्रपाळ पीड—रेखा ।

हे ज्ञानेश्वर श्रुती वरी बोलिले आहेत जनात विपरीत वाक्य हे तसे ह्मणतात की गणेश मुळी चा ह्मणावा तो उकार विसरोन मळी चा

हणतात परंतु मुळारंभी यासी पूजितात या प्रमाणा वरोन ' अधरे लिंग नाभौ ' हे कारिका आगमी षट्चक्री साहा देवता अधरी सर्वा गोष्टीने थोर पदार्थ जो असतो तो स्थापावा लागतो पायासी व उतरंडीस रांज्ञणासारिखा षट्चक्रास अधरीभूत गणेश आपण राहोन लिंगिस्थाधिष्टोनी ब्रह्मा नाभी जाणी पुरी विष्णु हृदयी अनाहति सिव कंठी विशुद्ध चक्री जीवेश भ्रूमध्ये अग्नीचक्री परमात्मा शिखास्थानी सहस्रदळी गुरुपादुका एवं गणपती अधरचक्री पार्वती दक्ष ब्रह्माचे पिंडी आहे हणता तरी गजाचे मुख का यासी उत्तर पदार्थ असतो एक दिसतो एक स्थाणू पुरुषाकृती रज्जू सर्पाकृती दिसतो तैसा गणपती गजमुखाकार दिसतो येथे आशंका रज्जू होता व स्थाणू होता हणोन सर्प-पुरुषा चा भास झाला तैसे गणपती कैसा होता का गजमुखाकार भासला यासी उत्तर प्रवण उमजाया दाखविला हस्ती हणोन भाविती पशू आत्मा ये पथी श्रुती त्रिकांड वेद नाभीपर्यंत कर्मकांड कंठपर्यंत उपासना-कांड मस्तक ज्ञानकांड तेथे शिखास्थानी उपनिषद्भाग ऐसा जे निर्गुण निरहंकार निर्विकल्प निराकृती तेथोन ॐ ऐसा ध्वनी जाला तो अकार उकार मकार त्रिगुण-देवात्मक प्रणव गजमुखाकार दिसो लागला गर्भाघास चंद्र कले ना हणून पापड दाखविला तैसा अज्ञानास हस्ती उपमा दिली

गजवत् आननं यस्यासौ गजाननः ॥

ॐकार वाच्य वोंकार वोजस्वानो श्री धीपती हे व्यास-वाक्य

॥ ॐमित्येकाक्षरं ब्रह्म ॥

हे भगवद्गीता

॥ जेतुं यस्त्रिपुरं हरेण ॥

हे पुराण वाक्य ब्रह्मयाने गणपती प्रसन्न करोन चार खाणी चौज्या-यशी लक्ष योनी केल्या त्या पूर्वी हस्ती नव्हता ॥

देव क्लोक्णात जात तेथे शमीचा महिमा वर्णिता च ते पुसत शमी कैशा आहेत त्याच्या समजाविसीस ईवरा चा दृष्टांत द्यावा लागे तैसा

प्रणव कळायासी हस्ती चा दृष्टांत येथे सामान्य जना ची समजाविशी होईल परंतु पंडिता ची आशंका

॥ गजवदनमर्चित्य ० ॥

हे व्यासोक्त ध्यान

॥ अमरा मरणमिच्छंति ॥

येथे नवाक्षरी मृत्यमिच्छंति म्हणायासी कोण समर्थ आहे हे सत्य परंतु कोणी एक ग्रहस्तास पुसतो की भोजन केले पंक्तीस कोण होते तो बोलिला भोजन केले मस्करी म्हणता च क्रोध आला मग तो गृहस्त बोलिला की मस्करी म्हणजे संन्यासी पंक्तीस होता तुम्हास क्रोध का आला ऐसे वाक्या चा व्यासा चा अभिप्राय तुमचे चित्ती आला नाही तैसे गज-संज्ञा व्यासाने बहुतास केली आहे तिथ्री आशंका अभ्यंग काळी गौरीन अभ्यंग द्रव्या चा गणेश करून संरक्षणार्थ द्वारी स्थापिला ह्णून

॥ उमांग-मल जो गौरी ते जो भू स्वर्धुनी भवं ॥

ऐसे गणेशपुराणी आहे यास उतर असे जे स्तंभातु नरसिंह प्रगटला परंतु काष्ठ काही तो नव्हे तैसे सिंधुपुरा पासून गणेशे सोडविले यास्तव गजावाचून संरक्षक बलिष्ठ कोणी नाही यास्तव पूर्वी प्रणवानन जैसा पाहिला होता तैसा च भावे केशर-कस्तूरी चा करून आवाहन प्राणप्रतिष्ठा पूजा करता च प्रगटला परंतु मळी चा नव्हे मूळी चा आहे ते समई हे पद केले

॥ सुपारी चे ठायी गणेश पूजिला ॥

आशंका की गौरीने द्वारी प्रतिमा करून स्थापिला होता तो सिवास गृहात येऊ देईना ह्णोन मस्तक छेदिले तेव्हा गौरीने शोक करिता च सिवे गजासुरा चे शिर लाविले यास्तव

॥ हस्तींद्रानन चंद्रचूड रुचिरं ० ॥

ऐसे ध्यान व्यासाने वर्णिले यास उतर ऐसे जे प्रणवा चै रूप दृश्यादृश्य अछेद्य अविनाश आहे हा निश्चय सर्वज्ञ सिवास कळ-

लाच होता परंतु गजासुर सिवभक्त होता त्याने वर मागितला की माझे मस्तक जगद्वंद्य कर तो मस्तक प्रणवामध्ये ऐक्य केला यानंतर सिंदुरासुर पार्वती-गर्भी वायुरूपे मस्तक न्यावयास आला तेव्हा दृश्यादृश्य गात्रे करून सिंदुरा बरोबर देव जाऊन नर्मदेने अनुष्ठान केले होते ह्मणोन देव एक्या रूपे नर्मदेत राहिला देवा ची लीला विचित्र आहे यास्तव दुसऱ्या रूपे पार्वती-गर्भी प्रकटला दृश्यादृश्य गात्री गजासुरा चे मस्तक प्रणवात मिळविले देवा ची अनंत रूपे अनंत लीला आहेत जैसे विष्णू चे मस्तक उडाले त्याचा सूर्य जाला त्यास सर्व गात्रे आहेत ह्यग्रीवासी सर्व गात्रे आहेत येथ विष्णू चे पूर्वस्वरूप जे आहे त्यास त्याचा काही नाश जाला नाही तैसे अकार-उकार-मकारान्न आवति ॐ त्रिगुण जे ब्रह्मा विष्णु महेश्वर जे यात आवति ह्मणजे रक्षि जो त्यास ॐ ऐसे ह्मणावे

॥ यदाज्ञया कः स्रिजतेथ विश्वं ॥

॥ यदाज्ञया पालयतेऽथ विष्णुं ॥

॥ यदाज्ञया संहरते हरोपि ॥

॥ यदाज्ञया संभ्रमते दिनेशः ॥ १ ॥

ऐसा जो देव ज्याच्या मुखांत च ब्रह्माविष्णुमहेश्वरां ची उत्पत्तिस्थितिलय आहे ॐकाररूपी भगवान् 'यो वेदादौ प्रतिष्ठितः' ऐशा देवास कोणा चें मुख लावावें ऐसें नाही ॥ ॐकारवाच्य ॐकार ॐजस्वानोषधिपतिः॥ ॐइत्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ॥ परंतु भक्ता स्तव कल्पभेदे करून मछकूर्मवराह नाना रूपें धरिलीं परंतु मूळ जें निर्गुण रूप आहे त्यास विकार नाहि ॥ येथे प्राकृत जनार्णो पूर्वपक्ष केला कीं आह्वास शीघ्र कळत नाही परंतु सर्व देवांस गजमुख तुह्मी ह्मणता तर सर्व देवां सारिखें गजानना चें मुख कां नाहि नाम हि वक्रतुंड नासिक लांबलें आहे ॥ यास उत्तर ऐसें जें स्कंदपुराणी विनायकमाहात्म्यां ऐसें आहे:—

कार्यविध्वंसिनो ये च जीवास्ते वक्रसंज्ञकाः ।

वक्रां स्तुडेन यो हन्ति वक्रतुंड स ईर्यते ॥

वक्र ह्यणजे विघ्न करणार जे त्यांस तुंडेन ह्यणजे शुंडादंडें करून हन्ति ह्यणजे मारी जो तो वक्रतुंड ह्यणावा ॥ कोण्हि एके समई ब्रह्मास गर्व जाला कीं पार्वती चें बाळ सर्वारंभी पूजा घेतें श्रुष्टिकर्त्यासि आह्मांस कोण्ही पुसत नाहिं ॥

लघु परवां चा बाळक गिरजे चा ॥

हे पद तेव्हां केलें ॥ मग विराटरूप देवें दाखविलें ॥

रोमरंध्रिं स्थिति ॥

ब्रह्मांड कोटि दूर्वाग्र दिव्य मुकुटि ॥

हे पद तेव्हां केलें ॥ ऐसें रूप पाहोनि ब्रह्मा चा गर्व हरला परंतु कोणा एका भक्ता चा हेत जाला की दूर्वापुष्पें वाहावी हें जाणोन दीर्घस्वरूप ह्यणोन देवानें नासिकें प्रेमसुखें भक्ता चे हस्तातील पुष्प घेतलें हस्तानें ध्यावे तर विलंब होईल ॥

भलते याती चें सुमन । पारि हो कां भक्ता चे चि जाण ।

मुळीं पाहातां मी निर्गुण । तो दीर्घ घ्राण करूनि सेवी ॥ १ ॥

हे वोवि तेव्हां केली ॥

कोण्ही प्रश्न केला कीं देवास शूर्पकर्ण कां ह्यणतात त्यास उत्तर कीं साधनीं श्रवण थोर आहेत

शूर्पवत्यजन्ते दोषान् गुणान्गृह्णन्ति साधवः ।

दोषग्राही गुणत्यागी चालनीवच्च दुर्जनः ॥ १ ॥

शूर्पें दोषा चा त्याग गुणा चें ग्रहण होतें ऐसें च श्रवणें करून दोष-त्याग गुणग्रहण करावे ह्यणोन भक्तास देवें शूर्पकर्णसंज्ञा केली ॥

श्रवणतालिका दुंदु हाळवी ।

निजजनासि तो कोण पालवी ।

श्रवणद्वारें माझ्या स्वरूपीं सत्वर याल ह्यणोन भक्तास देव श्रवणें पाल-वितो । मनोभ्रमरास श्रवणे विषयमधा पासोन उडवोन खं-ब्रह्मी

संचार करवणे ह्यणोन देव संवज्ञा करितो । सर्व साधना चें मूळ श्रवणीं प्रशस्तता असावी ह्यणोन लंबकर्ण संवज्ञा देवें केली ।

कोणी प्रश्न केला की देव पूर्वी द्विरदानन नामें दोन-दंत असतां मग एकदंत कां जाहाला । यास उत्तर ऐसें जें प्रकृति-पुरुषात्मक द्वैतरूप विश्व भासतें परंतु अद्वैत एक चि आहे यास्तव पूर्वी द्विरद दाखवोन एकत्व भक्तास सुचविलें । गणेशखंडीं कथा ऐसी आहे की गणेशा पासोन फरशरामानें फरश मागितला होता त्या फरशानें एकवीस वेळा क्षत्रिय मारिले या दोषा चा परिहार शिवास पुसायास गेला तों शिवपार्वती एकांतीं होतीं तेथें गण जाऊं नका ह्यणाले त्यास धिःकारोन पुढें गेला तों द्वारमस्तकीं पार्वतीने गणेश स्थापोन पूजिला होता त्याने वजिले तेव्हां फरशराम व गणेश दोघां चें तुंबल युध्य जाहले गणेशे फरशरामास पाश घालोन सप्तसमुद्रीं सप्त-पातालीं सप्तस्वर्गीं फिरऊन परमं दुःखित आकर्षण करोन जवळ आणिले तेव्हां फरशरामें क्रोधानें फरश गणेशा वरी टाकिला तो फरश काय आज्ञा आहे ह्यणोन गणेशास विनवो लागला देवें मनीं विचारिलें की देवांतक दैत्यास शस्त्रास्त्रें मृत्य भाही ऐसा वर आहे त्यास दंतें करोन मारणें योग्य आहे । आपलें फरश फरशरामास दिले तें वेध जालें तर आपणास च लघुत्व आहे यास्तव गणेशें फरशास आज्ञा केली की दंता वर एऊन पडणे आज्ञे वरून तो पडतां च देव एक-दंत जाहाला जो मोडला वाम दंत तो हस्तीं आयुध धरिला तेणे करून पुढें देवांतक दैत्य मारिला यास्तव एकदंत ॥

कोणी प्रश्न केला की लंबोदर का यासी उत्तर ऐसें जे श्रीष्ट-कालीं गणेशे ब्रह्मविष्णुमहेश हे तिघे पुत्र उत्पन्न केले त्यासी श्रृष्टिक्रिया सांगितली तेव्हां ते बोलिले की श्रृष्टक्रम एक वेळ दाखवाल तैसें करूं मग देवें उदरीं चतुर्दश भुवनें ब्रह्मांडरचना दाखविली ह्यणोन लंबोदर जाहाला लोकांत हि विशेष आनंद ज्यास आहे तो लंबोदर होतो मा ब्रह्मानंदमय जो आहे तो लंबोदर कां नव्हे ॥

कोणी पुसिलें कीं सूक्ष्म नेत्र आहेत यांसी उत्तर की स्थूल विचार स्थूल दृष्टीनें होतो परंतु सूक्ष्म विवेकास सूक्ष्म दृष्टि करा ह्मणोन भक्तास संवज्ञा आहे ॥

द्विभुज चतुर्भुज षड्भुज अष्टभुज द्वादश-चतुर्दश-अष्टादश-भुज कार्या सारिखें भक्तसंरक्षणार्थ देवें रूप आयुधें धरिली आहेत ॥

मोद विशेष होतो ह्मणोन भक्तवालकास मोदक दाखवोन जवळ आणितो ॥

अनुहत पनकवाद्या चा गजरा चें सुख दाखवावें ह्मणोन पर्दी घुंगुरा चे नादें सांद्रसें जाणवितो हें ज्ञानी भक्त जाणताहेत ॥

भक्त बोलिले कीं ऋणास अष्टनायका आहेत । त्यास उत्तर ऐसें जे गणेशास दश नायका आहेत । तीत्रा च ज्वालिनी नंदा भोगदा कामरूपिणी । उग्रा तेजोवती सत्या नवमी विघ्ननाशिनी ॥१॥ सिद्धलक्ष्मी दाहावी । सिद्धिवुद्धि दोषी पट्टराण्या । ऋणभक्त बोलिले कीं ऋणास सोळा सहस्र गोपिका आहेत । यास उत्तर ऐसें जें । असंख्यात नागकन्यकांनीं गणेशास पाताळीं नेऊन वरिले गोपिका परीस सुंदर होत्या । इंद्रास गर्व जाहाला तेव्हां सूर्यास लोपविलें तेव्हां गणेशे नवा सूर्य करोन प्रकाश केला । यास्तव दिवाकर नांव जाहालें । चिद्रूप गणेश आहे ह्मणोन शक्ति नाम आहे । ऐसे च अनेक अवतार असेत । चैत्र शुक्ल चतुर्थीं दोन प्रहरा दिवसा चतुर्भुज रक्तवर्ण वक्रतुंड-अवतार धरोन ब्रह्मयास श्रिष्टि करायास वर दिला । वैशाख शुद्ध चतुर्थीस चिंतामणि-अवतार धरोन गणासुर मारोन कपिल-ऋषीस चिंतामणि दिला । ज्येष्ठ शुक्ल चतुर्थीस विघ्नेश्वर-अवतार धरोन मूशकारूढ होऊन विघ्नासुर मर्दिला । आशाढ शुद्ध चतुर्थीस बल्लाळ-अवतार धरोन वेद प्रगट करोन कमळासुर मर्दिला । श्रावण शुद्ध चतुर्थीस गणेश-अवतार धरोन शंभूस वर दिला । भाद्रपद शुद्ध चतुर्थीस मोरेश्वर-अवतार धरोन शिंधुदैत्य मारिला । भाद्रपद शुक्ल चतुर्थीस गजानन अवतार धरोन सिंदूर मारिला । वरेण्या च्या हेतू-

स्तव दुसरा गजानन-अवतार धरोन आश्विन शुद्ध चतुर्थीस गीता-उप-
देश केला । कार्तिक शुद्ध चतुर्थीस नारायण-अवतार धरोन सुमदामा-
धवास रक्षोन धूमदैत्य मर्दिला । मार्गशीर्ष शुद्ध चतुर्थीस धुंडिराज-
अवतार धरोन दिवोदास निवटिला । पुष्य शुद्ध चतुर्थीस कलियुगा चे
अंती धूमकेत-अवतार धरोन म्लेच्छांचा निःपात करील । माघ शुद्ध चतु-
र्थीस विनायक-अवतार धरोन देवांतक व नरांतक दैत्य मारिला ।
फाल्गुन शुद्ध चतुर्थीस अनेक भक्ता स्तव छप्पन्न रूपें धरून अनेक
दैत्य मर्दिले । कृतयुगीं वक्रतुंड गणेश विनायक दुंडिराज हे चार
अवतार जाहाले । त्रेतायुगीं चिंतामणि बलुआल नारायण मोरेश्वर हे
चार जाहाले । द्वापारिं दोन गजानन विघ्नेश्वर हे तीन जाहाले । कल-
युगी धूमकेत एक होणार । येका च्या सिद्धिबुद्धि एका च्या राही-
रुक्मिणी । एका चे पुत्र लक्ष्मण एका चे ब्रह्मा मदन । एका चें वहन
मयूर एका चे गरुड । येका चा रक्तवर्ण एका चा कृष्णवर्ण । येका
चा युक्षुसमुद्र एका चा क्षीरसमुद्र । एका चे गडी अठ्याशी सहस्र
ऋषीं चे बाळ येका चे गोपाळ । येके काशींत क्रीडा केली येके
मथुरेंत । येके गंगेंत येके यमुनेंत । येके शेषा चे फणी वर नृत्य केलें
येके काळिया चे फणिवर । येके गोकर्णमहाबलेश्वरीं वेणुवादन करून
गायी राखिल्या येके वृंदावनीं । येके पाताळी पद्मिणीशीं रासक्रीडा केली
येके कुंजवनीं गवळणीशीं । येके तुंगाद्रि धरिला येके गोवर्धन । येक
ऋषिपुत्र आपण जाहाला येक गायीगोपाळ । येके गौतमा चें अन्न
लुटिले येके ऋषिपत्न्या करवीं आणविलें । येके मीनरूपें मीनासुर
मारिला येके मछअवतार धरिला । येके अधारचक्रीं राहोन भार घेतला
येके मेरू घेतला । येके नरकेसरी साठी सिंहासनीं प्रगटोन शुभ्रशेन
मारिला येके प्रल्हादा स्तव । येके देवांतक नरांतक मारिले येके राव-
णकुंभकर्ण । येक कमळासुर येके शंखासुर । येक सिंधुदैत्य येके सह-
स्रार्जुन । येके पार्वती सोडविली येके द्रौपदी । येके सिंधुदैत्या चे बंदी-
शाळेतून देव सोडविले येके रावणाचे । येक नर्मदेत राहिला येक

गंडर्कांत । येकें गजाननाचें मुख घेतलें येकें अश्वाचें मुख धरिलें । येकें शिवाचें साह्य करोन त्रिपुरासुर मर्दविला येकें पांडवांचें । येकें दुरासद पाताळीं घातला येक गवासुर । येकें वरेण्यास गीता कथिली येकें अर्जुनास । येकें चिंतामणि धरिला येकें कौस्तुभ । येकास दूर्वा प्रिय येकास तुलसी । येक स्वानंदभुवर्नी राहे येक वैकुंठी । येकें धर्मा स्तव द्वादश अवतार धरिले येक अंबकृषि साठीं दशावतार । येकें शुक्रग्रहीं शुष्कान्न सेविलें येकें विदुराचे । येकें त्रिशिरा ब्राह्मणा चा ग्रास घेतला येकें सुदाम्या चे पोहे । येके अदितीस विश्वरूप दाविलें येके यशोदेस । येकें समुद्रा चा पुत्र चंद्र घेतला येक समुद्रा ची कन्या । येकें विरिजा विदारिली येकें पूतना शासिली । येकें ब्रह्म्या चा गर्व हरिला येकें इंद्रा चा । येकें भूचंद्र राजा चें शीर मागितलें येकें विभ्रंशी चें । येकें मोरेश्वर वसविलें येकें पंढरपूर । येकें रामा कोळी तारिलां येकें वाल्मीक । येकें शेष कटिसूत्री धरिला येकें शेषशयन केलें । येकास मोदक प्रिय येकास उपोशण प्रिय । येका चे चतुर्थी-व्रत येका चे एकादशी । येका चे पार्थिवपूजन येका चे गोकुळपूजन । येका चा शमीमुळीं वास येका चा तुळसीमुळीं । येकास सिंदूर प्रिय येकास गोपीचंदन । येकास प्रवाळ प्रिय येकास तुलसीमणी । येक ज्ञान देतो येक लक्ष्मी देतो । येकें अष्टमहापापी तारिला येकें पंचमहापापी । येकें शमाका उद्धरिली येकें अहिल्या । येकास भृशुंडीनें बैसविलें येकास पुंडलिकें । येकें अंत्यजी उध्धरिली येकें भिह्डी । येकें गर्दभ तारिला येके गज । येक पंचवटीसरोवरीं बुडाला येक यमुना । येकें शमीवृक्षावरी व्याधराक्षस उद्धरिला येकें कुटुंबभक्षक तुलसीवर्नी । येकें श्रवणें सोमकांत येकें परी-क्षिती । येकें कीर्तन मुद्रल येके + + + + । येक स्मरण भृशुंडी येक प्रल्हाद । येके पादसेवन बुद्धि येके लक्ष्मीमी । येके पूजन बली येके प्रथु । येकें नमन विश्वेदेव येकें अक्रूर । येक दास्य सिंधू येक हणुमंत । येक सख्य वरेण्य येक अर्जुन । येक मयुरास वंदन येक

अवळीस । येकें चंद्रागदसूरसेन तारिला येकें ऋक्मांगद । येका चें
गंडकीनगरीं लग्न येका चें विधात्या च्या घरीं । ऐसे अनेक गुणानु-
वाद वर्णोन,

शुक्ल शुद्ध ध्यान उपासनेला ।

उभा ब्रह्मापासी जय जय वक्रतुंडा ।

ह्या सात वाराच्या आरत्या

पवित्रता परळी ।

हे आरती

श्री गजानन जय गजानन जय जय गजानन ।

हे पद लक्षणोन

भावे स्मरा वृधी राम ।

शेजआरती क्षमापन लक्षणोन

क्षीरासीनं नरं० ॥

पवित्रस्थळीं पवित्रवंसीं पूर्वसदक्षिण समस्तक वामकक्ष सैयनीकवच

नर्मदाए नमो ० ॥

भद्रं ते ० ॥

अस्ति वचनं ० ॥

अगस्ति माधव ० ॥

जले रक्षतु ० ॥

हे श्लोक पढोन इष्टदेवते चे ध्यान नामस्मरण करोन इष्टज वामभागि
स्थापोन उदपात्र भक्षणीय पदार्थ ज्वल स्थापोन शयन करावे ॥

शोडस दिन ऋतुकाल त्यांत पूर्व चार रजनी विषम दिन
पंच्यांगसंधि शुद्ध दिनत्रय मूळ मघा रेवती जन्मनक्षत्र अष्टमी चतुर्दशी
दिवसपर्व गुरु सूर्य चंद्र विशम रासि विशमौसस्थित बलिस्टलप्री
चंद्रबळ असता पुत्रार्थी मधुरान्न भक्षोन आनंदयुक्त पूर्वोत्तराभिमुख
नान्नाबंधरहित सर्वाळंकाररहित इष्टदेवताध्यान उभयतानीं करून गर्भा-
धाना चे मंत्र स्मरोन सुयोगानंतर दक्षिण कुक्षीवर शयन घटिकां येक

करावें वाजीकरण करितां पुरुषशुक्र अधिक होता तनय होय न्यून होता स्त्री होय समान होता क्लीब होय दिवासंयोगी क्लीब अल्पायुषी होय पर्वी संयोग जाला तर पिशाच होय प्रातःसंधीस संयोग हो तरि मंदबुद्धि होय पूर्वरानीस अल्पायुष होय अपररानीस दीर्घायुष होय साहावे आठवे रात्रीस तामसी होय दाहावे बारावे रात्रीस राजसी होय चौदावे सोळावे रात्रीस सात्विक पुण्यश्लोक भगवद्भक्त होय या-प्रमाणें संयोगा नंतर उभयतांनीं स्नान करावें अथवा द्विगुण शौचविध करून पवित्रासनी देवताध्यान स्मरण आचमन प्राणायामत्रय करोन पुनःशयन करावें पूर्व दक्षण विपरीत केलिया कन्या होय

परयोनी पतेद्विंदुः कोटिपूजा विनश्यति ॥

यशो हंति तपो हंति ब्रह्महत्या पदे पदे ॥ १ ॥

(१७३) सिद्धेश्वरबाबा दोषी स्त्रियां घ्या संसारकलहास कंटाळोन देवा जवळ राहिला स्त्रिया येऊन उपोशणें करोन गाऱ्हाणी देवों लागल्या कीं भर्तार गोसावियानीं भुलविला हें कळतां च देवानीं सिद्धेश्वरास दयार्णवबाबा चे स्वाधीन करोन दशमस्कंध प्राकृत यास पढवणे हणोन सांगितलें परंतु शरीरीं वेथे मुळे आळस करितां च रात्रीं दृष्टान्त टीका करावया ची आज्ञा जाहाली यावर प्राकृत दशम सिद्धेश्वरास पढवितां च संसार करूं लागला ॥

(१७४) वारुण चे देशपांडे कऱ्हाडास आले होते ज्ञानेश्वरी-पारायणवेळे देवा चे दर्शन होता च विरक्त होऊन देवा संनिध राहावे ऐसा निश्चय कळतां च सर्व कुटुंबा चीं माणसें येऊन देवास पुसूं लागलीं कीं ऐसा बोध कां केला मग देवानीं ज्ञानेश्वरी चें अर्धे पारायण क्षेत्रीं व अर्धे वारणेंत करणें प्रतिवर्षीं एक-पारायण पर्यंत समागम घडेल सुखरूप प्रपंचीं परमार्थ साधणें हणतां च तैसें च करूं लागले ॥

(१७५) येक रात्रीं कथेंत

नम्र होय भूतां । तेणें कोंडिलें अनंता ॥

हें पद हणतां च आणाजीपंत पारलेकर यानीं ऐकतां च हृदयीं बिंबोन

मार्गी प्राणिमात्रास साष्टांग नमितां च इष्टमित्र एऊन देवास उपद्रव कखं लागले कीं हे कां सांगितलें मग देवानीं अभिवादन विधायीस व विप्रांस नमन व अन्य यातीस मनोमय करावे ऐसें सांगतां च तसें कखं लागले मग त्याचें नांव दंडवते जाले ॥

(१७६) एक ब्राह्मण दुधभोपळ्यांत दुग्ध शर्करा व्रत वेळा मिरे सर्व घालून पाक करोन विप्रां वाढितां कडू निघाला ह्मणून कस्टी होता च देव बोलूं लागले कीं हे व्यर्थ न होता देवा चे सुखी पडेल मग वारळापासीं मुंगीया-स्थळीं पसरतां च काकप्रध्रांनीं भक्षिले भूमि भिवली होती ते मुंग्यांनीं भक्षिली तो ब्राह्मण संतुष्ट जाला ॥

(१७७) एके वर्षीं मोरेश्वरास देव आले यात्रेस रत्नाकर-देवास हि बोलाऊन चतुर्थीस च्यार प्रहर रत्नाकरदेवा करवी कथा करवोन गणेशपर अपूर्व जडाव कंठमाधुर्य श्रवण होतां च श्रीस्वामीनीं अष्टभावयुक्त आलिंगून मस्तक-पाठी-स हात ठेऊन धन्य धन्य ह्मणोन गळ्यातील हार घालोन शाठी पांघरवोन आज्ञा केली की श्रीगजानन या कीर्तनश्रवणें परम संतुष्ट जाला परंतु परंपरागत भाद्रपद चतुर्थीस मोरेश्वरास यावे हे वृत्ति श्रीगजानना चे आदिपीठ पाहावे व सकळ संतां च्या भेटी प्रयासा विणे पंढरीस होतात यास्तव आशाढीस जावोन नृसिंहा चे पश्चमेस ग्रामस्थानीं मठ दिला आहे तेथें राहावे व प्रतिदिनीं एकवार सटीक गणेशगीते चे पारायण करावें हीं तीन व्रतें आमचीं चालवावीं व ब्रह्मस्व कखं नये व कोणास याचना कखं नये व उत्साहा-स्तव कोणास संकट घालूं नये संतर्पणा चें साहित्य मिळेल तितुकें च करावें नाहीं तर ब्राह्मणास पिष्टमात्र दे(या)वें नाहीं तर गाईस तृण द्यावें परंतु द्वारपूजा कीर्तन माघमासी करोन यथाशक्ति अतिथीस विन्मुख न होवे ऐशी आज्ञा करोन कऱ्हाडा कडे रत्नाकर-देवास पाठवोन श्रीस्वामी अमळाश्रमास येवोन प्रवाळअदासा ची यात्रा करोन आले अष्टौप्रहरगणेशगीता प्रणवा ची व्याख्या पढावया चा छंद लागला होता क्षणक्षणा निवृत्य होऊन भान नसावे ऐसें होय मग अमळाश्रमीं प्रति-

ष्ठानी चे अयाचित बोलावोन चातुर्मास्य करावयाचा उद्योग केला तो कऱ्हाडीं अकाबाई होती त्यांचे स्वप्नीं संन्यासी येवून चला ह्मणू लागले मग रघुनाथदेव समागमें घेऊन अकाबाई कऱ्हाडी हून अरणी घेऊन आलिया वर अग्नि सिद्ध केला श्रावण शुद्ध चतुर्थी पासोन नित्य द्वारयात्रा येकवीस पार्थिवगणेशपूजन शमीदूर्वा-मंदारा च्या लाखोल्या घालोन संतर्पण रात्रौ कीर्तनपुराणादि उत्साह भाद्रपद दशमी पर्यंत नामल-गाथीं च केला मग एकादशीव्रत करोन द्वादशीस पारण जालिया वर त्रयोदशीस यात्रेकरू अनेक भक्त नारी-केळ-कर्दळी-द्राक्षादि अनेक फलार घेऊन आले होते ते स्वामीदर्शन यात्राकार्य जालिया वर अनंतव्रतास घरास जावे परंतु अनेक दुश्चिन्हें दुःस्वप्नें होऊं लागलीं हें काय आहे ह्मणोन चिंताग्रस्त परस्परें विचार करूं लागले कीं श्रीस्वामी च्या व अकाबाई च्या शरीरीं स्वस्थ आहे कांहीं रोगा ची बाधा किमपि नाहीं परंतु हे दुश्चिन्हें स्वप्नी वृक्ष उन्मळले पाणी कूप तडाग नद्या आटल्या पर्वत भिंती खचल्या देवता केश मुक्त करोन रोदन करूं लागल्या गृहें तस्कर लुटून नेऊं लागले मग अमळाश्रमीं जातां च देव पुसूं लागले कीं आहीं मूळ धाडणार होतो हें तुह्मास कैसें कळलें तेव्हां यादव नऱ्हेरदेव बोलिले कीं परसांतील केळ व्याली होती ते पडली व स्वप्नीं संन्यासी बोलाऊं लागले त्या वरोन आलों मग नऱ्हेरदेवास एकांतीं पुसूं लागले कीं मार्गीं अह्मास उजवे तास डावे काकसर्पादि अपशकुन दिशा धुंद नक्षत्रघात कां जाहाले देव बोलिले कीं भगवत्सत्ता प्रमाण ॥

(१७८) एकदा मोरेश्वरा चे यात्रेस देव निरा उतरते वेळेस सांगड तुटतां च दोघे गण होते एकानें सांगडीया ची शेंडी बळकट धरिली येका चे हातास सुलप येतां चि पायांत पाय अडक-वोन डोयी वर चढों लागले तेव्हां देवानीं

गजानना दाखवि पाउलें रे ।

हा धाबा ह्मणतां च शेण्यां चें बेट लागतां च तिघे वांचले ॥

(१७९) येकदा अलजपुरीं आंचवते वेळेस दंतशोधनास येके मुलीनें चोवी देते वेळेस तिचे हस्तास रक्त येता देवास अश्रुपात आले ॥

(१८०) एकदां आषाढी एकादशीस सर्व यात्रा उतरली परंतु कंगाल घेऊन आपण उतरावें हें देवा चें मानस परंतु नावाडी नायकोन सायंकाळीं घरास गेले देव पैलतीरीं

गणेशा उदारा भेटे लंबोदरा ॥

दीना च्या माहेरा देवराया ॥

हें पद ह्यणत बसले तो प्रहररात्रीस बडव्या चे रूपे स्वप्नांत नावा-
ज्या चे पाठी वर तोबे मारून सत्वर नांव घाल ह्यणतां च जागा
होऊन विस्मित होऊन नाव घालोन देवास उतरलें मग दुसरे दिवशीं
महाद्वारी संतसभेंत उद्धवचिद्धन अद्वैतानंद व योगानंद संन्याशी
तिघांनीं श्लोका चे तीन चरण अध्यात्मपर केले तेथे देवांनीं चतुर्थ
चरण केला ॥

(१८१) पंढरीस देवा च्या दर्शनास गोसावीनंदन आले
आपली कविता

नेत्री दोन हिरे । हा श्लोक

व

गणपति वंदिन दयाळ । हे पद

ह्यटलें मग प्रार्थना केली कीं देवा ची कविता ऐकावी हा हेत आहे
मग देवांनीं

जो शोभे गुण ईश निर्गुण गुणी ।

हे दाहा श्लोक ह्यणोन

ब्रीदावळी आपुली सांभाळी ।

हें पद ह्यणतां च गोसावीनंदन सद्गदित साष्टांग नमोन परम संतोषे
दोन मास कीर्तन श्रवण करोन देवा बरोबर विजापूरप्रांतीं जावोन
गणेशचरित्र मार्गे लेहोन घेतलें ॥

(१८२) एकदा त्रिविक्रम वरवेश्वरास देव बोलिले कीं तूं एकनिष्ठ भक्त आहेस ह्मणोन एक गोष्टि तुज पाशि सांगतो ते कोणास सांगो नको ज्येष्ठ शुद्ध पौर्णिमा उत्तरायणी अवतार पूर्ण जाहला असता परंतु अदासाहून येणें व रिधीस आणावया चें होतें व अग्निसिद्धि करणे व श्रावण भाद्रपद चतुर्थीस उत्साह समीप आला या करितां प्लवंग संवत्सर भाद्रपद शुक्ल चतुर्दशी प्राथःकाळीं प्रयाण होईल हें ऐकोन जैसा वज्रें पर्वत कीं वायूनें कर्दळी तैसा मूर्च्छित पडोन मुख शुष्क जाहाले हे पाहोन देवानीं प्राणसख्या सावध सावध ह्मणोन पाठ थापटोन उठवितां च गंहीवरें नेत्रीं अश्रुपात दाटले कंठ सद्गदित जाहाला बोलवे ना दुःखें शरीर रोमांचें कापों लागलें ऐंशी अवस्ता पाहोन देवांस हि गंहिवर येता च त्यास पोटाशीं धरितां च इंद्रियें क्रिया विसरलीं चित्त-चैतन्य समरसलें मना चे संकल्प विकल्प गेले अहंकार हें भान सांडिलें पंचभूतें विरो पाहती ऐंशी क्षणक्षणैक विदेहस्थिती होता च देवानीं सांवरोन भक्तराजा सावध सावध ह्मणोन त्यास सावध करितां च त्यास देव बोलिले कीं भक्ता साठीं देवा चे अनेक अवतार होऊन विघ्ने दुःखें दूर करोन पदोपदीं भक्तसंरक्षण करावें लागतें तुमचे माघें पुढें देव चि आहे . पांचभौतिका साठी कांहीं शोक करावा ऐसें नाहीं ॥ हें ऐकोन गद्गदवाणी वारंवार चरणीं लोळोन कर जोडोन दीनमुखें बोलों लागला कीं आज ब्रह्मांड कोसळलें कीं मेरु पर्वत खचले कीं प्रळयाग्नि शरीरीं संचला कीं काळरुद्र गिळो पाहे ऐसें दुःख वाटतें परंतु स्वामी चें रूप काशी च्या वक्रतुंडा सारिखें आरक्त गौर आरक्त मृदु चरण नखें चंद्ररेखे सारिखीं टांचा नवनीता सारख्या मृदू घोटे वर्तुळ पुष्ट वर्तुळ कर्दळीवत् जानू जंघा कटी दृढ निम्न नाभी वर्तुळ दोंदा वरी श्वेत वसन विशाल हृदय हस्तद्वय पुष्ट सरळ मृदू सरळ बोटें आरक्त कर माळाजपक ग्रीवा विशाल कर्ण सुंदर नासिक कमळनेत्र आरक्त वक्षः प्रसन्न वदन वर्तुळ हानवटी विशाल भाळीं शिंदुरवर्ण तिळक सर्वांगी भ-

स्मलेपन अनेक पुष्पहार-मुगुट दिव्य-सुगंध-श्वेत वस्त्र जेवी घत्सास धेनू
 कीं मीनास जळ तैसे कृपाळूपणें अनाथास दीनास दुर्बळास अज्ञानास
 विवेकें मृदु भाषणें स्वकीय परकीय समान पदोपदीं गौरवोन ज्यास
 जें अपेक्षित त्या तें पुरवोन आपण निरभिमान राहावें ऐशी वृत्ति दिव्य
 मूर्ती पाहातां च सर्व दुःखा चा लय होऊन सुखा चे पर्वत होताहेत
 ऐसें वारंवार पुढें कैसें भेटेल या करितां परम दुःख जाहालें ॥ हें
 एकोन स्वामी बोलिले कीं विवेकें दुःखाचा लय होतो अवतारादिक
 गेले प्रळयीं सप्तपाताळ-एकवीसस्वर्ग-युक्त भूगोल बुडेल तेथें क्षणभंगूर
 अस्थिमासा चा गोळा याचे दुःख कायसें तरी अवतारकृत्य जें होणें
 तें होयील मनांत मात्र हें ध्यान दृढ धरोन सुखरूप राहणे ॥ ऐसें
 एकोन हि दीनवाणी वारंवार नमन करोन प्रार्थू लागला कीं स्वामी
 च्या वियोगा चें दुःख सोसे ना मरण होईल ॥ हे ग्लानि एकोन कृपे
 चा सागर अनाथा चें माहेर भक्तवत्सळ निरंजन योगिराज मस्तकी
 हस्त ठेऊन मुख कुर्वाळून पुनरपि प्रेमें आळिंगोन बोलिले कीं अरे
 बाळका धन्य धन्य तूं आजी आत्मविचार सर्व दुःखरूप शरीर
 जन्ममरण तुटावें ऐशी वासना होतां च कोटि पूर्वज उत्थरले सर्व तीर्थे
 तपें व्रतें दानें पूजा नमनें घडलीं कर्म-उपासना बहुतास सांगितली व
 ज्ञानमार्ग सांगितले नाहीं आमचे चित्तीं हि सांगावें ऐसें होतें या वर
 तुझा हि प्रश्न जाहला यास्तव पाशांडी गुरुद्रोही मातापितृद्वेशी देवब्राह्मण-
 कथापुराणद्वेशी दुराचारी अभक्त शमदमादिसाधनहीन जो असेल
 त्यास सांगू नको उपतिष्ठणार नाहीं ऐसें जे ज्ञानगंगे चा पूर कीं
 अमृता चा सागर निरंजनमहाराज शिष्यबोधीं अति चतुर उभयतास
 जाहालें ऐक्यपण अन्यक्रिया विसरोन राणादेवी चा दक्षणेस करवीर
 पुष्पवृक्षा चे बागेंत कर्पूरा नदी निकट आसनीं बैसोन पंचीकरण
 आत्मानात्मविचार सांगितला ऐसा जे । गुरु-शिष्य हे कल्पनामात्र
 आहे तुज मज काहीं भेद नाहीं देव तिर्यग्योनी मनुष्यामध्ये आत्मा

एक चि आहे ह्मणोन सर्वां चे इंद्रियां चे व्यापार एक चि आहेत याति-
 भेदा स्तव कर्मभेद मात्र आहे परंतु आपणा सहित सर्व विश्व अस्थिमांसा
 चे समुदायास कोण चालवितो बोलवितो तो एक आत्मा ऐशी श्रुति आहे
 निर्गुण निर्विकल्प निराकार ब्रह्मस्वरूपा ची चिच्छक्ति स्वरूपीं आहेपणें
 नाहीं नाहींपणें आहे आहे नाहीं ऐशी विलक्षण शक्ति जे ते प्रकृति स्वयं
 जड परि आत्मा तिज मध्ये बिंबतां च तीस सामर्थ्य आलें आत्मसंयोगें
 जें होणें अनंतब्रह्म तितुकें अनेक ब्रह्मरूप माया विस्तारिली शुद्ध-सत्वीं
 बिंबला तो ईश्वर मलिन सत्वीं बिंबला तो जीव ईश्वरें सूत्रात्मा
 होवोन हिरण्यगर्भ शरीर धरलें हिरण्यगर्भा चे अवयव ब्रह्मांडि चे लिंग-
 शरीरें समष्टि-लिंगशरीरा चा येक हिरण्यगर्भ वैश्वानरात्मा समष्टिस्थूळ-
 शरीरा चा येक व्यष्टिविराट मलिन-सत्वप्रधान जीव ईश्वराधीन सोळा-
 कळायुक्त प्राज्ञ होता तो तैजसलिंगशरीरी होऊन विश्वाभिमानी जाला
 पांचभौतिक स्थूळशरीरी विराटा चे स्वाधीन जाहला लिंगशरीरी
 हिरण्यगर्भा चे स्वाधीन जाहला ईश्वरशक्ति ब्रह्मी लीन होय तो पर्यंत
 मलिनसत्वकोटि आहेत हिरण्यगर्भ आहे तो पर्यंत लिंगशरीरकोटि
 आहेत विराट लीन होय तो पर्यंत नाना याति स्थूळशरीरकोटि आहेत
 हिरण्यगर्भ ईश्वर असतां हि अनेक जन्मी वेदांताभ्यासें गुरुकृपेनें जीव
 ब्रह्म होय तपें क्रममुक्ति ग्रामीं होताहेत व्रतें अन्य जन्मी विषयप्राप्ती
 जपें देवताप्राप्ति तीर्थे पापक्षय होय ईश्वरमायेनें आवरणप्रकृतिनें ब्रह्मांड
 रचिलें तेथें उन्मत्त दैत्य उपद्रव करिताहेत त्यांस निर्दाळोन जीवकोटि
 आपले भक्त तारावयास ईश्वर अनेक अवतार धरोन जे जे साधक
 जैसे अधिकारी होते त्यांस वेदा मध्ये तीर्थे तपें व्रतें दान यज्ञ जप
 पूजन स्वधर्म यात्रा सांगितल्या परंतु जे आत्मविद्येस अधिकारी त्यांस
 बृहदारण्यक उपनिषद्भाग सांगोन तारिलें तें उपनिषद् सांगावयास
 अवकाश नाहीं परंतु श्रीगजाननें निजभक्तराज वरेण्यराजास जो
 पंचीकरणविवेक सांगितला तो तुज शिष्यराया सांगतो ।

आरंभीं गणेश वंदून शारदा प्रार्थून जे सर्वदा स्फूर्तिदा ॥ १ ॥
 ऐशा एकावन्न वोव्या स्वामीनीं स्वमुखें करून पत्रीं लेहोन शिष्यनाय-
 कास योगमुद्रा गुरुप्रतीतीने शास्त्रप्रतीतीने आत्मप्रतीती होतां च
 ताटस्थमुद्रा लागतां च पुढें काय आहे हणोन देवानीं सावध करितां च
 अष्टभाव जाहले नमन करोन कर जोडोन आत्मप्रतीती बोलूं लागला ।
 पंचभूततत्त्वे स्थूळ सूक्ष्म देव तिर्यक मनुष्य काहीं मी नव्हे बंध मोक्ष
 नाही गुणातीत प्रकृतिपर मी ब्रह्मरूप आहे शोक मोह मज नाही
 अवघें स्वामी चें अविनाश प्रकाशरूप कोंदलें आहे मी नाही ऐसा
 निश्चय बाणलासा जाणोन देवानीं मस्तकीं हात ठेवोन तूं धन्य कृतार्थ
 जाहालास हणोन द्वारकावतीस मात्र हें शास्त्र सांगणें तिला पंढरीस
 ठेवावें लागतें ऐसें सांगोन देव गृहास आले माध्यान्ही सर्व गणा-
 समवेत गणेशकुंडी स्नान करून देव बोलिले कीं ज्यास गुरुतीर्थ
 पाहिजे तेणें येथील न्याव्हे मग ते दिवसीं दिव्यान्न करोन स्वहस्तें
 प्रसाद सर्वास वाटिला भोजनानंतर सर्व साधकमंडळीस सांगितलें कीं
 वोशःकाळीं उठोन शौजविधि करोन अजपास करपोन प्रातःस्नान
 संध्या होम जप पूजा ध्यायन दान व्यवहार माध्यान्हीक पंचमहायज्ञ
 अतिथि-गाय-तुलसी-पूजन पवित्रशाक-पवित्रान्न-भोजन अयाचित शुक्लवृत्ति
 देहप्रारब्धें कृशि वाणिज्य ज्योतिषकमें जीविका करोन परोपकारें सछा-
 स्त्रसत्संगें काळ हरा सायंसंध्या नित्यनेम गीतापठण केलिया इहपरलो-
 कीं चें मनोरथ पूर्ण होतील ऐसें सांगोन सायंहोम संध्या नित्यनेमा
 नंतर निद्रास्थानीं देव होते ते बोलिले कीं होमशाळे च्या वेदींत
 बसोन हरिजागर करावा हणोन वेदींत कंबलासनी पद्मासनीं उदङ्मुखें
 बैसोन कृष्णाप्पा बल्लाळदेवास दूर्वामाहात्म्य काळाख्यान व ज्येष्ठ
 रघुनाथदेवास उपनिषद्भाग लघु रघुनाथदेवास सहस्रनाम शंभुभटा-
 स गीतापठण कोणास कवच कोणास दूर्वा सुदामदेवास स्तवराज
 मंगळमूर्तीस गजाननस्मरण करावयास सांगोन आपण नाना कौतुकें
 करीत श्रवण करीत बहुता जना सहवर्तमान जागर केला परंतु सर्व जनां

ची अंतःकर्णीं चिंता होती कीं हें विपरीत काय आहे पंच पंच वोश :-
 काल होतां च शौचविध स्नान करोन भस्म चर्चोन तुलसी मस्तकीं कर्णीं
 मुखीं कटीस व दर्भ आसनी कटीस उपवीति शिखेस दो हस्तीं पवित्रे
 रुद्राक्ष-तुलसी-मणिमाला धरोन कथा सर्व स्तोत्रपाठ संपवोन अयाचि-
 तास हाक मारितां च पुढें उभे ठाकोन अयाचित बोलिले की देवळांत
 आही निद्रा केली होती तों देऊळ आंगा वरी पडिलेसैं वाटलें एक्या
 ब्राह्मणें देवानीं तुमचें स्मरण केलें आहे सत्वर जा ह्यणतां च धांवोन
 दारापार्शीं येतां च देवां ची हाक ऐकिली कां बोलाविलें हें पुसतां च
 श्रीनिरंजनयोगिराज बोलिले कीं आज प्रयाण करितों । हें ऐकोन
 सर्वां चें अंतर खोचोन किलेक मूर्छित पडले कोणी मुख वक्ष पिटीं
 लागले कोणी दीर्घ स्वरें रुदन करी कोणी भूमी वर लोळे ऐसा सर्वांनीं
 कोळाहळ करोन दीनमुखें विश्वजननी निरंजनमाउलीस प्रार्थू लागले
 कीं आही बहुत अपराधी पदोपदीं स्वामी ची अवज्ञा केली शेवा
 हि न घडली परंतु सर्व क्षमा करोन अपत्या परीस अन्न वस्त्र पात्रे
 नाना विषय देखोन मातापितरां परीस परोपरी सुखें संरक्षण केलें ऐसें
 पुढें कोण करील यास्तव आज्ञास अगोधर मृत्य होय तें करावें आही
 हि स्वानंदभुवनास येऊं । हें ऐकोन दीनदयाळ हस्त जोडोन सर्वास
 प्रार्थू लागले कीं हा समय शोका चा नाही आनंदे करोन आमची
 बोळवण करावी तुझास जें सांगावया चें तें सांगितलें च आहे ऋत्विंस
 मात्र सांगतो कीं बरोबर आलिया जन्ममरण आहे यास्तव न येणें कृत-
 युगीं लक्ष वर्षे आयुष्य असतां आतां कोठें आहेत नाशिवंता साठीं शोक न
 करावा ह्यणोन सर्वां चीं मुखें कुरवाळोन करुणास्वरें वारंवार प्रार्थना करोन
 अयाचिता चे चरणीं मस्तक ठेवोन सर्वास दैवत ब्राह्मण आहे हें सांगोन
 आकाबाई बोलिली कीं स्वामी चा वियोग सोसे ना जन्मादारभ्य ज्या
 ज्या वनी ज्या ज्या ग्रामीं संरक्षण मृदुभाषण विनोदकौतुकें केली तीं आठ-
 वोन हृदयस्फोट होऊं पाहातो प्राणसख्यानें उत्तर दिले जे या मूर्तीं चे
 ध्यानीं अखंड पूजन करणें व स्वप्नीं अखंड दर्शन होईल तुमचें अंत-

बाह्य निरंजन चि आहे व हे चि प्रतिमा तृतीय दिनीं चिते मध्ये जो देव निघेल त्यास यास भेद नाही त्याची अखंड शेवा करोन येथे चि रहाणे ह्यणजे वियोगदुःख होणार नाही व ज्या स्थलीं शकटा चा आंख मोडेल तेथे चि चिता करणे उत्तरकर्म हुंठिराज करील सपिंडीस रत्नाकर कऱ्हाडाहून येयील त्यास जें सांगणें तें पत्र लेहोन त्यास पाठऊं भागीरथींत गणेशें क्रीडा केली आहे त्या जळें या कलेवरास स्नान घालोन उत्तरकर्म करणें ऐसें सांगोन प्राणायाम त्रय करोन चरणीं किंकिणी कमलासनयुक्त पीतांबरपरिधान निम्ननाभी नागकटिसूत्र लंबोदर विशालहृदयीं अनेक रत्नमाळापदकपुष्पहार चतुर्भुजकटककेयूरमुद्रिकायुधयुक्त पाशांकुशवराभय कंबुकंठ सरळशुंड शूर्पकर्ण भालचंद्र सिंदूरचर्चितांग मुकुटकुंडल-प्रसन्नवदन गजानना चें ध्यान करोन ॐ श्री गजानन ॐ जय गजानन ॐ जय जय गजानन त्रिवार गर्जना करवोन शडाननें उन्मीळन शांभयोगे आत्मभाषण सस्वरूपता-योगमुद्रा करोन मुखांतोन विद्युल्लते चे परी जोतीमात्र निघोन गेली शरीराकृति पूर्ववत् राहिली हें पाहोन नाडी चालेनासी रघुनाथदेवें पाहोन सर्वांनीं दीर्घस्वरें रुदन आरंभिलें मग अंगणा मध्ये पवित्रासन बालोन देवास बैसविलें बीड-राजोरी-राक्षसभुवन-शाहगड-मंजर-थास वार्ता जाता च प्राथःकाळा पासोन अस्तमानपर्यंत वीस सहस्र मनुष्य मिळालें त्यांनीं जो शोक केला तो लिहता पूर्वत नाही शमी-तुलसी-बिल्व-चंदनकाष्ठां चे संभार पर्वततुल्य पडले बहुत दाटी जाहाली ह्यणोन रघुनाथदेव त्रिवक वरवेश्वर बल्लाळदेव बाळदेव हरिहरादिक अनेक भक्तांनीं परिघ करून भोंवते बैसले मग स्नानास भागीरथीजळ नाही तंव काशी चे कवाडी दोघे बहुत मनुष्ये कां मिळालीं ह्यणोन वांकडा मार्ग करोन तेथे आले त्यांस दादोरामानें पुशिलें कीं श्रीनिरंजन महासिद्ध आहेत त्यांच्या स्नानास भागीरथीजळ पाहिजे द्रव्य घेऊन देणें ते बोलिले कीं वीस सहस्र मनुष्ये ज्या साथीं मिळालीं त्याचें स्नानीं आमुचें हें सार्थक होईल ह्यणोन दाहा दाहा शेरांचा

येक येक कावड दों कावडीतील अर्धे अर्धे पांच पांच शेर देऊन अर्धे रामेश्वरास ठेविलें मग देवास स्नान घालोन अळंकारोन नाना-वाद्ये-छत्र-चामर-अनेक-पताका-मोर्चेल-युक्त पंचाग्नि-शकटा वर स्थापोन अप्रभागी काशिराजास वेवोन अकाबाई बैसतां च उत्थानश्राद्ध होऊन सुस्नात अनेक द्विजांनीं शकट वोढिते वेळे सर्वांनीं सर्व वाद्ये दुंदुभियुक्त कर्णा ढोल टाळ मृदंग वीणा तुतुरा शृंग झालुरी वाजुंती-सुर वाजवून शंख माहा शोके दीर्घस्वरे आक्रोश करीते वेळें धूम्रें ब्रह्मांड कोंदलें किल्येकां चे हृदयस्फोट होऊं पाहाति कोणी भूमी वर लोळती कोणी वक्ष-मुखें पिटती मूर्छा पावती किल्येक देहभान विसरले किल्येक पिशाचवत् जाहले वस्त्र-यज्ञोपवीत गेलें न कळे कोणी ह्मणे दिवस कीं रात्री कोणी ह्मणे हे स्वप्नसंपत्ति जो विश्वाचा मायबाप तो कैसा आह्लासी मोकलील कोणी ह्मणे आह्लाशीं मरतां चि भले कोणी ह्मणे जळीं देह टाकावे कीं पर्वतीं कर्वतीं घालावे कीं विषप्रयोगें नाशावे किमर्थ वाचावें या दुःखीं

धांवे पावे श्रीनिरंजना । मायबापा सख्या सज्जना ।

कां मोकलिशी बाळका दीना । कृपाघना भेटे गा ॥

आर्जा आह्ला मीना समुद्र आटला कीं आह्ला पाखिरांस वृक्ष उपळला कीं आह्ला वनचरांचा पर्वत चूर्ण जाहाला कीं पद्मास चंद्र लोपला कीं कमळास सूर्य कंटाळला कीं धेनूनें वत्स लत्ते पाडिलें कीं मातेनें बाळा विष दिलें कीं लेंकुराशीं विकिलें पित्यानें गेला रे गेला मायबाप धन पुत्र मित्र आमुचे प्राण तन मन धन न राहतीं बाल्यत्वा पासोन आजि वरी वस्त्रपात्रद्रव्ये नाना पदार्थे पोशिलें कीर्तन संभाषण विनोद दया दक्षिण्य अवदार्य समत्व भक्ति कर्म उपासना ज्ञानादि अनेक गुण आठवोन परस्परें आलिंगोन रुदती येक येकाशी सांवरी येक येकाशी समजावी येक पडे येक उठे नादें कोंदलें अंबर । सर्वां केले हाहाकार । कांपे वारंवार । धरणी हे ॥ त्रैलोक्या चा तारक तो चि निरंजनरूपे विनायक-अवतार संपला ह्मणोन दुःखें देवां

चीं विमानें अतिरिक्तीं दाटिलीं ऐशा शोकें मार्गीं चालतां लोकांनीं पुष्पमाळां चे संभार शकटा वरी टाकिले तेणें देवा ची मूर्ति लोपे मग निकट भक्तराज जे होते ते पुष्पहारप्रसाद अष्टदिशेस भिरकावितां च प्रारब्धवंतांस प्रसाद पावे ऐसें पांथिकश्राद्ध करोन अपेत ईशावास्य समास्त्व तदेव पुरुषसूक्तादि अनेक ब्राह्मण चतुर्वेदा चे घोष करीत पुष्पसंभार वांटीत भृशुंडीस प्रदक्षणा करोन गणेशकुंडी मार्जन करोन आशापूरक गणपती चे देवालय सव्य घेवोन भागीरथी च्या पूर्वे कडे गणेशा च्या उत्तरे कडे गाडा येतां च आंख मोडला मग तेथें भूमिशोधन संमार्जन रंगवलि चिता करोन पंचाग्नी वर अयाचित व रघुनाथदेव यानीं विपरीत परिस्तरणयुक्त अंत्येष्टि समापितां च अरणीपात्रें समर्पून करुणास्वरें घृताहुती चे नेत्रोदकयुक्त मंत्र ह्मणतां च चंदन-बिल्व-शमी-तुलसी-काष्ठां चे संभारा वर घृता चे कुंभ समर्पितां च अग्निशिखा धडाडिली मग सर्व मंडळी सुस्नात निंबपत्रें भक्षोन स्वस्थानीं प्रवेशले कांहीं आहार करोन रात्रौ गरुडपुराणश्रवणें चिती पार्शी जागर करोन प्राथःकाळा पासोन दश-दिनपर्यंत देवां च्या आज्ञे वरोन हुंठिराजदेवांनीं दशदिनकर्म करोन एका-दशदिनीं कऱ्हाडाहुन रत्नाकरदेवें येतां च पंचभूतविकारें अत्यंत गुरुमोहे बहुत शोक केला क्षणेका विवेकें शोक गिळोन सर्व लोक शोकातुर होते त्यांस समाधान करूं लागले कीं कांहीं चिंता न करणें श्रीगुरुराज निरंजन महाराज तुमचें अंतर आहे जे मूर्ति पाहिली तिचें ध्यान करोन स्वस्थ मनें पूजासंभाषणादि व्यवहार भावोन विवेकें सुख पावाल ऐसें बहुता परी समाधान करितां सर्व भक्तराजांस ऐसें वाटलें कीं श्रीनिरंजनयोगिराज हा चि प्रगटला मायबाप धावण्या धांवला कीं वियोगरोगियास अमृतधन्वंतरी भेटला ऐसे परमहर्ष पावोन परस्परें वर्तमान सांगोन सपिंडीकरण गोशतकदशदानें शय्या-महिशी-दासी-अश्व-भूमि-गृह-दानें वृषोत्सर्ग करोन अकरा श्राद्धें द्विजसंतपर्णे विनायकशांति करोन सर्व मंडळीस द्रव्य वस्त्रें देवोन अभय देवांन निरोप

दिला मग दोघे पुत्र करहाटक्षेत्रास पाठवोन द्वारकावतीस पंढरीस पाठवोन कित्येक भक्तांस कऱ्हाडीं पाठवोन कित्येकांस अमळाश्रमीं स्थापना करोन मंगळमूर्त्तिस राक्षसभुवनीं स्थापोन व केशव व बल्लाळास मोरेश्वरीं राहावयाची आज्ञा करोन दोघा पुत्रांसहवर्तमान अकाबाई चे सुश्रूशेस स्वामिसंनिध आपण राहिले तेव्हां रघुनाथदेव बोलिले कीं समाप्तिवेळे बरोबर जावयाचा हेत जाणोन अकाबाईस देवें आज्ञा केली कीं बरोबर न येणें चितेंत जे प्रतिमा निघेल ते माझी च मूर्त्ती जाणोन शेवा करोन सुखरूप राहणे या वरोन भस्म काढिते वेळे शुंडादंडगंडस्थळें हस्तपाद दोंदा च्या आकृती शिंदूरा चीं पांच बोटे आहेत ऐशी मूर्ति निघाली याचा विचार करावा मग रत्नाकरबावानीं केशव बल्लाळांस बोलावून भोंवता प्राकार बांधविला व आपण वृंदावन बांधोन सर्व भक्तमंडळी पाचारोन प्रतिमा स्थापिली व समाप्तिस्थानीं पादुका स्थापिल्या परंतु देवा चें दर्शन न जाले या मुळें शरीरीं विषयमात्रीं उदासीन होऊन येकान्न-येकभुक्तपणें तप मांडिलें ह्मणोन देवांनीं नर्मदाबाई चा पुत्र विनायक गंगाह्यसल्यास गेला होता त्याचे स्वप्नांत एक खारीक व शिंदुरें लिहिलें दिव्यपत्र ऐसें जें शोकमोह टाकोन वडिलीं जो दीप लाविला त्याची काजळी फेडोन स्नेह घालणें

करमाळे चें विस्मरण । कां पडलें निरंजन ॥

स्वरूप दशदिशा भरलें आहे स्वस्वरूप सुखानें रहाणें ऐसें पत्र देवोन सांगितलें कीं रत्नाकरदेवांस हें पत्र न वाचितां देणें मग खारीक व पत्र विनायकें देतां च वाचितां च सद्गदित होऊन हर्षणावले मग कांहीं वृत्ती चे मुळें दाय्यादानीं भीड घातली कीं तुहीं वौशीं तपें रूपें ज्ञानें मान्यतेनें परम थोर आहात तरी वृत्तीचें कार्य करणें या आग्रहा-स्तव राजद्वारीं उपक्रम करितां च विषा ची बाधा जाली मग आषा-ढीस पंढरीस गेले तों शरीर व्यापलें उशःकाळीं स्वप्नीं येक ब्राह्मण

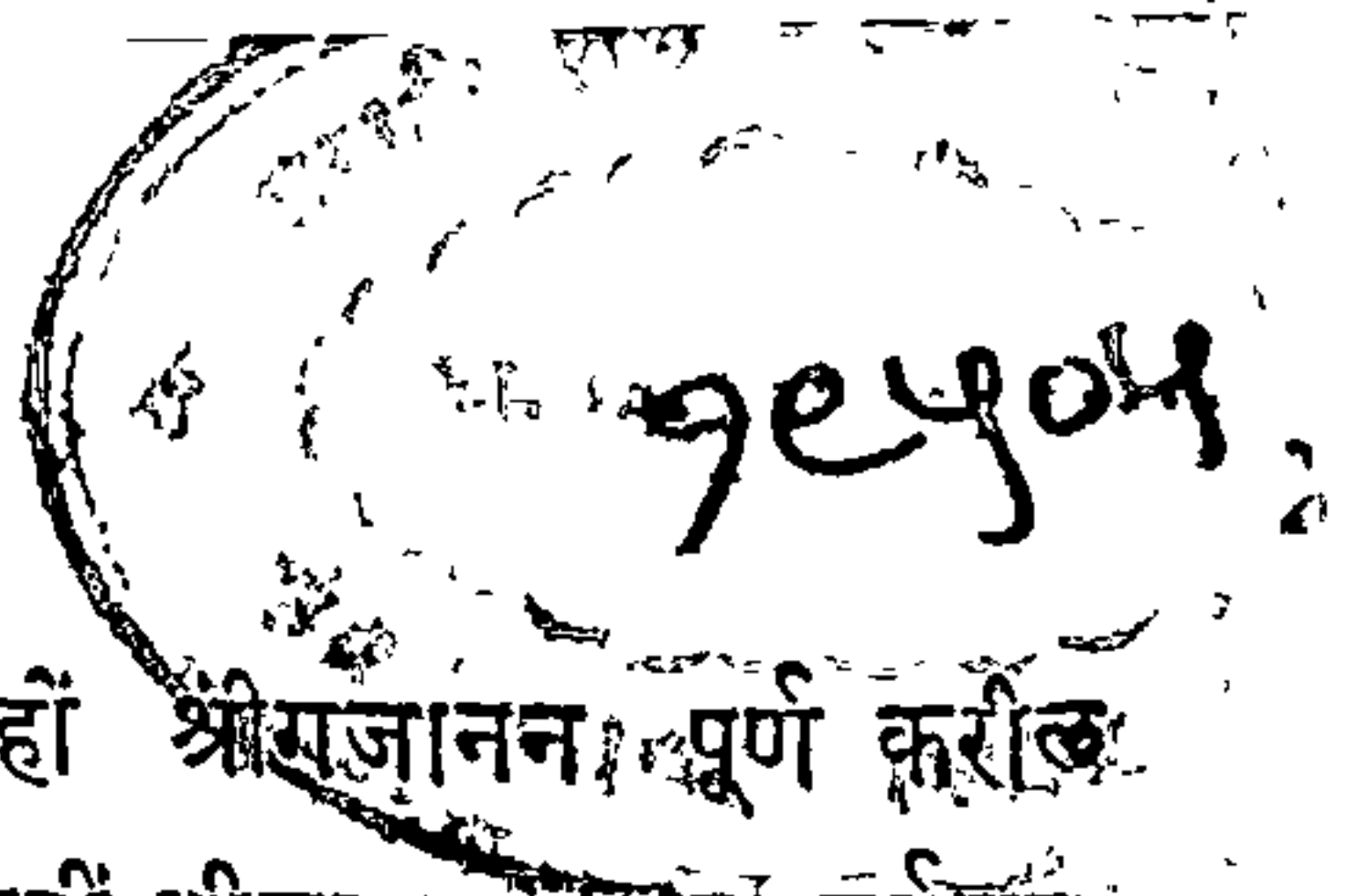
येका सुवासिनीस पुसतो कीं या भक्तास कांहीं उपाय करावा ती बोलिली कीं आपण चित्तीं धरिल्यानें होयील मग ब्राह्मण बोलिला कीं साहावें दिवसीं जें होईल तें पाहणें मग साहावें दिवसीं कडेगावांस येतां च रात्रीं अरण्याना चा वनस्पती ची शाक भक्षिली होती त्यांत काय पदार्थ होता त्या मुळें रात्रीं बहुत ढाळ उखाळ जाहले विषा चीं जळमटें पडलीं मग कऱ्हाडीं येतां च येका गोसावियानें अवशध देतां च कांहीं डाह होता तो हि शमला मग पूर्वीं देव होते तेव्हां च रत्नाकरदेवांस चतुर्वर्ग नंइन जाहले गणेशें काशींत हुंढीराज-अवतार धरोन अपूर्व क्रीडा केली ह्मणोन देवानीं प्रथम पुत्रा चें नांव हुंढीराज ठेवोन

हुंढीराजा तूं विसावा माझा ।

हें पद ह्मणोन खेळवीत असत । दुसरियास गुरू चें नाम काशीराज ठेविलें । तिसरिया चें नांव विश्वनाथ पाठकानीं अंतकाळीं सांगितलें होतें कीं आर्हो वस्त्र-पात्र-पुस्तक--द्रव्या चा वाटा कान्हेरीस दिला नसतां वृद्धापकाळीं आमचें बहुत संरक्षण केलें या स्तव तुमचे वंशीं आर्हो येऊं आमचें नांव ठेवणें या स्तव विश्वनाथ नाम ठेविलें । चवथे बाळा चें नाम हें बाळ भाग्यवान आहे ऐसें देवें वारंवार ह्मणतां च व्यवहारीं भगवान् ऐसें नाम जाहलें । देवां चे वेळेस दोन मास वय होतें तेव्हां जवळ घेऊन आवडीनें खेळवीत असेत ऐसें चौघा पुत्रांस गणेश-उपासना सांगोन वेद-शास्त्र-अभ्यास करविला श्रीरत्नाकरस्वामी देवा चे वेळे भक्तमंडळी चा परामृश जैसा होय तैसा च करोन उत्साह पुण्यतिथि तपयज्ञादि अनेक अनुष्ठानें करोन पंढरी मोरेश्वर ची यात्रा प्रतिवर्षीं करोन बहुत काळ असतां मग अवतारसमाप्ती चे वेळे वडील पुत्र हुंढीराजदेव वेदशास्त्रसंपन्न परम बुद्धिमंत जाणोन त्यास आज्ञा केली कीं पंढरी-मोरेश्वर ची यात्रा करोन अग्रहोत्रादि कर्मे करोन अमळाश्रम चे स्थळ रक्षोन वेदाध्ययन करून संप्रदाय वाढवणें । दुसरे पुत्र काशीराजदेव परम शांत वेदशास्त्रसंपन्न कीर्तनभक्ति करणार जाणोन यांस आज्ञा केली जे तुम्ही अपूर्व कवित्वरचना करोन कीर्तन-

भक्तीनें देव संतोषवोन करहाटकक्षेत्रीं राहोन उत्साह पुण्यतीथि करोन वृत्तिसंरक्षण करणें । तृतीय पुत्र विश्वनाथदेव वेदशास्त्रसंपन्न विवेकी क्षमावंत अति चतुर जाणोन त्यांस आज्ञा केली कीं अमलाश्रमीं हुं-
 ढिराजदेवा जवळ राहोन अनेक ध्यानें-वस्त्रे-पदार्थां चा संग्रह करोन दास-दासी-अश्व-पशूंचा व सर्व कुटुंबा चा परामृष करोन ग्रामांतरीं जें जें साहित्य लागेल तें आणोन उत्साह पुण्यतिथि करोन अखंड गीतापठण करणें । सर्वां परीस लघु हीन दीन अनाथ बाळक भगवान् जाणोन श्रीगुरुनाथ परम दयाळू अष्टभावयुक्त सर्दादितकंठें श्रीरत्नाकरस्वामीनीं कनिष्ठ बाळास हृदयीं अलंघोन वामांकी घेवोन करे. मुख कुरवाळोन आज्ञा केली कीं वेदशास्त्रा चें गायना चें अध्ययन अध्यापन दक्षिणोत्तर यात्रा करोन तप करणें व निरंजनचरित्रा चें स्मरण करणें । त्या आज्ञे वरोन बाळपणीं निरंजनचरित्रा चें पुस्तक होतें गुरुआज्ञे वरोन त्याचें नित्य पठण होत असे मग अकाबाई चे समाप्तीस नामल-ग्राम दग्ध जाहला तेव्हां तेथें पुस्तक दग्ध जाहलें तेव्हां च देवळांत गृह बांधले मग वेद-शास्त्र-गायना चा अभ्यास गुरूनें कांहींएक करविल्यावर अमलाश्रमीं चार वर्षे गुरुराजें मूळ-मंत्रा चीं कांहीं पुरश्चरणें करविलीं मग करहाटक-क्षेत्रास आलिया-वर कांहीं दिवस वेद-शास्त्र-गायना चें अध्यापन गुरुराजें करविलें मग महागणपतितर्पण करावया ची आज्ञा जालीया वर आरंभा नंतर मातुश्री रमाबाई यानीं आज्ञा केली कीं श्रीनिरंजनचरित्र करणें मग पूर्वीं अकाबाईनीं श्रीरत्नाकर-गुरुदेवांस जें श्रीनिरंजनचरित्र बाल्यत्वापासोन सांगितलें होतें तें गुरुराजें बाळकास सांगितलें होतें परंतु मातुश्री व बंधुत्रयास साष्टांग नमन करोन व कुळदेवता-इष्टदेवतांस व संत-सरस्वतीस नमोन पार्थिलें कीं कृष्णें वेणू वाजविला तैसें तुह्यास करणें असेल तरी करणें मज सामर्थ्य नाही हे ऐकोन सर्वांनीं मस्तुकीं हस्तक ठेवोन अभय दिलें कीं श्रीगजानना ची च हे इच्छा आहे निज-

भक्ता चें चरित्र वाढवावें तुज हें काहीं नाहीं श्रीगजानन पूर्ण करील
 ऐसें अभय घेवोन मातुश्रीसंनिध कन्हाड-क्षेत्रीं श्रीगजाननाजवळ ईश्वर-
 संवत्सरीं श्रावण शुद्ध चतुर्थीस आरंभ अत्यंत प्रेमळ स्वकीय भक्त
 शमदमपरायण हा ग्रंथ लेहावयास अधिकारी तुकोवा मोणकोवा
 किरवडेकर जाणोन यास लेखना ची आज्ञा केली परंतु स्नान-
 संध्ये च्या विलंबा मुळें अवकाश अल्प यास्तव गोष्टीरूपें कथा सांगोन
 लेहिली परंतु बाळेभोळे सर्व भक्तजनास वाचावयास ग्रंथरूप वोविया
 असाव्या हणोन स्वकीय भक्त नारायणराम वारुणातीरीं चरण-
 निवासी गुरु-देव-संत-ब्राह्मणां चे ठाई नैष्टिक शमदमादिसाधनसंपन्न
 भक्तिवैराग्ययुक्त काव्यकरणीं अति चतुर जाणोन त्यास आज्ञा केली
 कां वोवियारूप श्रीगुरुनिरंजनप्रसादे ग्रंथ करणें ॥

श्रीबुद्धिकांता चें अवतारचरित्र बुद्धिकांतें वुध्दीस प्रेरणा करोन
 गोष्टीरूप ज्या कथा बोलविल्या त्यांत न्यूनाधिक देवा चे अवतार भक्त
 संत सज्जन करितील श्रीगुरुनिरंजना चे गुण देवास हि वर्णवे ना तेथें
 मनुष्यास काय सामर्थ्य ज्या भक्तास श्रीगुरुनिरंजना चे गुणचरित्र
 जें श्रुत असेल तें सुखरूप या ग्रंथीं लेहोन स्थापावें श्रीरत्नाकरदेवानीं
 या चरित्रा ची फळश्रुत जे सांगितली होती ते ऐकावी । एकवार हें
 निरंजनचरित्र पठण केलिया दशगोदान घडे । द्विवारें स्मार्त घडे ।
 त्रिवारें गोदावरीस्नान घडे । चतुर्वारें चार मोक्ष घडती । पंचवारें
 पंचभूतविरहितता जाये । दशवारें भागीरथीस्नान घडे । विंशतिवारें
 त्रिस्थळीयात्रा घडे । तीस वेळे पढतां रामेश्वरास गंगास्नानाभिषेक
 पुण्य घडे । चत्वारिंशतिवारें अग्रहोत्र घडे । पंनासवारें चातुर्मास्य घडे ।
 साठीवारें पशुयज्ञ घडे । सत्तरवारें सोमयाग । ऐशीवारें वाजपीय ।
 नवदवारें अश्वमेध । शतवारें सर्वतीर्थयात्रा घडे । येक दिनीं पठण
 केलिया कथालाभ होय । द्वि दिनें धान्यलाभ । सप्तकें धनलाभ ।
 दोन सप्तकें मित्रलाभ । पांच सप्तकें वृत्तिलाभ । आठ सप्तकें कारागृह-
 मुक्ति । ९ सप्तकें शत्रु वश होय । १० सप्तकें राजा वश होय ।